

אסופת טקסטים למפקדים

3,000 שנים של ירושלים
בהגות ובשיר

נאסף ונערך על ידי המכון למורשת בגין

על אודות בית המדרש לציונות

את בית המדרש לציונות הקמנו במסגרת המכון לאסטרטגיה ציונית בשנת 2009, כשהרגשנו כי החברה הישראלית אינה מכירה את ההגות הציונית לגוניה. בית המדרש לציונות שם לו למטרה להנגיש את רעיונותיהם וחזונם של הוגיה ומנהיגיה של הציונות מראשיתה לכלל הציבור במדינת ישראל, באמצעות מפגש בלתי אמצעי עם המקורות ההגותיים עצמם.

בשנים האחרונות אומץ בית המדרש על ידי מרכז מורשת מנחם בגין והמכון למורשת בן-גוריון אשר מפעילים תכניות חינוכיות לקהל הרחב.

הלימוד, הנערך בשיטה בית מדרשית של חברותא ודיון יסודי בטקסט, נועד לייצר בסיס ידע איתן בתחום הציונות ולקיים בירור ערכי מתוך היכרות עם ההשקפות השונות שהכילה הציונות, על זרמיה השונים. אנו רואים בהגות הציונית את המדף הנוסף בארון הספרים היהודי, אשר סביבה משמש בית המדרש לציונות כבית מדרש פלורליסטי בו מוסר האבק מטקסטים שהוזנחו ברבות השנים, על אף הרלוונטיות הרבה שלהם לימינו אנו.

מצאנו כי בית המדרש לציונות מהווה פלטפורמה ייחודית לשיח עמוק בין כלל חלקי החברה הישראלית: ימנים ושמאלנים, דתיים וחילונים, פרוגרסיביים ושמרנים, ובעיקר: כל מי שעתידו של המפעל הציוני, מדינת ישראל והעם היהודי חשובים לו.

מוזמנים להצטרף לחוויית הלימוד!

דבר העורכים

קשה לדמיון כיצד ירושלים המבותרת של לפני יובל שנים הפכה למה שאנו מכירים היום. כיצד מעיר קטנה, דחוקה בסופו של פרוזדור צר ומוקפת גבול מכל עבר הפכה לעיר התוססת והגדולה של ימינו החוגגת בשנה זו את שנת היובל לאיחודה. מערערים רבים קמו ועודם קמים כנגד איחודה של העיר במובן הרעיוני והערכי ורבים עוד יותר כנגד איחודה הממשי של העיר. למרות ערעורים אלו, כל אדם שיתהלך בחוצות העיר, ייסע ברכבת הקלה החוצה את העיר או יבקר באחד הקניונים הפזורים ברחביה יבחין במארג החיים המיוחד והמורכב של תושבי העיר ערבים ויהודים, גם אם יש עוד מקום רב לשיפור.

חוברת זו, הרביעית בסדרת חוברות 'הזמן' של בית המדרש לציונות, יוצאת לאור על ידי מרכז מורשת בגין והמכון לאסטרטגיה ציונית החוברת שבידיכם מוגשת לציון חגיגות היובל לאיחוד המחודש של העיר. בחוברת אנו מבקשים לפתוח בפניכם צוהר לנקודות המבט המגוונות של הרעיון הציוני ביחס לירושלים כבירת מדינת ישראל והעם היהודי. בחוברת תמצאו קטעי מקרא ונבואה העוסקים בהיבטים שונים של העיר לצד שירת ימי הבניינים ושירה מודרנית, המציגים את אופייה הייחודי של העיר. בנוסף קטעים המתעדים את סיפורה של העיר ואנשיה ובעיקר קטעי הגות של רבים מראשוני הציונות שדנו בשאלות מהותיות הנוגעות בעיר ובמעמדה. בחוברת קטעים פואטיים לצד קטעים אינפורמטיביים, קטעים הרואים את העיר ככליל השלמות לצד כאלו העוסקים בחסרונותיה.

החוברת המוגשת לכם מחולקת לשלושה שערים: מקום, זמן ואנשים. שער ראשון אודות העיר כמקום פיזי או רוחני. שער שני העוסק באירועים הקשורים ושזורים בתולדות העיר. שער שלישי המספר אודות אנשי העיר.

חוברת זו פונה לשני רבדי ההכרה, השכל והלב. כותבים גדולים ודגולים נמצאים תחת כפיפה זו וכל אחת ואחד מהם כיון את דבריו לרבדים שונים ומגוונים של ההכרה. פתיחת הלב נצרכת לא פחות מן העיון השכלי בבואנו לקרוא, ללמוד ולדון על בירת הנצח, על ירושלים.

הוקדשו מאמצים רבים במלאכת האיסוף ובחירת הטקסים, אך ארוכה ככל שתהיה צרה החוברת מלהכיל את כל הטקסטים שיכולים היו להופיע. נעשה מאמץ לשמור על מקוריותם של כל הקטעים המשולבים לאורך החוברת, כל תקלה או שגיאה הינם באחריותנו הבלעדית.

בהנאה,

רועי ילינק ועדי ארבל

שער ראשון:

על דעת המקום

כשחווה המדינה חלם על ירושלים

במשך ימי גלותם האפלה כחשכת ליל לא חדלו היהודים מלחלום את החלום הנשגב הזה, לא פסק פיהם מלקרוא ברגש: "לשנה הבאה בירושלים!" עתה הגיעה העת להראות, כי בא החלום ויהי לאידיאה בהירה ומאירה כאור יומם.

מדינת היהודים, בנימין זאב הרצל, 1896

ציין - כאן הכול התחיל

"ויבאו כל שבטי ישראל אל דוד חברונה ויאמרו לאמר הננו עצמך ובשרך אנחנו: גם אתמול גם שלשום בהיות שאול מלך עלינו אתה הייתה המוציא והמביא את ישראל ויאמר ה' לך אתה תרעה את עמי את ישראל ואתה תהיה לנגיד על ישראל: ויבאו כל זקני ישראל אל המלך חברונה ויכרת להם המלך דוד ברית בחברון לפני ה' וימשחו את דוד למלך על ישראל... וילך המלך ואנשיו ירושלם אל היבסי יושב הארץ ויאמר לדוד לא תבוא הנה כי אם הסירך העורים והפסחים לאמר לא יבוא דוד הנה: וילכד דוד את מצדת ציון היא עיר דוד... וישב דוד במצדה ויקרא לה עיר דוד ויבן דוד סביב מן המלוא ובייתה: וילך דוד הלך וגדול וה' אלהי צבאות עמו."

ספר שמואל ב', פרק ה

מהו מקור השם ירושלים?

השם ירושלים הוא מהקדומים, ביותר בעולם. נזכר בתעודות היסטוריות מעתיקות ביותר בתולדות האדם ומובא במקרא 656 פעם... אין ידוע אל נכון מוצא השם ירושלים. לפי הסברה בו התמזגו המילים 'ירו' – יסוד, 'שלם' – שם של אל קדום, שפולחנו היה רווח במקום הזה בתקופה קדומה מאוד. בראשי-תה נקראה העיר רק בשם שלם, כפי שמובא בתורה בסיפור על אברהם אבינו...

האגדה אומרת למצוא בשם ירושלים התמזגות שתי המילים: 'יראה' – שלם. לפי דבריה אברהם אבינו קרא אותה 'יראה' כפי שמסופר בתורה ויקרא אברהם את המקום ההוא ה' יראה ושם בן נח קרא אותה שלם אמר הקדוש ברוך הוא אם קורא אותה אני בשל יראה כשם שקרא אותה אברהם – שם (בן נח) צדיק מתרעם. אם קורא אותה אני שלם – אברהם אדם צדיק מתרעם. אלא הריני קורא אותה ירושלים כמו שקראו שניהם – יראה שלם. דרוש חדש מוצא בשם ירושלים – עיר שלום, ונקראה כך כי בה נבאו נביאי ישראל על השלום הנצחי כולו."

שמות ישובינו, זאב וילנאי, 1955, עמ' 14-15

ברוכים הבאים לירושלים!

שיר המעלות, לדוד:
 שמחתי באמרים לי בית ה' נלך.
 עמדות היו רגלינו בשערך ירושלם.
 ירושלם הבנויה כעיר, שחברה-לה יחדו.
 ששם עלו שבטים, שבטי-יה עדות לישראל: להדות לשם ה'.
 כי שמה ישבו כסאות למשפט: כסאות לבית דוד.
 שאלו שלום ירושלם; ישליו אהביך.
 יהי-שלום בחילך; שלוה בארמנותיך.
 למען אחי ורעי אדברה-נא שלום בך.
 למען בית-ה' א-להינו אבקשה טוב לך.

ספר תהילים, פרק קכ"ב

עסקת בירושלים? יפה עשית!

"מקומות יש בירושלים שאני מכיר אותם ויודע אותם וכשאני מזדמן לאחד מהם דומה עלי שלא ראיתי מעולם. כנגדם, יש מקומות שמימי לא הייתי שם, וכשאני בא לשם דומה עלי שאני מכיר אותם ויודעם. ומחמת שכל הימים לרבות הלילות מרבה הייתי לשוטט בחוצות ירושלים, לא נפניתי ללמוד שום אומנות. קשה מזה, שהייתי בטל מן התורה. ויהודי שאינו עוסק בתורה, לבו מוכיחו ואומר לו: ומה אתה משיב ביום הדין כשישאלו אותך: "בתורה עסקת?" ומה הייתי משיב? הריני משיב: "עסקתי בירושלים" ומובטחי שיאמרו לי: יפה עשית".

לפנים מן החומה, ש"י עגנון, 1975

בינאום ירושלים על שום מה?

דבר אחד שכחו כל אלה שתמכו או שזממו את "בינאום" ירושלים, את יסוד פרסומה של קדושת ירושלים על ידי אבי האומה במעשה העקידה, שראה את הענן פרוש על ההר, והאחרים לא ראו ולא יראו לעולם את השראת השכינה במקום הקדוש שהוקדש במעשה העקידה, ובתפילתו הנפלאה של בונה המקדש, שלמה מלך ישראל וידיד יה, שאותו קידשו והעריצו נביאי האומות, ולולא הקדשתם של ישראל - לא הייתה מתקדשת אפילו בחלק ממנה לכל העמים, ולא הייתה מציאותם של מקומות קדושים לכל העמים האחרים, שכולם באו מקדושת אותו האיש, שהקריב את פסחו במקדש ה' אשר בירושלים, יחד עם כל קהל עדת ישראל. אבל באמת רבים מאלה אשר החזיקו ברעיון "בינאום" לירושלים, לא למקומות הקדושים שבה דאגו, כי הם ידעו כי ישראל נאמן יותר מאחרים לשמירת מקומותיהם הקדושים של כל העמים בשלמות בנינם וכבודם, כדי שלא לפגוע במשהו וברגשותיהם של כל העמים המקדשים אותם; אלא המזימה הייתה לערוף את ראשה של מדינת ישראל מעל גופה, כדי שלא תהיה לה תקומה, כמזימה-תו המרושעת של אדריאנוס קיסר בשעתו. אולם העולה על רוחם היה לא תהיה.

הגינני עזיאל: מחקרים והגות לב ביסודות האמונה של תורת ישראל, הרב בן ציון מאיר חי עזיאל, א, ג, יט, 121, 1993

האם אפשר לוותר על ירושלים?

אין לנו צורך לא בחומות ירושלים, לא בבית המקדש, ולא בירושלים עצמה, העיר שאינה מרכזית, ושהייתה לבירת ממשלת ישראל אך מפני שהייתה בחלק יהודה, שממנו יצאה מלכות בית דוד. אנחנו צריכים שיהיה מקום מקלט לנו; אנחנו צריכים לארץ ישראל; ונחוץ לנו בה מרכז אמיתי, אך לא 'סף רעל' או 'אבן מעמסה לכל העמים' (זכריה יב ב-ג); אנחנו צריכים לעוז רוח ולמעשה, ולזה הננו מוכשרים. קומה לעבוד עבודה, בית ישראל!

כנגד ירושלים כמרכז על תחיית ישראל על אדמת ארץ אבותיו, משה לילנבלום, ראזסוויט, 1881; 'שאלת היהודים וארץ ישראל', עמ' 71

מדוע השתגעה מחט המצפון?

"כשהייתי ילד קטן היה לי דוד אהוב, מביא מתנות. יום אחד רכש לי מצפן קטן ולימד אותי למצוא את כיוון הצפון. לכל מקום שהלכתי נשאתיו איתי, וראשית דבר ביררתי היכן הצפון. בכל מקום הראתה המחט היכן הצפון. בבית הספר, בגן המשחקים, בחדרי, בחנותו של אבא. בביקורו הבא חד לי דודי חידה, שאל אותי: ואם תעמוד ממש על הקוטב המגנטי הצפוני, להיכן תצביע המחט? השאיר אותי חסר אונים, מוחק כל תשובה שעלתה בראשי, עד שהודיע לי, שם, בקוטב, המחט תשתגע. תצביע מעלה, מטה, הצידה, לכל מקום יפה המצפן להראות הצפון בכל מקום עלי אדמות חוץ מהצפון עצמו. כך אמר דודי. ומה הנמשל? כמה קלה היתה הציונות כשכל כולה היתה כיסופים לציון. בכל מקומות הגלות, בפולין וברוסיה ובתימן ובמרוקו הראתה המחט היכן הכיוון, מה נדרש לעשות. אבל מרגע שבאנו לכאן, לציון, השתגעה המחט. כאן נכון שם נכון והכול סחרחר."

העולם קצת אחר כך, אמיר גוטפרוינד, 2005

חשיבות שבועת 'אם אשכחך'

הארץ מבשרת, הארץ מתעוררת, ארץ מה לשון אומרת: זכרתי ימים הייתי ממלכת גברת, ביד השם עטרת תפארת, גם עתה בי לא שום דבר נחסרת, בי התורה מתבררת, בי היראה מתגברת, בי הנשמה משוחררת מעוונותיה החקוקים בעט ברזל ועופרת, ומדוע אני שחרחרת, בזויה מכבודי ושוממה מיושביו, ואני שכולה וגלמודה? הלא אני ארץ חמדה, חמדת העליונים והתחתונים... מדוע אני מושפלת לכל דבר שבקדושה להיות אחרון באחרונים ולא ראשון בראשונים?...

אמת מה נהדר ישיבת הארץ הטובה! אמת מה נפלא חיבת ארצנו! אמת מה נאה קודש זיו הדר ישיבתה והליכתה, שבתה וקימתה, שלותה ושלמותה! גם בחורבנה אין דמיונה, בשממותה אין כמותה, בשלוותה אין כמוה, טוב עפרה ואבניה, טוב תבואתה ופירותיה וירקותיה, טוב זכות אויריה, טוב השגת תורתיה, טוב ריבוי מצותיה, טוב טהרת קדושתיה טוב הליכות ד' אמותיה... ולמה לא תעלו חורבנות ירושלים על ראש שמחתכם? הלא תזכרו, הלא תבינו השבועה מימי קדמונים אם אשכחך ירושלים וגו' מדוע היא נשכחת כמת מלב ולא מוצלחת? שכחת הארץ הקדושה גורם חס ושלום אריכות הגולה... ועד מתי לא תרוחם ירושלים. ועד מתי תרד קרן כלילת יופי עד ארץ, ואין איש שם על לב, על ימין המלך כי הושב אחר מפני אויב... והעיר הקדש אשר היתה משוש לכל הארץ נמסרה ביד נכרים.

איגרת תלמידי הגר"א בצפת, 1810 (מתוך: השיבה לירושלים, אריה מורגנשטרן, עמ' ח')

הכחשת הקשר בין העם היהודי לירושלים תביא למותו של הרעיון הלאומי

למן היום שהאפיפיור אינוקנטיוס השלישי זמם להביא כליון מוסרי על היהודים, שהפיצו אז בעולם הנוצרי את אורה של תרבות ספרד, בגזרו עליהם להדביק אות-קלון לבגדיהם, ועד למעשה הילד היהודי שנגזל מבית הוריו בימי שלטונו של החשמן אנטולי, היתה רומי האפיפיורית מעיין תרעלה לבית ישראל – ויש לקוות כי עם יבושת המעיין השופע הזה יידל ויחרב גם מעיינם של שונאי-ישראל הגרמנים-הנוצרים והם יגוועו ויעברו מן העולם מאפס מקור ליניקה.

עם חדול יחס-האיבה של הנצרות אל התרבות יחדל גם יחס-האיבה שלה אל היהדות: עם שחרורה של עיר-הנצח על נהר טיברוס יתחיל גם שחרורה של עיר-הנצח בהר-המוריה, עם תחייתה של איטליה תתחיל גם תקומתה של יהודה. גם בניה המיותמים של ירושלים רשאים יהיו לקחת חלק בתחיית העמים ולהתנער יחד עם כולם משנת-המוות החרפית של ימי הביניים וחלומותיה הרעים.

אביב העמים – תחילתו במהפכה הצרפתית: שנת 1789 היתה "תקופת-ניסן" של עמי ההיסטוריה. תחיית המתים שוב אינה חזיון תמוה כלל בתקופה זו, יש בה יוון ורומי מתעוררות לחיים חדשים, פולין שאפה רוח, הונגריה מתעתדת לקרב המכריע, ועת שכל אותם הגזענים המדוכאים, המתענים תחת יד הברבא-ריות של אסיה והציביליזציה של אירופה, חליפות, כשקנאות מרוטפשת מזה ותאוות-בצע ערומה מזה מתעללות בהם, מנצלות אותם ומוצצות את לשדם, מתכוננים מעתה למרוד בזכות-השלטון של נוגשיהם, כחשוכים כתרבותיים, בשם זכות יותר נעלה. עם העמים אשר כמתים נחשבו ואשר יכלו עתה, מתוך הכרת תעודתם ההיסטורית, לתבוע את זכויותיהם הלאומיות, נמנה לכל הדעות גם עם-ישראל, שלא על חינם עמד איתן בפני סערות העולם משך אלפיים שנה – ומכל קצווי תבל, מקום אך שמה הטילוהו נחשולי המאורעות, נשא תמיד, ונושא עוד כיום הזה, את עיניו לעבר ירושלים. מתוך אינסטינקט-הגזע הנאמן, המרגיש נכוחה בתפקידו התרבותי-היסטורי להביא אחדות ואחוזה לעולם ולבני-האדם בשם ריבון כל העולמים, הוא האחד הוא הכל, השכיל העם הזה לצרור את לאומיותו בצרור דתו, משמרת לפנים ממשמרת, ולקשר את שתיהן לקשר לא-יינתק בארץ-האבות אשר נועדה לו לעולם-ועד. שום אומה מאומות-העולם של הזמן החדש, הנלחמות על מולדתן, לא תוכל למנוע מעם-ישראל את ארץ מולדתו שלו בלי אשר תגיע מתוך כך לידי סתירה פנימית מסכנת, שיש בה כדי לסכסך את דרכה ולהביאה לידי מיתה מוסרית בידה עצמה.

רומי וירושלים, משה הס', 1862, עמ' 3-4

קריה יפהפיה

קריה יפהפיה משוש לערין
עיר נאמנה את למלכך ושרין

יום אזכרה יפעת רבת צבאין
לך כלתה נפשי לשכן חצריך

מי יתנני נא אעוף כמו יונים
אשק אבניך אחון עפריך

לא שקטה נפשי מיום נדוד רעיה
מיום גלות בנים מבית מגוריך

אפיל תחנתי לפני אדון עולם
יקים שעריך יבנה דבירך

נראה בשמחתך כימי שנות עולם
עת בוא ישועתך לבנות גדריך

אז תשמחי לעד ובטח תשבי
ירב שלום בניך מכל עבריך

מילים: ר' זכריה אלצ'אהרי
(תימן, המאה ה-16)

מפגש ראשון עם ירושלים

זכרונות שטופי אורה מן הימים הראשונים בירושלים ממלאים את לבי. עליתי ברכבת ההולכת לירושלים ולמן הרגע הראשון אופפות אותי הרגשת רוממות בלתי שכיחה. מעטים הנוסעים. בקרון יהודי מבני הישוב הישן בירושלים בלבשו המסורתי, ועל ידו ערבי חבוש "תרבוש" אדום, הדור בלבשו השחור, כולו אומר חשיבות. חלון הקרון פתוח לרוחה והמראה מרהיב עינים.

תחנת רמלה מאחורינו. מרחבי שדות, שדות בור שוממים, משתרעים עד האופק, עד רכסי הרי אפרים הנשקפים בערפלי התכלת במרחקים. למראה האדמה העזובה שטפה אותי איזו שמחה – שמחה על ששמר הגורל את אדמת יהודה בלתי מיושבת, על שעודנה בשממונה. נזכרתי בויכוחים הסוערים עם החברים בתנועה, עת סובבת הייתי בעיירות ליטא ואוקראינה לדבר לפני הנוער על "פלשתינה". לא פעם היה עלי להשיב, האם יש מקום בארץ לעליה גדולה של יהודים – וכי מה ידעתי אז? והנה האדמה חשופה היא ושוממה, ובעיני רוחי אני רואה אותה מתעוררת לתחיה בידי יהודים עולים...

באותם ימים ראשונים היה לי כל יום חג חדש; כל בוקר הוא בוקר ראשון לי בירושלים. על כל יום ויום אברך מחדש. ונופה של ירושלים – היש עוד בעולם רקיע זוהר כזה, שתכלתו כה שקופה ונוגהה? וקסם שמי ירושלים בלילות – הכוכבים לא במרחקי מקום הם נוצצים, אלא מאירים הם פה, בסמוך – בלב האדם הם זורעים נגהם, בלילה צר לי על כל שעה של שינה, הגוזלת ממני את ההנאה לקלוט אל תוכי את הכוכבים, לשאוף אל קרבי את אוירה הצח של ירושלים, ובעוד יום אין העין שבעה את גוני הגונים של תפארת ירושלים – החומה ושעריה, אבני הגזית שביסודה, הצריח שעל גבי מגדל דויד הקדום, שרידי בנינים עתיקים, חורבות וכנסיות, בנינים בעלי סגנונים מכל הדורות. כבית נכות היא העיר, והמתה-לך בחוצותיה הריהו כעובר מתקופה לתקופה.

בצהרי יום נדמית העיר כמאובנת; שטופת אור היא, מבליטה את סלעיה ואת אבני הכתלים של בתיה, ופניה נוקשים וצחיחים. בשעות אלו גם העצים שבחצרות נראים רדומים, מעולפים ללא ניע, כמגולפים אף מאבן – אבן ירוקה. בשעת הצהרים לוחט החום, כאילו היו כל קרני השמש שלוחות מכוונות רק אל לב ירושלים. אף על פי כן אהבתי להתהלך בצהרי יום. אז היה דומה עלי ששטופה אני אור ושקופה – כולי חדורה אור. ממצמצת בעיני מפני האור המסנוור מביטה אני סביב: מכל העברים רק אבן; בשעה זו מחוירה גם האדמה, אדמת החצרות המוקפות גדר אבן, וכמו נבלעת בין האבנים – ונראים רק זיזי הסלעים, אבני הגדר והחצץ שעל פני הקרקע. אך בערוב היום, בנטות הצללים על ההרים, מתעוררת ירושלים לחיים. איזה רוח נשפך אז עליה ממרומים – זה האור המופלא של בין הערבים. אדמת ירושלים כאילו נחלצת מאבנותה, נושמת ונותנת ריחה. שוב לא רוח הזעם היא המרחפת על החורבות – באוירה של ירושלים מתנשאה איזו עדנה, מעין רחמי שמים יורדים ונחים על העיר.

טרם נכבשה ירושלים על ידי הביטון, והנוף מאיר לנו בקצה כל רחוב – האפקים גלויים מכל העברים והרי ירושלים מתגלים בכל הודם והדרם.

רחל ינאית בן-צבי, אנו עולים, 1962, עמ' 34-20

מפגש אחרי אלפיים שנות גלות

"איני יכול שלא לחייך היום בהיזכרי איך חיפשנו אותך, את הכותל. רצנו שם, חבורת חיילים מתנשפים, תועים ברחבי הר הבית, מחפשים קיר אבן ענקי. לא עמדנו גם להתבונן במסגד עומר, שראינוהו לראשונה כה מקרוב. קדימה! קדימה! עוברים את שער המוגרבים. נדחקים, ממהרים. ולפתע נעצרנו כהלומי רעם. לנגד עינינו הוא עומד. אפור וגדול. שקט ועצוב - הכותל!.. לאט לאט התחלתי להתקרב אל הכותל, כשליח ציבור העובר ובא אל התיבה. התקרבותי אליו, שליח של אבא וסבא, ואבא של סבא ושל כל הדורות מכל הגלויות שלא זכו לכך ולכן שלחו אותי לכאן. משהו אמר שם: "שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה", ולא יכולתי לומר אמן. רק שמתי ידי על האבן והדמעות שירדו מעיני, לא שלי היו... דמעות של כל עם ישראל הן היו. דמעות של תקווה ותפילות וניגוני חסידים, וריקודים יהודיים. דמעות שצרבו ושרפו את האבן האפורה והכבדה."

שער האריות בעריכת ישראל הראל, משה עמירב, 1973, עמ' 162-163

מסכת קידושין, דף מ"ט:

**"עֲשֶׂרָה קָבִין יְפִי יֶרֶדוּ לְעוֹלָם, תִּשְׁעָה נְטִלָּה
יְרוּשָׁלַיִם וְאַחַד כָּל הָעוֹלָם כָּלוּ"**

קבין של געגועים
לעולם ידור אדם בירושלים.
אין בידו לגור בירושלים -
יגור בארץ ישראל ויתגעגע על ירושלים
אין בידו לגור בארץ ישראל
ישתוקק אל ירושלים
ואחיו שבארץ ישראל
יבקשו אליו רחמים
שיזכה לעלות לירושלים
בין כך ובין כך אדם מישראל
יושב בירושלים או
מתגעגע על ירושלים
וזה מה שאמרו:
עשרה קבין של געגועים ירדו לעולם
תשעה נטלה ירושלים
ואחד כל העולם כולו.

אברהם מאיר הברמן (ה'תק"ן הירושלמי) 1901-1980

עיר שלום

אי שם בתוך הלב עיר שלום עיר שלום
 אי שם בתוך הלב עיר שלום
 שייח הבט הגד לי מה זה
 הוא הקיץ ולא ענה לי
 חיל יראה פתאום הכריע
 את ברכיו של אבן עלי
 ואכרע בהסח דעת
 גם אני על יד השייח
 עד הימוג עם הד הבכי
 זיו הצלם הדועך.

אי שם בתוך הלב עיר שלום עיר שלום
 אי שם בתוך הלב עיר שלום
 עיר שלום קוראים מקדם
 לדמות הלבנה
 יש אומרים נשמע מפיה
 שיר קינה מדי שנה

זאב ז'בוטינסקי (1880-1940)
 וחנניה רייכמן (1905-1982)

דום מעל למדורתנו
 מכחילה כיפת שמיים
 חרש נם בקצה האופק
 צל חומות ירושלים
 מדריכי שייח אבן עלי
 צאצא רוזני ערב
 מסתכל בצבא שמיים
 ובודק בכוכביו.

אי שם בתוך הלב עיר שלום עיר שלום
 אי שם בתוך הלב עיר שלום

שקט מוות מפחידני
 לי נדמה כי שם בגיא
 קול לא קול גונח חרש
 ומגיע לאוזני
 הס! אי שם בלב החושך
 נשמעה המיית פי נבל
 מיתרים מרי הנפש
 משיחים תוגה ואבל.

האם הרצל יכול להחליף את הר הבית?

טכסי יום הזיכרון ויום העצמאות שוב חשפו באופן ברור את ההבדל התהומי בין שני מקומות טכסי רשמיים המשמשים היום את מדינת ישראל – הכותב המערבי והר הרצל. מערכות הסמלים העומדות מאחורי כל מקום מצביעות על שתי אופציות מנוגדות כמעט לעתיד.

יום הזיכרון לחללי מלחמות ישראל נפתח בטכס שהתקיים ליד הכותב המערבי. מהו הכותל הזה? חומת אבנים כבדה וגבוהה למדי שמאחוריה ומעליה ניצבת המערכת המורכבת של מסגד אל-אקצה וכיפת הסלע על כיפותיהם המוזהבות והכסופות. אף שלאחר מלחמת ששת הימים הרסו בתים ליד הכותל כדי לפתוח את הסמטה הקטנה למעין רחבה גדולה, עדיין רחבה זו היא מקרית, פונקציונאלית בעיקרה, לא אורגנית בתוך מבנה ארכיטקטוני כולל. על אף גודלה היא לחוצה למדי בין בתי שכניה הערבים ובין כמה ישיבות ובתי הרובע ששוקמו, אשר מונעים את הרחבתה הנוספת בעתיד. שכנותם הקרובה של בתי מגורים וחנויות ודוכנים עושים אותה חולית מאוד.

הכותל עצמו כידוע הוא שריד של החומה החיצונית שהקיפה את בית המקדש, חלק ממשו שחרב. אם בית המקדש היה חלילה מוקם מחדש בכל גודלו המקורי, היה הכותל הזה נראה כפרט טפל ושולי בכל המערכת השלמה. הכותל בולט בשממונו, בחלקתו, בחוסר גיוונו. אין בו כל אלמנט אסתטי או ארכיאולוגי אשר יכול להעניק לו איזה ייחוד. אין הוא דומה לחלק של תמונה או פסל שאפילו בחלקיו יכול להעיד משהו על יופיו או על ערכו של השלם. מי שיבקש ללמוד מאופיו ומצורתו של הכותל משהו על בית המקדש שחרב, יקבל תמונה קודרת מאוד מן השלם ומוטב איפוא שלא יקיש מן החלקי הזה אל השלם שוודאי היה יפה ומרשים הרבה יותר.

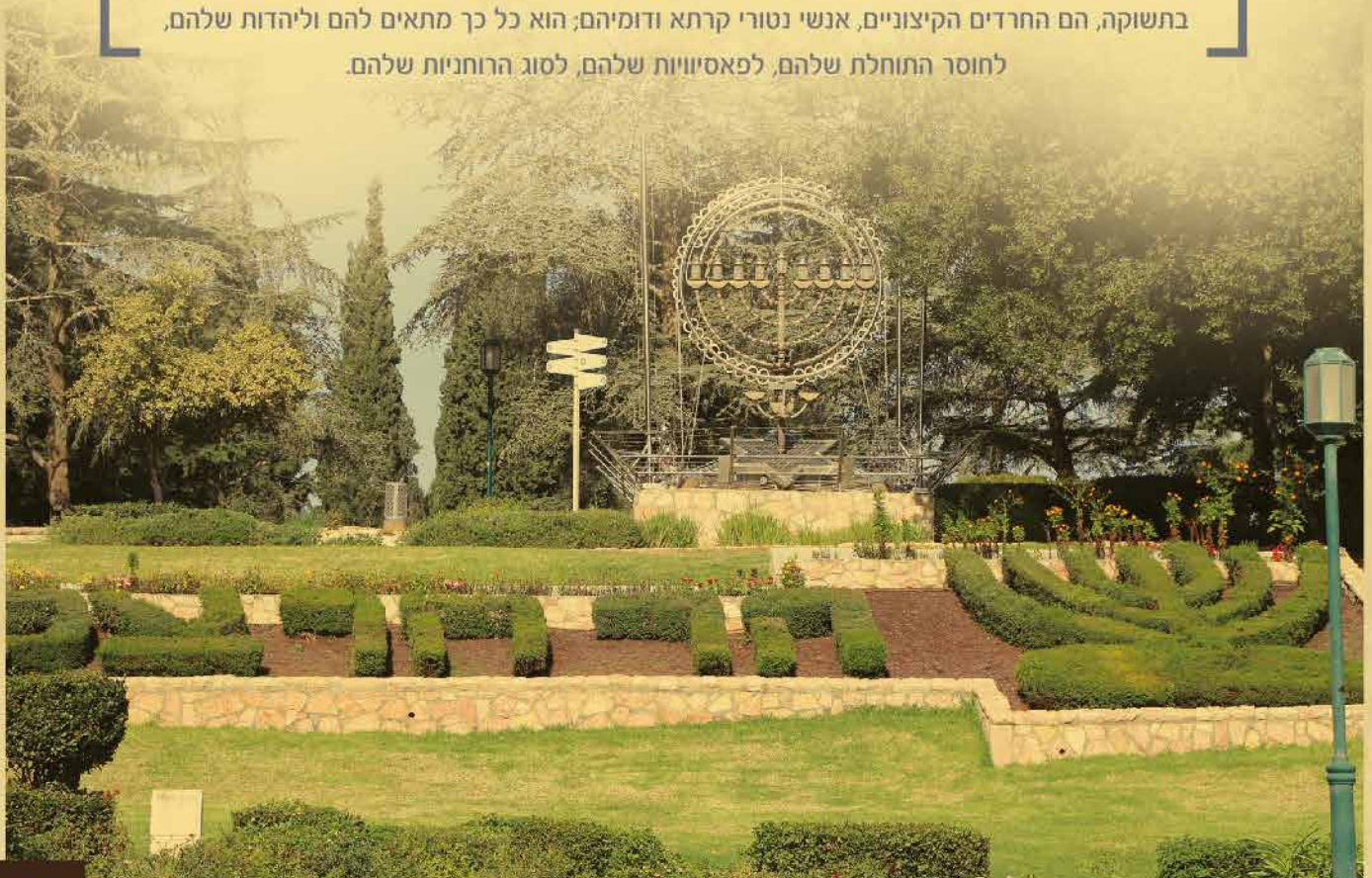
הכותל גם אינו נושא עליו שום שריד מן הפולחן הדתי או הרוחני אשר התרחש בתוך בית המקדש. כל מהותו של הכותל היא חסימותו. אם היה זה עמוד או שער או אפילו קיר נפרד שאפשר היה לבצע איזו תנועה סביבו, איזו הסתכלות פרספקטיווית משתנה היה במהותו משהו דינמי ומשחרר יותר. אבל כאמור כותל זה משדר אלמנט אחד – עצירה, חסימה. הוא מיד עוצר את הבא וחוסם אותו, אפילו בלי לדעת מה הוא עוצר או מה הוא חוסם, שכן למבקר בו אין שום מגע אפילו רמז עם מה שעומד מאחורי הקיר הזה. מה בדיוק עומד ממש מאחוריו אינו ידע.

כאשר עוזבים אותו ועולים אל מסגד אל-אקצה מיד שוכחים את הכותל כפרט טפל ומקרי. אין שום אינטראקציה בינו לבין המסגד, אפילו לא אינטראקציה טראגית. זה יחס של התעלמות הדדית. הכותל מבקש ליצור חלל סגור, חלל יהודי מובהק, אבל זה יכול להתממש רק מתוך התעלמות מן הסביבה המקיפה אותו. כאשר נכנסים למשלב מסגד אל-אקצה וכיפת הסלע נכנסים למערכת ארכיטקטונית וציוויליזציונית חדשה שיש לה חוקים וסגנון משלה והפתוחות והנישאות שלה ממסגד למסגד בהיגיון דתי אחר. היהודים איפוא נאלצים לעמוד מול קיר חסום. הם נעצרים. העמידה היא אבסורדית וגם משפילה משהו. אסוציאציה: גם נידונים למוות עומדים כשגבם או פניהם לקיר (תלוי ברחמיו של היורה). הכותל ממהותו הוא סמל מדכא, אבסורדי וחסר תקווה; חלקי (ובמובן זה יהודי מאד), סמל דתי בראש ובראשונה כי הוא קשור בפולחן האבוד של בית המקדש, נשלט בעמדת עליונות ברורה על ידי

מסגד גדול ויפה, מסגד פעיל שמעמיד כנגד הכותל דת, תרבות וציוויליזציה של עמים אחרים.

הכותל כסמל מחנך וקורא להזדהות מקרין אבסורד ותסכול. הוא מדגיש שהשיבה אינה שהשיבה, שהשינוי שחל בהיסטוריה היהודית עם הקמת המדינה הוא שינוי חלקי ביותר. הוא משדר נחיתות מהותית כלפי עם הארץ. הוא מוכרח לעורר חלומות של שינוי רדיקאלי יותר, ולעורר תקווה להריסת המסגד השולט מעליו כדי להשלים את בניין בית המקדש. הוא חושף באופן הנוקב ביותר את הבעייתיות של עם שקיים היסטוריה רציפה כה ארוכה אבל שבתוכה נפער החלל הנורא של הגולה שבעבורה שילמנו מחיר נורא והפסדנו חלק מהארץ. ואפילו, נניח בהרהור סיוטי שהיתה מנוצלת איזו שעת כושר פוליטית כדי להרוס את המסגד, מה היה נבנה במקומו? הרי לא היה אפשר בשום פנים ואופן להשאיר את המקום ריק. המחשבה מתחלחלת לרעיון שצריך היה לבנות בית מקדש שבו היו מעלים קורבנות, מין בית מטבחיים שאליו היו מביאים כבשים ועתודים, שוחטים ושורפים ומזים את הדם מסביב כדי שתיירים יצפו בפולחן ויחושו ב"אור לגויים" שמנפיקים היהודים.

כזה גדול? (איך היו בוחרים אותו? מין רב שך או באבא סאלי, שהיה גם מתערב בפוליטיקה היום-יומית) קודש קודשים? (עם ראיונות במקומונים של ירושלים לאחר יום הכיפורים בהם היו הערבים מסילואן מתארים את הניקוי של קודש קודשים לאחר הטכס). והמחשבה המדכאה שגם לאחר בניין בית המקדש והחזרת הפולחן לא היו משתנים דברים רבים, מחלת סרטן ממשיכה להמית, שחיתות, מלחמות וטרור, כשלונות בלימודים וכו', מה יהיה אז על "זמן גאולתנו" או על "בוא משיחנו", גם זה יילקח מאתנו? ככל שאתה מעמיק להסתכל בכותל וסביבתו והדילמות שהוא מעורר, כך אתה רוצה להתעלם ממנו אפילו כיהודי לאומי "גאה". הוא לא משיב תשובה, הוא לא נותן נחמה אלא מעורר שאלות קשות. אין פלא שאוהביו האמיתיים, אלה המבקרים אותו בימים ובלילות ומתרפקים על אבניו בתשוקה, הם החרדים הקיצוניים, אנשי נטורי קרתא ודומיהם; הוא כל כך מתאים להם וליהדות שלהם, לחוסר התוחלת שלהם, לפאסיביות שלהם, לסוג הרוחניות שלהם.

לעומת זאת טכס הפתיחה של חגיגות יום העצמאות בהר הרצל מגלה לנו שוב מקום בעל הדר, כוח וסמלים ברורים מעוררי תקווה, מקום המשמש כמסגרת למעמד מרשים שיכול להיות מקור גאווה לכל אומה. המקום עצמו נמצא בפסגת הר, הוא רחב, נישא ופתוח לכל רוחות השמים, הוא שולט ולא נשלט, הוא בעל חירות. נוף נרחב נשקף ממנו לארבע רוחות השמים. הוא רחוק מבתי מגורים ובכך אין הוא מבולל בתוך מוכרי הפיתות וחנויות המזכרות והכביסה התלויה על המרפסות. קבר הרצל העומד במרכז מעמיד אישיות מאחדת ואהובה. בית הקברות הצבאי הנמצא למרגלות הצפון-מזרחיים מעניק כבוד וזכר לאלה אשר הקריבו את חייהם למען העצמאות של כולנו. מוזיאון יד ושם הנמצא מן העבר המערבי-דרומי מדגיש את הטעם המוסרי להקמת המדינה גם בחשבון הפנימי של העם וגם בחשבון בינינו לבין הערבים ושאר העמים. מוזיאון זה מאזן היטב את ההיסטוריה היהודית בין גולה לתקומה.

הר הרצל הוא מקום שלם, יחידה אוטונומית אשר אינה פוגעת או מאוימת על ידי אלמנט זר. שנים לא מעטות תיפקד הר הרצל כמקום מרכזי לטכסי האומה וכשהוקמה הכנסת בגבעה מזרחית לא רחוקה, נטלה אף היא את חלקה הצנוע בטכסים. רק לאחר נפילת ירושלים המזרחית בידינו במלחמה לא יזומה על ידינו שעיקרה התנהל בסיני, תחת האיום המצרי, ולאחר שהפצרנו בחוסיין להרפות מהפגזתו על ירושלים המערבית, נוסף הכותל כסמל משמעותי לחיינו הלאומיים, ובשנים האחרונות הוא מאיים כל הזמן לגזול את הבכורה מהר הרצל ולתת פירוש סמלי אחר לחיינו הלאומיים ולמטרותינו המרכזיות.

כל הסדר שלום בינינו לבין הפלשתינים והירדנים ודאי שאינו יכול להשיב את המצב לקדמותו. ירושלים תהיה מאוחדת כשם שארץ ישראל כולה תהיה מאוחדת תחת שתי ריבונויות אשר התנועה ביניהן תהיה כמו התנועה הקיימת היום בין בלגיה והולנד. אין גבול פיסית אלא ידיעה ברורה של שתי זהויות הנשמרות בקפדנות. הגישה לכותל תהיה כמובן חופשית ופתוחה, טכסים אשר מתקיימים שם ימשיכו להתקיים, אבל בהיות הכותל חלק מירושלים העתיקה, משולב במקומו המכובד יחד עם המקומות הקדושים האחרים, הוא יחזור למהותו הדתית, כמו כנסיית הקבר או המסגד שמעליו, והמתח הלאומי המתסכל הקורן ממנו עכשיו יוקל. המימד הרוחני שלו יוחזר לו, כשריד מיסטי-רוחני עבור תקווה ושאפיפה רוחנית משיחית אבסטרקטית.

פעמים רבות אתה שומע בקרב אנשים בעלי דעות מתונות בהחלט את האמירה הנחרצת "אבל על ירושלים המזרחית אי אפשר בשום פנים ואופן לוותר", ואני מנסה לטעון כאן שכאשר אני רואה את המוקשים הרבים ההולכים ונערמים מתחת למרצפותיה של עיר זו, ייתכן שדווקא בגלל ירושלים צריך למהר ולהגיע להסדר בגדה המערבית.

הקיר וההר, אברהם ב. יהושע, 1998

שיר שירושלים שלי

מעל לראשי - הגגות, הכפות;
שלש הקצוות ותרי קצות המולד;
ותיל ותיל עדי לצדעי;
ושתי הדתות מבטיחות שאול עד..
ויגונים שכלב מגידים שכול-עד..
אך מעל לממעל חד שתי הדתות
ומתחת רגלי בקרקע עד היסוד –
היא שלי ירושלים, שלי בכל הוד:
ממזמור לדוד ויגון איש ענתות - -

כל מה שבתוך ונמדד באנך
(כמדת הבתים וכל גוף ממתח)
ובצל דגל מכהה זהבי הקדמון –
הוא היש החולף: זה קדר ואדמון.

קרב יום ויחלף זה היש הנכרי:
לפתאום ידלק סנה.. ובתוך הזה
יגאה האדיר ושעורו יסמן.
יעלה היש – שירושלים שלו
בגוש קרקעה מני קדם – לשמו;
בלי קרע טיטוס בפרכת.. אמן.

אורי צבי גרינברג (1896-1981)

ובליבה חומה: האם החומה היא הלב של ירושלים?

מצב זה נעשה נוח למדי. ירושלים של מעלה לא כפופה לאילוצי מרחב וזמן ואפשר לעשות בה מה שרוצים במחי עט. היא יכולה אפילו לרחף ולנחות על הגבעות הירוקות של אנגליה, או בליטא. קל הרבה יותר לנהל עיר פנטזיה מאשר עיר אמיתית ועוד מרוחקת, מזנחת ומסוכסכת. בעצם, אולי אפילו עדיף להשאיר את העיר האמיתית מאחור ולקוות שפשוט תתפוגג, כי זה ממש מרגיז שיש שתי ערים עם אותו שם וזו של מטה כל הזמן מקלקלת את התדמית של זו של מעלה.

היכולת להתנהל בין המציאות לדמיון בלי לבלבל ביניהם במידה שתהרוס לנו את החיים, היא מה שאנחנו מכנים "בריאות נפשית". היות שבירושלים יש מעט מאוד קשר בין הדמיון למציאות ולכן קשה למזג בה את שניהם לתמונת עולם קוהרנטית, היא נודעת בנטייתה לחרפן אנשים.

הצלבנים היו לוחמים מקצועיים ומסוקסים ואפשר להניח שהיו גם מעשיים למדי, שכן לוחם שאיננו מעשי מועד לקריירה קצרה וכואבת שבסופה גריעת הגנים הבלתי מעשיים שלו מהמאגר המשותף. לכן, כשהגיעו לירושלים, הם עשו את הדבר המעשי ביותר: בהנהגת הכמרים, הם הקיפו את חומותיה שבע פעמים תוך שהם תוקעים בחצוצרות. להפתעתם, החומות לא נפלו. אם לצלבנים היו וועדות חקירה, הדו"ח הסופי היה ודאי נסגר בהפקת לקחים אך ללא מסקנות אישיות. לא הייתה להם דרך לדעת שלא מדובר בירושלים אותה הכירו אלא בעיר אחרת לגמרי, שבמקרה נושאת את אותו השם.

לממלכים, לעומת זאת, לא היו בעיות כאלה. אחרי שזרקו את הצלבנים מירושלים במאה ה-13, הם נקטו באחד מצעדי הניהול הבוודיים בהיסטוריה של העיר שנבעו מצרכים מעשיים ולא מיתולוגיים, והרסו את החומה. הממלכים היו קשתים רכובים שאהבו את המרחב הפתוח. הצלבנים, אויביהם, אהבו להתבצר. ההחלטה הייתה מתבקשת. שלוש מאות שנה העיר הסתדרה יפה בלי חומה. אבל במהלך, גם המוסלמים נכנסו למשחק הפנטזיה היהודי-נוצרי שכן חוקי הירושה הדקוניים של הממלכים אילצו אותם למלא את העיר במוסדות דת כדי לסדר ג'ובים לצאצאיהם, ואלו עמלו במרץ כדי להוסיף נדבכים משלהם לירושלים של מעלה. ואז הגיע הסולטאן סולימאן הראשון ובנה חומה חדשה. זוהי אחת החומות המרשימות בעולם אבל למעשה, היא אינה אלא גדר דקורטיבית. כארכיטקטורה צבאית מדובר בבדיחה. היא דומה לחומות שדווקא יצאו משימוש באותה התקופה עקב המצאת התותח, ובראשה אין משטח לחימה רחב דיו כדי לאפשר תנועה, הצבת ציוד, מעבר טור אספקה ופינוי פצועים. היא מספיק טובה בשביל לעצור כנופיות של שודדים בדואים, שאכן היוו את האיום היחיד באותה עת, אבל פה זה נגמר. לא פרויקט שמצדיק את ההשקעה במונחים פשוטים של עלות-תועלת. אלא אם כן אנחנו נזכרים שמדובר בירושלים. תבקשו מכל ילד בעולם לצייר את ירושלים, והדבר הראשון שהוא יצייר יהיה חומה. בכל תיאור סמלי של ירושלים במהלך ההיסטוריה מופיעה חומה. אי אפשר לדמיין את ירושלים בלעדיה ואסור היה להניח לירושלים של מטה לקלקל את התדמית באופן בוטה כל כך.

המציאות חוזרת לנקום, אתר האינטרנט ערב רב, שלום בוגוסלבסקי, 2011

הנה אני בא

כמה רעש, כמה פיח, תן לי דשא,
תן לי עץ
כל היום מתבזבז על שלום, שלום
השכירות הון הלחות ושגעון
ואז נפל האסימון,
גן עדן היה לי בידיים
מחשבות על עזיבה
שלוש שנים לקח לי לקבל
ת'החלטה
אורז ת'חטאים בתוך המזוודה
מהעיר לכפר לכיוון

ירושלים - הנה אני בא
חוזר אליך - הנה אני בא
אל חומותיך - הנה אני בא
כי את היחידה אני נשבע

חזרתי לירושלים, פה החומס טוב
זה בדוק
תן לי רוגע, תן לי שקט, לא יזיק
איזה פיהוק
מתי פעם אחרונה שמתי איזה
פתק בכותל, השקעתי באוכל,
עשיתי חברים חדשים,
העיר הזאת תחזיר לי ת'שליטה
בחיים
נתערבב עם עצמי במקום לערבב
מים
ננשום קצת אויר הרים צלול כיין
יאללה בית"ר, יאללה חיים בכפר!
העיקר להיות מאושר

הדג נחש, 2006

ירושלים, עיר שווה פיצוץ
הולך במדרחוב מרגיש כמו קיבוץ
גלויות
אלף תרבויות, לכל אחד יש אח
ותשע אחיות
ערבים בסדר חרדים בחדר
וכולם פה קולטים את אלוהים -
בתדר
אחרי טדי ירושלים דעכה מהר
מיום ליום תל אביב נצצה יותר
חברים עזבו או התקרבו לבורא
שמיים
אפור, משעמם, אין ים
מחשבות על עזיבה
שלוש שנים לקח לי לקבל ת'החלטה
אורז ת'חפצים לתוך המזוודה
מהכפר לעיר בכיוון הירידה

תל אביב - הנה אני בא
אני מגיע - הנה אני בא
באתי להזיע - הנה אני בא
כי את היחידה אני נשבע

יצאתי לכיוון מישור החוף
איזה שוק אני עומד לחטוף
ועכשיו כשאני בתל אביב סוף סוף
משתלב עם הנוף, הכל טרי וזה טוב
ווי, כמה שדיים, נשרפו לי העיניים
אחרי שנתיים של סדום ועמורה
לא מזהה את עצמי במראה
מכיר, מתערב, מתמזג, מסתחבק עם
כל הבעלים של הדיסקוטקים
עכשיו כשאני IN, מבין, זה לא נוצץ

לא ניתן לעקור את העם היהודי מירושלים

מדינת ישראל היא חברת או"ם, לא מתוך נוחות פוליטית, אלא מתוך אדיקות עמוקה ומסורתית בחזון שלום עולמי ואחוות עמים, שהנחילו לנו נביאי ישראל – ושארגון או"ם חרת על דגלו.

חברותנו זו מחייבת אותנו להגיד מכאן, מעל במת הכנסת הראשונה לישראל, לכל האומות המכונסות בעצרת האו"ם ולכל שוחרי שלום וצדק בעולם, את מה שבלב עם ישראל מאז היותו לאומה מאוחדת תחת שרביטו של דוד המלך לפני שלושת אלפים שנה – בדבר ירושלים עיר-קדשו ובדבר יחסי לקדשי כל הדתות. בהכרזתנו על מדינת-ישראל המחדשת, מיום 14 למאי 1948, הצהרנו והתחייבנו קבל ההיסטוריה והעולם, ש"מדינת-ישראל תבטיח חופש דת, מצפון, לשון חינוך ותרבות, תשמור על המקומות הקדושים של כל הדתות, ותהיה נאמנה לעקרונותיה של מגילת האומות המאוחדות". בהתאם לכך הודיעה משלחתנו באו"ם, שמדינת-ישראל מתחייבת לכבד כל הזכויות הקיימות ביחס למקומות הקדושים והבניינים הדתיים בירושלים, מבטיחה חופש פולחן וגישה חופשית בלא כל הפליה לכל המקומות הקדושים והבניינים הדתיים שברשותה, מקיימת זכות הצליינים מכל האומות והדתות לבקר במקומות הקדושים במדינה וחופש תנועה לכוהני-הדת, והיא מסכימה שיקום מצד או"ם פיקוח יעיל על המקומות הקדושים ועל הזכויות הקיימות, כפי שיוסכם בין או"ם ובין מדינת-ישראל.

יחד עם זאת אנו רואים חובה להצהיר, שירושלים היהודית היא חלק אורגני ובלתי-נפרד ממדינת-ישראל – כשם שהיא חלק בלתי-נפרד מההיסטוריה הישראלית, מאמונת ישראל ומנשמת עמנו. ירושלים היא לב-לבה של מדינת-ישראל. אנו גאים על כך, שירושלים נתקדשה גם בעיני בעלי דתות אחרות, וברצון ובנפש חפצה נבטיח כל הסידורים וההקלות הדרושים, שכל בעלי הדתות האחרות יספקו צרכיהם הדתיים בירושלים ותינתן מצדנו כל העזרה לאו"ם להבטיח סידורים אלה.

אולם, אין אנו מעלים על דעתנו שארגון האו"ם ינסה לעקור את ירושלים ממדינת-ישראל או לפגוע בריבונותה של ישראל – בבירת-הנצח של ישראל. פעמיים בתולדות עמנו נעקרנו מירושלים – רק לאחר שנוצחנו במלחמת-דמים אכזרית על-ידי כוחות מרובים וחזקים משלנו – כוחות בבל ורומא. קשרינו עם ירושלים בימינו אלה אינם פחות עמוקים מאשר היו בימי נבוכדנצר וטיטוס פלאביוס, וכשירושלים נתקפה אחרי ארבעה-עשר למאי 1948, ידע הנוער הלוחם שלנו לחרף נפשו על בירת קודשנו, לא פחות משעשו זאת אבותינו בימי הבית הראשון והשני. אין אנו מניחים אף רגע, שארגון האו"ם ינסה להוציא את ירושלים בכוח מידי ישראל. ואנו מצהירים, שירושלים לא יותר על ירושלים ברצונו הטוב, כשם שלא ויתר במשך אלפי שנה על אמונתו, על יחודו הלאומי ועל תקוותו לשוב לירושלים ולציון – למרות רדיפות שאין משלן בהיסטוריה. אומה אשר קיימה בנאמנות במשך אלפיים וחמש מאות שנה השבועה שנשבעו הגולים הראשונים על נהרות בבל, כל לשכוח את ירושלים – אומה זו לא תשלים לעולם עם הפרדת ירושלים. וירושלים היהודית לא תקבל על עצמה שום שלטון זר – לאחר שאלפי בניה ובנותיה שחררו בפעם השלישית מולדתם ההיסטורית וגאלו את ירושלים מהשמדה והרס. אין אנו עושים עצמנו שופטים על או"ם – על שלא נקפה אצבע בזמנו, כשמדינות אחדות חברות או"ם הכריזו בגלוי מלחמה על החלטות או"ם מיום 29 בנובמבר 1947, וניסו בכוח הזרוע למנוע הקמת מדינת-ישראל, להשמיד היישוב העברי בארץ הקדושה ולהרוס את ירושלים עיר-הקודש על ישובה היהודי. לולא הצלחנו לעמוד בכוחנו-אנו בפני התוקפנים שמרדו באו"ם – הייתה ירושלים היהודית נמחית מעל פני האדמה, היישוב היהודי היה נשמד ומדינת-ישראל לא הייתה קמה. ואין אנו יכולים לראות עוד כל תוקף מוסרי בהחלטות או"ם מ-29 בנובמבר, לאחר שאו"ם לא הצליח לבצע החלטותיו, לדעתנו החלטת 29 בנובמבר על ירושלים בטלה ומבוטלת. הניסיון לקרוע את ירושלים היהודית ממדינת-ישראל – אינו עשוי לקיים השלום במזרח, ופחות מכל – בירושלים עצמה. ישראלים ימסרו נפשם על ירושלים לא פחות מאנגלים על לונדון, רוסים על מוסקבה ואמריקאים על וושינגטון. זוהי הפעם הראשונה בתולדות הארץ, שהמדינה השלטת בירושלים מקבלת על עצמה מרצונה החופשי העיקרון של פיקוח בין-לאומי על מקומות הקודש בעיר זו. אולי אין זה מקרה, שזה נעשה על-ידי העם שעשה את ירושלים למרכז קדושה עולמית ובידי הממשלה הראשונה שנבחרה על-ידי תושבי ירושלים. ואנו מקווים, שהדתות המכבדות קדושת ירושלים, והאומות הדוגלות כמונו בעקרונות השלום והצדק – יכבדו זכויות ישראל בירושלים, כשם שישראל מכבדת זכויות כל הדתות בבירת קודשה ובמדינתה הריבונית.

נאום דוד בן גוריון בכנסת על הצעת האו"ם לבינאום ירושלים, כנסת ישראל 1949.

בירה לא בירה, מאוחדת לא מאוחדת

איחוד ירושלים חולל מהפך בתדמיתה. מעיר שדה שלווה ומופנמת הפכה ירושלים למטרופולין הומה ועיר קוסמופוליטית, בעלת אוכלוסייה רבגונית. ואלם, השינויים הכלכליים והחברתיים שחלו בה לא ענו על הציפיות. חלקה של ירושלים באוכלוסייה היהודית של ישראל כמעט שלא גדל, כלכלתה נותרה תלויה במישור החוף, רוב מפרנסיה הם שכירי ממשלה ומוסדות ציבור. לא התפתחה בה תעשייה ראויה לשמה, ואין היא משמשת מרכז לתרבות ובידור. ירושלים נשארה "בירה של אמצע השבוע". העובדה שהאליטה הפוליטית, הכלכלית והדיפלומטית מתגוררת בת"א מלה על אופייה כבירה.

לאחר 1967 הפכה ירושלים לעיר הגדולה בארץ. ואולם, איחודה בוא יותר הצהרה פוליטית מאשר מציאות ממשית. בירושלים מתפקדים שני מרכזי עסקים, שתי מערכות תחבורה... יש גורסים, ששמירה על ההפרדה המרחבית, מבטיחה דו קיום בשלום בין יהודים וערבים. ואולם, יש סימנים לכך, שזו אינה אלא מסווה להקצאת משאבים, שנועדה לשרת את האינטרסים הישראליים...

ההחלטות שעיצבו את דמותה של ירושלים לאחר איחודה, נתקבלו בדרג הפוליטי, מבלי שנועצו במתכננים. הן לוו בדרך כלל בלחצים פוליטיים חיצוניים ונועדו לקבעו עובדות בשטח, בעוד המתכננים נאלצו להשלים עם עובדות מוגמרות. הגורמים הפוליטיים והכלכליים הם שהכתיבו את עיצוב העיר, בהתאם לשיקולים בטחוניים והתחשבות בצרכים המידיים של הרוב היהודי. גישה זו פגעה במרקם העירוני-ההיסטורי, שהשתנה ללא הכר.

עיר ובליבה חומה, מירון בבבנשתי,

מתוך ירושלים כעיר שחבורה לה יחדיו, 1986, עמ' 92

לילה

האם זע ענבל זהב ברקיע עליון?
הנטף אגל טל על צמרת הכרוב הגבה?
שירו לנו משירי ציון!
איך נשיר שיר ציון על אדמת ציון
ועוד לא התחלנו לשמע?

משירי ציון, לאה גולדברג (1911-1970)

לא רק משהו שכתוב בתנ"ך

באמת יש דבר כזה? עמק יהושפט! ואני חשבתי שזה רק משהו שכתוב בתנ"ך... "ירושלים", מלמל פרידריך בקול נמוך ורועד. הוא לא הצליח להסביר לעצמו מדוע קו הרקיע של העיר הזרה הזאת ריתק אותו כל כך. אולי בגלל שבירי זיכרונות משחר ילדותו, פסוקי תפילה שמלמל אביו? ליל חג הפסח הנשכח מילא את נפשו. במוחו עלה אחד הפסוקים העבריים המעטים שזכר: "לשנה הבאה בירושלים!". פתאום ראה עצמו כילד קטן שצועד עם אביו לבית הכנסת.

אלטנוילנד, בנימין זאב הרצל 1902, עמ' 38-39

תכליתם של כל המסעות

ירושלים איננה דבר אלא מקומו של הדבר. חלל וכיוון. והיא רוח היודעת וזוכרת היטב את תולדות העם הנמשך מסיפור העקדה. והיא שותקת.

כשאתה עולה לירושלים, ממערב או ממזרח, כבר ממרחק רב אתה חש היטב בכוח המושך אותך אליה. הרבה לפני שאתה רואה אותה, בשער הגיא או בכניסה אל מעלה יריחו, נדמה שקורים לא נראים נוספים לך ולמכוניתך ולוקחים אתכם אליה. כמו חללית החודרת אל האטמוספירה ופתאום חלים עליה כוחות הכבידה וצפיפות האוויר, כך מי שחוזר אל הספירה של ירושלים חל בו משהו, אלא שהוא הפוך לכבידה וצפיפות: חלים בו עילוי וקלות. איזו דריכות וציפייה נוספות לו וצלילות פתאומית מקיפה אותו, אוויר קל ורענן ומלא אור (ובאמת, למעט כמה ימי חמסין בשנה, שבהם מעיק האוויר שבירושלים יותר מבכל מקום אחר בארץ, האוויר של ירושלים צלול וטוב וקריר. לדעתי ולדעת לא מעט מבין מכריה של ירושלים, הוא הטוב בעולם). וכשהיא מתגלה פתאום, תמיד פתאום, משהו מקיש בך כאומר "הנה היא", כלומר: הנה הדבר עצמו, ירושלים, המקור לכל הסיפורים, סיבתם ותכליתם של כל המסעות.

אבל כשאתה מתקרב ונוגע בה, גם ממזרח וגם ממערב ומכל שאר רוחות השמים, פג פתאום הקסם ושתיקה מקיפה אותך: אתה נכנס לעיר רגילה, צפופה וסואנת, ואין בה דבר מן הכוח השואב ההוא וגם צלילות האוויר נסתרת כמעט. כאילו בבת-אחת התקרבת קרוב מדי ובבת אחת קטנת מאוד ואתה רומש עליה ובתוכה ככל שאר האנשים, ובבת אחת היא אדישה לחלוטין לקיומך ומפנה אליך רק דברים פשוטים וארציים, מעשי ידי אדם - רחובות, בתים, חומות, כמה בתי תפילה של הדתות המונותאיסטיות. אפילו הכותל המערבי, אפילו מסגד כיפת הסלע, אפילו מדרון הקברים של הר הזיתים, אפילו החומות השגיאיות שמולו, על אף עתיקותן הרבה, אינם מבקיעים את השתיקה הזאת של ירושלים, ואינם מוחשים כאילו בהם ובאמצעותם היא יודעת משהו עליך ועל היותך. לא כלום. היא כאן והיא דוממת לחלוטין. היא אינה מתה או ישנה. היא ערה ונוכחת מאוד. היא מתבוננת מן ההרים ומן השמים, אבל היא אינה מגולמת במה שבנו האנשים בגללה, למענה, בפניה ומפניה.

ירושלים איננה העיר הנגלית, לא זו החדשה וגם לא זו הישנה והעתיקה, והיא איננה שרייה דווקא בהר הבית או ב"היכלי הקודש" שבה. ההפך: ככל שאתה מתבונן ובודק את בתי הכנסת שבה, או את כנסיותיה ואפילו את מסגדיה, אתה רואה שהם תלושים כמעט מכל הקשר וכי הם שייכים למקום אחר, שהם כאילו צוטטו ממנו. וכי גם במקום ההוא, במקורם, הם היו שוליים למדי. הכנסיות הרוסיות אינן אלא שיקוף דל, מאוחר וקטן, לכנסיות הרוסיות שברוסיה, וכך הכנסיות היווניות, הארמניות, הביזנטיות (וכנסיית הקבר בכללן). בתי הכנסת, מעצם טיבה של המסורת היהודית, בלאו הכי אינם מייצגים את תרבותם הרוחנית. שהרי התרבות היהודית המסורתית חסרה, זה למעלה מאלף שנה, לשון אמינה ותקפה לייצוג עצמה בחומר. גם המסגדים, למעט מסגד כיפת הסלע, אינם אלא שולי השוליים של תרבות המסגדים שסביב הים התיכון. מסגד כיפת הסלע על כיפת זהבו הוא אמנם מבנה מרתק ומרגש מאוד, אבל הוא נראה תמוה וזר יותר מכל שאר המבנים - מין ביתן ארמון אגדי, מתומן, ענוג ומוזהב, אפוף תחרה עדינה ודקה של ערבסקות הנעלמת כליל מעיניו של הצופה בו מחוץ לחצרו. ביתן שנועד להיות הרמון או אולם כס לסולטן בתוך גן מפואר ואפלולי שמצא עצמו פתאום חשוף ומבודד. המאמינים, שחשו היטב בארמוניותו או בארציותו היתרה של המבנה, כיסוהו כידוע ברשת נהדרת של פסוקים שנועדה לרוממו ולקדשו, אבל הקישוט המופלא רק מקצין עוד יותר את יופיו הארצי, היקר, המעודן, שאין לו דבר עם נופו של המקום.

קול דממה, כתב עת פנים 2004, אריאל הירשפלד, גליון 28.

ושפחה תירש גבירתה

לאחר מלחמת ששת הימים, כל יום ששי הייתי (הרב מרדכי עטייה, בן המחבר) הולך עם סבא קדישא להתפלל מנחה של ערב שבת קודש בכותל המערבי. כשהיינו הולכים בסמטאות הרובע היהודי והיה מתגלה הכותל המערבי לעינינו, ומעל הכותל היינו רואים את כיפת הסלע, היה סבא מתאנח ואומר "ושפחה תירש גבירתה", הגבירה בחוץ והשפחה בפנים – בהר הבית. בסיום תפלת מנחה היה סבא קדישא מבקש ממני שאחלק לאנשי המנין דפים שעליהם היה מודפס הפרק קרבו גוים לשמוע, והיינו אומרים יחד פרק זה. באחת הפעמים כשסיימנו לקרוא פרק זה, ניגש אלי יהודי מבוגר, ואמר לי וכי כך קוראים את הפרק קרבו גוים לשמוע איפה החיל והרעדה שאחזה אותנו בשנת תש"ח, כשהיינו קוראים פרקים אלו עם הרב מרדכי עטייה. ואז הראתי לאותו היהודי את הסבא קדישא, ומראה אותו יהודי את סבא קדישא אחז אותו פחד נורא, בזכרו את תפילות סבא קדישא בזמן הקשה של ימי מלחמת השחרור.

עטרת מרדכי, הרב אליהו עטייה, 2016, עמ' 212

מה ירושלים מבקשת מהאדם?

מהו המסגרת של ירושלים? הבטחה: שלום ונוכחות אלוהים כשאנו בביתנו בעיר דוד, מה נדרש מאתנו? מהו המסר שפרק חדש זה של ההיסטוריה היהודית צופן לנו? כיצד עלינו לחיות עם ירושלים? היא מלכה התובעת אמות מידה גבוהות. מה היא מצפה מאתנו, החיים בדור של קהות רוחנית, קרובים לאפיסת כוחות? מהו האור שראוי להאיר מציון?... עלינו להישמר שמא מקומו של דוד יהיה למקום-שבשגרה. האדם חרד עד מאוד. כיצד תחיה בעיר האלוהים? "מי יעלה בהר ה', ומי יקום במקום קדשו? נקי כפים ובר לבב..." (תהלים כד:ג-ד). "ה' מי יגור באהלך, מי ישכן בהר קדשך? הולך תמים ופעל צדק ודבר אמת בלבבו..." (תהלים טו:א-ב)...תהי ירושלים משכן רחמים לכל האדם... תחושה זו חייבת להיות חדורה בלב כל המהלכים בירושלים כשמשמים בפלטין של אלוהים. כאן כולם אינם אלא אורחים. בל תיפול ירושלים בידי הגאווה וההתנשאות. ירושלים כולה היא שער, אולם המפתח נסתר בחשכת שתיקתו של אלוהים. הבה נאיר את כל האורות, הבה נקרא בכל השמות, למען נמצא את המפתח. כה אמר ה': אשוב אל ציון ואשכון בתוך ירושלים, ונקראה ירושלים עיר האמונה והר ה' צבאות, הר הקודש (על פי זכריה ח:ג). "עיניך תראינה ירושלים, נוה שאנן, אהל בל יצטן, בל יסע יתדתי לנצח וכל חבליו בל ינתקו. כי אם שם אדיר ה' לנו..." (ישעיה לג:כ-כא). בעת ההיא יקראו לירושלים כיסא ה', ונקוו אליה כל הגוים, לשם ה' לירושלים... (על פי ירמיה ג:יז). "כי ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים" (ישעיה נז:ז).

ישראל: הווה ונצח, אברהם יהושע השל, 1973.

ירושלים אשרך

כי שם עליך חופיך
שלם קרא לך
כי כל עולתה לא קמה
ומי מנה רב אלפי
כת קדישי עליונים

מילים: רבי דוד בוזגלו (1903-1975)

ומה קמה קרנך
הוד יה מגנך
ולשופטין שלמים
מול בית דינך
שנאן מלאכיו
הודו סוככים
ירושלים אשרך

ירושלים של זהב

אך בבואי היום לשיר לך
ולך לקשר כתרים
קטנתי מצעיר בנך
ומאחרון המשוררים
כי שמך צורב את השפתיים
כנשיקת-שךך
אם אשכנח ירושלים
אשר כלה זהב.

ירושלים של זהב...

חזרנו אל בורות-המים
לשוק ולכרך
שופר קורא בהר-הבית
בעיר העתיקה
ובמערות אשר בסלע
אלפי שמשות זורחות-
נשוב נרד אל ים-המלח
בדרך יריחו!

ירושלים של זהב...

נעמי שמר (1930-2004)

אזיר-הרים צלול כין
ורח ארנים
נשא ברוח הערבים
עם קול פעמונים
ובתרדמת אילו ואבן
שבויה בחלומה
העיר אשר בדד יושבת
ובלבה חומה

ירושלים של זהב

ושל נחשת ושל אור
הלא לכל שיריך אני כנור

איכה יבשו בורות המים
כבר-השוק ריקה (*)
ואין פוקד את הר-הבית
בעיר העתיקה
ובמערות אשר בסלע
מיללות רוחות
ואין יורד אל ים-המלח
בדרך יריחו.
ירושלים של זהב...

הפולמוס סביב "כיכר העיר ריקה"

"כיכר העיר ריקה", שלשת המילים הללו המופיעות בשורה השנייה בפסקה השנייה של השיר, עוררו סמוך להופעתו של השיר פולמוס. את הפולמוס עורר הסופר עמוס עוז, שלחם בחזית סיני במלחמה, בכך שטען, יום לאחר סיומה של מלחמת ששת הימים, שכיכר השוק כלל לא הייתה ריקה אלא מאוכלסת בערבים ושיר זה מנסה במפגיע להתעלם מעובדה היסטורית זו.

המשוררת נעמי שמר הגיבה המילים הללו: "זה מעורר בי זעם נורא, הטיעון הזה. זה כאילו בן אדם מתגעגע לאהובתו והוא בא אל הפסיכיאטר שלו, עמוס עוז, ואז הפסיכיאטר אומר לו 'אל תדאג, היא לא לבד במיטה'... עולם שהוא ריק מיהודים, הוא בשבילי כוכב מת וארץ ישראל שהיא ריקה מיהודים היא בשבילי שוממת וריקה"

העורכים

זאת ירושלים

גגות של בניינים ואבן מסותתת
וברחובות המיית שלוה כמסה.
ומשבים רעננים, צמרת מרטטת,
וצחוק בחצרות בינות חבלי כביסה.

זאת ירושלים של אבני החושן
זאת ירושלים הבנויה לתלפיות.
זאת ירושלים של אבני החושן
זאת ירושלים הבנויה לתלפיות.

מאה לה שערים, סביבה עצי הזית,
בסמטאות זרקה כבר השיבה.
ומתנגנים המזמורים מעבר הר הבית.
בדרך היורדת אל המצלבה.

זאת ירושלים של אבני החושן...

וקול המואזין עולה מן הצריח,
מכנסיות עונים פעמונים.
ונער קט עם התפילין את תפילתו שוטח,
ומתמזגים מעל העיר הניגונים.

זאת ירושלים של אבני החושן...

איתן פרץ (1942-)

כאיש המדבר באשה

שהוא המוסיף למימד הקלסתר הנשי
מימד של קדוש ומלאך.
ערים בריוירה ראיתי, כתובות על המים
רשומות על החול,
ולא כן פה נחצבת מסלעך באזמל יסורים
ובמפסלת השכול.
אך יפה לי הנך כמו שאת, רעיתי,
ויפה חיוךך הכאוב.
יפה כמו שאת בקמט עיניך
שרב מכל עין שראו.
כי אינני צעיר, אהליבה רעיתי
כביום בו קראו לך יבוס.
על שנינו עברו כל דברי הימים
שבדם ואש נכתבו.
אהיה נא כאיש השותק לאשה
שחזרה משביה לביתו,
ואיננו שואל לאשר עברה
מן היום בו לקחה מאתו.
רק בלילה ישמע את בכיה על כרו
ויראה שרטות, צלקות.
מעולם לא יקרה כבלילה ההוא
בו ראה את פצעה בחיקו

כאיש המדבר באשה אדבר בך, העיר,
נכבדות ויקרות ורכות.
אמרה את המילים אשר הנה
טובות מן הלטיפות
וחמות מן הנשיקות.
כנויים אחפש לך - כמו תכשיטים
עזובים, עתיקים,
שבאחת סמטותיך, בכרך של צורף,
לעינו של מבין מחכים.
אראה לאורחי את יפיך:
הצופים, הזיתים, ההיכל,
ובאור דמדומך אתגאה,
כאלו אני שפרשתי מעל לראשך מלמלת
שמי-ערב וקרע עננת תועה...
וכמו את ענק החומות סביב מורית
צוארך אני תליתי,
ובראש מחנה גבעותיך יורדות בורד
ים-המלח אני חנית.
כבר עליתי בדרך ערים אחרות,
אל נצרת, או אל צפת.
אך תמיד גם חזרתי, ספרתי:
"ראיתי אחת שדומה לך,
אבל אין זאת את..."
ראיתי חומות הדומות לשלך ברומא
ובירוק ולא בן העצב שלך

יצחק שלו (1918-1992)

ירושלים כמרכז סחר עולמי

- א קומי אורי, כי בא אורן; וכבוד יהוה, עליך זרח.
- ב כי-הנה החשך יכסה-ארץ, וערפל לאמים; ועליך יזרח יהוה, וכבודו עליך יראה.
- ג והלכו גוים, לאורן; ומלכים, לנגה זרחן.
- ד שאי-סביב עיניך, וראי---כלם, נקבצו באו-לך; בנין מרחוק יבאו, ובנותיך על-צד תאמנה.
- ה אז תראי ונהרת, ופחד ורחב לבבך: כי-יהפך עליך המון ים, חיל גוים יבאו לך.
- ו שפעת גמלים תכסך, בכרי מדין ועיפה---כלם, משבא יבאו; זהב ולבונה ישאו, ותהלת יהוה יבשרו.
- ז כל-צאן קדר יקבצו לך, אילי נביות ישרתונך; יעלו על-רצון מזבחי, ובית תפארתי אפאר.
- ח מי-אלה, נעב תעופינה; וכיונים, אל-ארבותיהם.
- ט כי-לי איים יקוו, ואניות תרשיש בראשנה, להביא בנין מרחוק, כספם וזהבם אתם---לשם יהוה אלהיך, ולקדוש ישראל כי פאךך.
- י ובנו בני-נכר חמתין, ומלכיהם ישרתונך: כי בקצפי הכיתין, וברצוני רחמתיך. יא ופתחו שעריך תמיד יומם ולילה, לא יסגרו: להביא אליך חיל גוים, ומלכיהם נהוגים.
- יב כי-הגוי והממלכה אשר לא-יעבדוך, יאבדו; והגוים, חרב יתחבו.
- יג כבוד הלבנון אליך יבוא, ברוש תדהר ותאשור יחדו---לפאר מקום מקדשי, ומקום רגלי אכבד.
- יד והלכו אליך שחוח בני מעניך, והשתחוו על-כפות רגליך כל-מנאצין; וקראו לך עיר יהוה, ציון קדוש ישראל.
- טו תחת היותך עזובה ושנואה, ואין עובר; ושמתיך לגאון עולם, משוש דור דור.
- טז וינקת חלב גוים, ושד מלכים תינקי; וידעת, כי אני יהוה מושיעך, וגאלך, אביר יעקב.
- יז תחת הנחשת אביא זהב, ותחת הברזל אביא כסף, ותחת העצים נחשת, ותחת האבנים ברזל; ושמתי פקדתך שלום, ונגשית צדקה.
- יח לא-ישמע עוד חמס בארצך, שד ושבר בגבולך; וקראת ישועה חומתיך, ושעריך תהלה.
- יט לא-יהיה-לך עוד השמש, לאור יומם, ולנגה, הירח לא-יאיר לך; והיה-לך יהוה לאור עולם, ואלהיך לתפארתך.
- כ לא-יבוא עוד שמשך, וירחך לא יאסף: כי יהוה, יהיה-לך לאור עולם, ושלמו, ימי אבלך.
- כא ועמך כלם צדיקים, לעולם יירשו ארץ; נצר מטעו (מטע'י) מעשה ידי, להתפאר.
- כב הקטן יהיה לאלף, והצעיר לגוי עצום; אני יהוה, בעתה אחישנה.

ספר ישעיה, פרק ס'

שער שני:

על ציר זמן

העיר ששמרה אמונים לעם ישראל

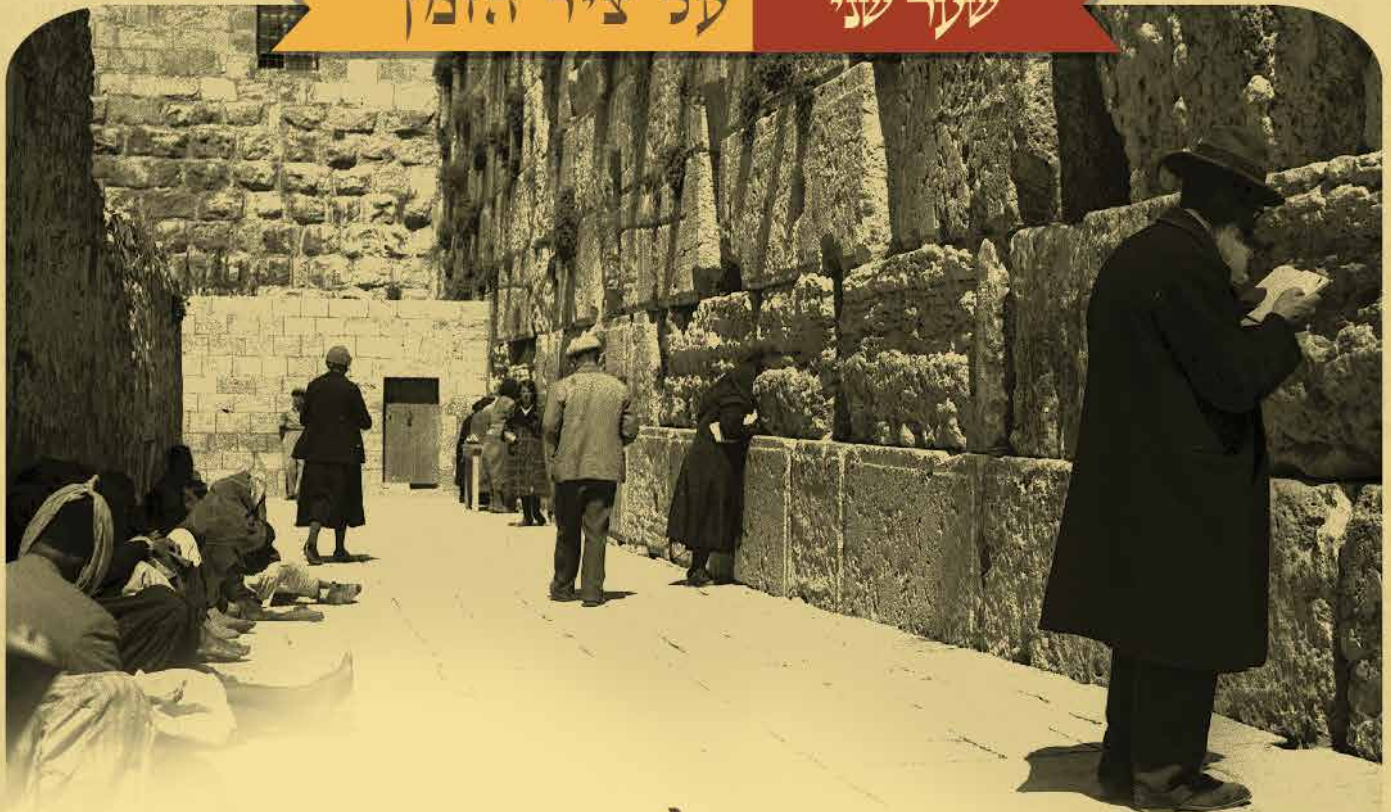
ואם אפשר לומר על ירושלים את אשר אמרו אבותינו על השבת: יותר משישראל שמרו על ירושלים, ירושלים שמרה על ישראל, הרי הכוונה היא לירושלים ההיא שבה קמו מלכינו וחזו נביאינו.

מנחם בגין, הישיבה 108 של הכנסת הראשונה,
הצהרת הכנסת בדבר ירושלים, 23 בינואר 1950

הבחירה האלוהית בירושלים

"אז יקהל שלמה את זקני ישראל את כל ראשי המטות נשיאי האבות לבני ישראל אל המלך שלמה ירושלים להעלות את ארון ברית ה' מעיר דוד היא ציון: אז אמר שלמה ה' אמר לשכן בערפל: בנה בניתי בית זבל לך מכון לשבתך עולמים: ויסב המלך את פניו ויברך את כל קהל ישראל וכל קהל ישראל עמד: ויאמר ברוך ה' אלהי ישראל אשר דבר בפיו את דוד אבי ובידו מלא לאמר: מן היום אשר הוצאתי את עמי את ישראל ממצרים לא בחרתי בעיר מלך שבטי ישראל לבנות בית להיות שמי שם ואבחר בדוד להיות על עמי ישראל: ויהי עם לבב דוד אבי לבנות בית לשם ה' אלהי ישראל: ויעמד שלמה לפני מזבח ה' נגד כל קהל ישראל ויפרש בפיו השמים: ויאמר... כי האמנתי שיש אלהים על הארץ הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך אף כי הבית הזה אשר בנית: ופנית אל תפלת עבדך ואל תחנתו ה' אלהי לשמע אל הרנה ואל התפלה אשר עבדך מתפלל לפניך היום: להיות עינך פתוחות אל הבית הזה לילה ויום אל המקום אשר אמרת יהיה שמי שם לשמע אל התפלה אשר יתפלל עבדך אל המקום הזה: ושמעת אל תחנת עבדך ועמך ישראל אשר יתפללו אל המקום הזה ואתה תשמע אל מקום שבתך אל השמים ושמעת וסלחת... ויהי ככלות שלמה לבנות את בית ה' ואת בית המלך ואת כל חשק שלמה אשר חפץ לעשות: ויבא ה' אל שלמה שנית כאשר נראה אליו בגבעון: ויאמר ה' אליו שמעתי את תפלתך ואת תחנתך אשר התחננתה לפני הקדשתי את הבית הזה אשר בנתה לשום שמי שם עד עולם והיו עיני ולבי שם כל הימים."

ספר מלכים ב', פרקים ח'-ט'

אובדן העם מול אובדן הארץ

מלא רעיוני עצב, אחר אשר תרתי את הארץ וראיתי מה שראיתי ביפו ובמושבות, באתי ערב פסח ירושלימה, לשפוך שיחי וכעסי לפני "העצים והאבנים", שארית מחמדנו מימי קדם. ראשית דרכי היתה, כמובן, אל "הכותל". שם מצאתי רבים מאחינו יושבי ירושלים עומדים ומתפללים בקולי קולות. פניהם הדלים, תנועותיהם המוזרות ומלבושיהם המשוונים - הכה מתאים למראה הכותל הנורא. ואנכי עומד ומסתכל בהם ובכותל, ומחשבה אחת תמלא כל חדרי לבי: האבנים האלה עדין המה על חורבן ארצנו, והאנשים האלה - על חורבן עמנו; איזה משני החורבנות גדול מחברו? על איזה מהם נבכה יותר? - ארץ כי תחרב, והעם עודנו מלא חיים וכח - יקומו לה זרובבל עזרא ונחמיה והעם אחריהם וישובו ויבנוה שנית; אך העם כי יחרב, מי יקום לו ומאין יבוא עזרו? - ולו באה בי באותה שעה רוח ר' יהודה הלוי ויכולתי לקונן כמוהו על שבר בת עמי, היתה קינתי מתחלת לא "ציון", כי אם - "ישראל".

וגם הפעם, כמו לפני שנתיים, אחר שהתבוננתי תחילה על מצב הארץ בכלל והקולוניות בפרט, עליתי באחרונה ירושלימה, אבל - מה רב ההבדל! אז, בימי החירות הפרועה, בעת שחבר "דיליגנסיס" באו לכבוש את הארץ בקול ענות גבורה ואיש לא מחה בידם, אז באתי ירושלימה לעשות את הפסח בקול המון חוגג. ועתה, בעת אשר חיילים חונים במושבותינו ואינם נותנים להניח אבן על אבן, ועל מבוא ירושלים הופקדו שומרים לבלי תת ליהודים לבוא שעריה עד שיבררו זכויותיהם לשבת בארץ או יתנו ערובה כי יעזבו בקרוב את העיר - עתה באתי לבדי ונכנסתי בלאט, כגנב, שלשה ימים לפני תשעה באב. ובחצי ליל תשעה באב עמדתי לפני "הכותל". קהל זקנים ונערים ישבו לארץ. הללו בכו על ספר הקינות, הללו למדו מדרש איכה, והללו פלפלו בהלכה, אם מותר לישב אחוריו כלפי הכותל. למרות חפצי, זכרתי עוד הפעם את אשר הגיתי לפני שנתיים במקום הזה על דבר חורבן ציון וחורבן ישראל, וצללי אבותינו הגבורים, אשר פה, בלילה הזה הקריבו למות נפשם בעד ארצם ולאומיותם, נראו לי כאילו עוטים אותנו מסביב ומביטים בתמהון על בני בניהם אלה, היושבים על מצבת קבורת כבודם וספרים בידיהם...

לפני "הכותל", אחד העם, נדפס ב'המליץ' ג'-ה' אלול תרנ"ג

מעמדה החוקי של ירושלים

ב-29 בנובמבר 1947 המליצה עצרת האומות המאוחדות בפני בריטניה על סיום המנדט על ארץ-יש-ראל, כדי לאפשר את הקמתן של מדינה יהודית ומדינה ערבית ואת כינון ירושלים כגוף נפרד במשטר בין-לאומי בניהול האו"ם. עם קום המדינה קיוותה ממשלת ישראל שעצרת האו"ם תקבל את תוצאות מלחמת העצמאות ואת חלוקת העיר בין ישראל לירדן, אולם בעצרת האו"ם התגבש רוב ברור להענקת מעמד בין-לאומי לירושלים. ב-5 בדצמבר 1949, ערב הדיון בעצרת האו"ם בנושא ירושלים, התפרסמו בו פרטים רבים על הכריז ראש הממשלה דוד בן-גוריון בישיבת הכנסת כי ירושלים היא "בירת הנצח של ישראל" ו"לב לבה של מדינת ישראל", והוסיף כי ישראל אינה מעלה על דעתה שהאו"ם ינסה לעקור את ירושלים מתחומה לאחר שלוחמיה חירפו את נפשם על כיבושה במלחמת העצמאות. חמישה ימים לאחר הכרזת בן-גוריון שירושלים היא בירת ישראל, החליטה עצרת האו"ם להעניק לירושלים מעמד בין-לאומי. ממשלת ישראל, בניסיון לצמצם את נזקיה של החלטה זו, הציעה פיקוח של האו"ם על המקומות הקדושים לבני כל הדתות בירושלים, חופש פולחן וגישה חופשית אליהם. עמדתה הנחרצת של ישראל שבה והובעה ב-13 בדצמבר 1949, בהודעתו של ראש הממשלה דוד בן-גוריון בכנסת כי ישראל לא תוכל "לתת יד להפרדת אונס של ירושלים". הוא ביקש מהכנסת לקיים את ישיבותיה בירושלים. ואכן, הכנסת החליטה שישיבותיה לאחר חג החנוכה תש"י יתקיימו בירושלים. בחודשים שלאחר מכן עברו לירושלים רוב משרדי הממשלה.

תוכנית האו"ם להפוך את ירושלים לעיר בחסות בין-לאומית לא התממשה. חלקה המערבי של העיר היה לבירת ישראל. במלחמת ששת הימים כבש צה"ל את מזרח ירושלים. בשנת 1980 חוקקה הכנסת את חוק-יסוד: ירושלים בירת ישראל, שנקבע בו כי ירושלים השלמה והמאוחדת היא בירת ישראל.

חוק ירושלים בירת ישראל, אתר כנסת ישראל

זכר ואות

המסע השני תואר בהרחבה על ידי לידי יהודית (מונטיפיורי), אשר מיומנה אנו מביאים את הקטעים דלהלן: "שערו בנפשכם מהם רגשותיו של נוסע בינות להרים, עליהם שרתה פעם השכינה, הקרב אל עיר שלה נתן אלוהים את שמו, ואשר ממנה יצאו חוקותיו לכל חלקי תבל, עיר שיפעת קדושתה זוהרת בבוקר קסום, ואשר גם ביגונה ובשביה ואף בחורבנה נושאים אליה בני כל העמים, לרבות בניה שלה, את עיניהם בהערצה כנה..."

הביקור ליד הכותל המערבי, השריד היחיד לבית המקדש, הביא את לידי יהודית לידי התרגשות עמוקה: "מה נפלא כי הכותל עמד בצוק העיתים! דומה כי אבני הענק דבוקות זו אל זו. כאילו איחה אותן כוח כביר שאין חורבן יכול לו. אבנים אלה הן זכר לתהילתה של ישראל שחלפה, והן גם אות לגדולת ישראל בעתיד, עת ייגאל והעולם כולו, כאיש אחד, ישירו הלל לאלוהי ישראל".

משה מונטיפיורי, ש"א נכון, 1969, עמ' 66

אמנות יהודית היסטורית? אין דבר כזה שאין דבר כזה

יום אחד, לאחר ביקור בעיר העתיקה בירושלים, יעקובי צייר תרנגול קופץ על תרנגולת. הפרופסור שץ (מייסד ומנהל בית הספר לאמנות "בצלאל") אמר לו:

"זה כל מה שראית בעיר העתיקה? בסביבות הכותל המערבי? אנחנו באנו לירושלים ופתחנו את בית-הספר הזה, כדי לגלות את השורשים העתיקים שלנו. ואתה מצייר תרנגול קופץ על תרנגולת! האם אתה יודע שאנחנו מוסד לאומי? שהקמנו את 'בצלאל' כדי לחדש את האמנות היהודית התנ"כית ההיסטורית, ואנחנו רוצים ליצור תחושה לאומית בארץ האבות. ואתה, במקום לבוא לבית-הספר ולצייר את המודלים, את התימנים – אתה מצייר תרנגול אדום על תרנגולת לבנה!"

בין חולות וכחול שמיים, נחום גוטמן ואהוד בן-עזר, 1980, עמ' 122

ציין כרעיון החילוני, לצד ירושלים כרעיון הקדוש

בדבר תנועת התחייה הלאומית שלנו עצמה, חושב אני שמימות הרצל עד עכשו נתגלתה רק בצד החול שלה, שהוא דרך כלל דבר חביב ונכבד מאוד, ועתיד החול להיות בסיס לקודש, שעליו תיבנה כל חמדת ישראל. וכדי להשלים את תנועת התחייה ולהעלותם לרום מעלתה, שעליו תבנה כל חמדת ישראל, מוכרחים אנחנו ליצור את צד הקודש שבתנועה, שראוי לציין אותה בשם 'ירושלים', כשם העיר אשר ה' שָׁמָּה. כמו ששם 'ציון' מציין את הרעיון החילוני של המדיניות, כן יציין שם 'ירושלים' את הרעיון של המקדשיות, לכל האידיאלים הטהורים העומדים לצאת ממנו לישראל ולאדם, ושתי התנועות יחד

ילכו במצב של ידידות ועזרה הדדית, אבל גם כן במצב חופשי ובלתי משועבד. אז יאיר מכל צד אור מכובד להדר את הצד השני, ויהיה לנו יפעת חול והדרת קודש גם יחד, יוצאים וזוהרים מ'ציון' ומ'ירושלים'. ולמטרה זו נוסדה ונתרכזה פה כעת התרכזותנו בשם 'הסתדרות ירושלים', האומרת, שכל איש ישראל צריך להיות ציוני, כדי לעבוד עבודת החול של האומה, וצריך להיות ירושלמי, כדי לעבוד את עבודת הקודש שלה. וכל הסתדרות צריכה להיות מונהגת מכוחות המתאימים לה, הסתדרות הציונית החילונית - מאנשי חול מומחים לעניינם, והסתדרות הירושלמית הקדושה - מאנשי קודש מומחים לעניינם.

אגרות הראיה, הרב אברהם יצחק קוק
איגרת לרב חיים הירשנזון (1919):
ד, איגרת תתקצד, כד - כה

ירושלים בחזונו של הרצל

מירחו המשיכה החבורה להר הזיתים. ההר הקדום והנפלא הזה איפשר לה להשקיף ללא הפרעה על הנוף שמולו. הנוף היה אותו נוף - מקודש לאנושות, משופע בסמלים דתיים של עמים רבים מתקופות שונות - אבל עכשיו נתווסף אליו יסוד חדש, רב עוצמה ומלא שמחה: החיים! ירושלים הפכה גוף אדיר, חי ונושם. ככל שניתן היה להתרשם מנקודת המבט הזאת, בחלקה העתיק שבין החומות, כמעט שלא חל שינוי. הם הבחינו בכנסיית הקבר, במסגד עומר ובכיפות והגגות הישנים, אבל גם בכמה בנייני פאר חדשים. הם ראו מולם בניין חדש, נוצץ ורחב ידיים. זה היה ארמון השלום. שלושה גדולה נחה על העיר העתיקה. מחוץ לחומות, הייתה התמונה שונה לגמרי. כאן הוקמו רבעים חדשים, הותקנה רכבת חשמלית עירונית, נסללו רחובות, ניטעו עצים, נשתלו מדשאות וגנים שהחיו

את השכונות הצפופות ואת השדרות, נוסדו מוסדות לימוד וחינוך, נבנו בנייני מסחר ובתי מגורים מפוארים, ונפתחו מקומות בילוי. דוד קרא בשמות הבניינים שבלטו לעין. זאת הייתה מטרופולין בינלאומית - במושגיה של המאה העשרים... בעיר העתיקה כבר לא נותרו בית מגורים; כל המבנים שימשו למטרות צדקה או דת. היו שם אכסניות לעולי רגל, מוסדות קהילתיים, בתי חולים ומוסדות לחולים חשוכי מרפא. כל אלה שירתו את הנוצרים, את המוסלמים או את היהודים ועמדו זה לצד זה בשורה. על חלקת אדמה גדולה ומרובעת עמד ארמון השלום רב-הרושם, שאירח כנסים בינלאומיים של אוהבי שלום ושל אנשי מדע מכל התחומים. העיר העתיקה הייתה אתר בינלאומי ושימשה מולדת לעמים רבים... ארמון השלום הוא המרכז של המאמצים הבינלאומיים להקל את סבלם של האומללים בכל העולם. אם, למשל, אירע אסון במקום כלשהו - שריפה, שיטפון, רעב או מגיפה - מודיעים על כך במברק לארמון השלום. כאן תמיד אפשר למצוא מקורות מימן, משום שלא רק הבקשות מתנקזות אליו, אלא גם התרומות. מועצה קבועה, שחבריה נבחרים מבני האומות השונות, מפקחת על חלוקה הוגנת ושוויונית של התרומות. פונים אליה גם ממציאים, אמנים ומדענים שנזקקים לתמיכה כדי להשלים את עבודתם. הם באים לכאן בעקבות הפתגם המתנוסס מעל שער ארמון השלום: 'שום דבר אנושי אינו זר לי' ואם הם נמצאים ראויים, הם זוכים לעזרה בהתאם לאפשרויות... בית המקדש הוקם מחדש כי הגיע הזמן לכך... בהיכל הנהדר (של בית המקדש) נשמעו קולות זמרה וגגינת כלי מיתר. הצלילים נגעו בנימי נפשו של פרידריך. זה היה מוזר; הם החזירו אותו לעבר הפרטי שלו ולימים רחוקים בהיסטוריה של עם ישראל. המתפללים סביבו נעו ומלמלו את מילות התפילה... המחשבות הללו, שהיו רוויות בצלילי המנגינות העבריות, הבהירו לפתע לפרידריך את המשמעות של בית המקדש. בימי קדם, בתקופת מלכות שלמה, בית המקדש המעוטר בזהב ובאבנים יקרות היה סמל לעוצמה ולגאוון של ישראל. המקדש - על המתכות היקרות שלו ועל עצי הזית, הארז והברוש שמהם נבנה בסגנון הימים ההם - היה בגדר תאווא לעיניים. אבל לא על מבנה נראה לעין ונתפס בחושים, מפואר ככל שיהיה, שפכו היהודים דמעות במשך אלף ושמונה מאות שנים. לא על חורבות המבנה ההרוס בכו. בכי כזה לא היה אלא שטות. לא ולא; הם נאנחו על מה שהיה נסתר מן העין, אבל בא לידי ביטוי באבני בית המקדש. את הדבר הנסתר הזה פרידריך חש בבית המקדש שנבנה מחדש בירושלים. לבו התרחב והתמלא יראה. במקום הזה עומדים בני עמו העתיק של אלוהים ששבו לארצם, ונושאים את עיניהם אל הנסתר. הם עומדים כאן כפי שעמדו אבותיהם בימים עברו על הר המוריה...

אלטנוילנד, בנימין זאב הרצל,

1902, עמ' 265-270

סמל של משהו שלא נגמר - שזה שלנו!

שי: והנה הקריין הפסיק את השידורים ומסר הודעה של דובר צה"ל, שירושלים העתיקה בידינו. והוא חזר על זה פעם נוספת ואחר כך השמיעה את "ירושלים של זהב". אני זוכר שנתקפנו בהתרגשות כל כך גדולה, שכל הגדוד יחד התחיל לשיר את השיר יחד את השיר... ידענו שזה יבוא. למעשה באופן הכרתי ידענו שזה יבוא. אבל אז זה סימל לנו את כל המלחמה. זה היה הרגע הגדול של המלחמה בשבילינו.

עמוס: אנשים דיברו, או התפללו?

שי: לא דיברו. שרו: "ירושלים של זהב", זייפו את "ירושלים של זהב" בתוך האוטובוסים. עמוס: אשאל אותך שאלת תם, שי. למה דווקא ירושלים? אתה אומר שהייתה בין המתרגשים. לא אשאל על האנשים. בסדר, אנשים דתיים. אתה נולדת בקיבוץ, ואין לך איזה זיכרונות מיוחדים מהעיר העתיקה או מהכותל. אולי היית שם לפני המלחמה – אולי לא – אני לא יודע. אתה לא דתי. מדוע דווקא הכותל? שי: קודם כל זה לא הכותל – זה ירושלים העתיקה. לא היה לזה שום ביטוי דתי. כך נדמה לי. כשאני מנסה להסביר את זה לעצמי היום, למעשה אני לא יכול לתת לכך תשובה מדויקת, אבל מה שנדמה לי – ירושלים העתיקה היתה בשבילנו תמיד סמל של משהו שלא נגמר. שזה שלנו. שהעיר הזאת צריכה להיות שלנו. זאת עיר הבירה שלנו. זה אולי סימל את משאת הנפש שלנו ב-19 השנים. ירושלים הייתה כמו גוש-עציון, סמל של משהו שנלקח מאיתנו, סמל של איזו-שהיא מפלה בזמן המלחמה הקודמת. קשה לי לדעת סיבה מדויקת. אבל לי ברור שלא הייתה לזה משמעות דתית באותו רגע.

שיח לוחמים, עמוס עוז, 1967, עמ' 225

שיר החסידה

במדבר דם אימי, הירח עדי,
ואני מבטיחה לאחי הקטנים.

עוד מעט, עוד קצת, יתגשם החלום
עוד מעט נגיע, לארץ ישראל.

בירח דמותה של אימי,
מביטה בי, אמא אל תיעלמי
לו היתה לצדי, היא היתה יכולה,
לשכנע אותם שאני יהודי.

עוד מעט, עוד קצת, בקרוב נגאל
לא נפסיק ללכת, לארץ ישראל

עוד מעט, עוד קצת, להרים עיניים
מאמץ אחרון, לפני ירושלים.

חיים אידיסיס (1959-)

הירח משגיח מעל,

על גבי שק האוכל הדל
המדבר מתחתי, אין סופו לפנים,
ואמי מבטיחה לאחי הקטנים.

עוד מעט, עוד קצת, להרים רגליים
מאמץ אחרון, לפני ירושלים.

אור ירח החזק מעמד,
שק האוכל שלנו אבד
המדבר לא נגמר, יללות של תנים,
ואימי מרגיעה את אחי הקטנים.

עוד מעט, עוד קצת, בקרוב נגאל
לא נפסיק ללכת, לארץ ישראל.

ובלילה תקפו שודדים,
בסכין גם בחרב חדה

שאלה ראשית

בתקופת הראשית לתולדות האדם
איש היה, ונכנס בו טירוף
הוא היה משוגע למופת. הוא טען
שהראש הוא חלק מן הגוף.

התכנסו מלומדי המערות בככר
והסבירו לו באריכות
שהראש הוא עניין מיוחד ויקר
וצריך לשמרו לחוד.

אך האיש, חרף כל נימוקי בטחון,
התנגד לאותה הדעה
וטען כי עם הראש (ואולי זה נכון...)
צורתו היא יותר מלאה.

אז הכה המרצה על שולחן בפטיש
ואמר לו כי אם הקדקד
הוא חשוב בשבילו מטעמים של פרסטיז'
ינתן לו פיצוי של כבוד.

ינתן לו פיצוי
ובכל עת שידרוש
גם לא תהיה גישה אל הראש...

אך האיש גם לזאת לא הסכים,
לא הסכית,
וצין רק שאין זו תכנית מעשית...

דאגת המקומות הקדושים, כך טען,
היא עניין להסדר. מוטב.
אבל אין לשום ראש עוד שומר נאמן
כאדון הנושאו על כתפיו.

אז אמר המרצה: יש דעה משלו
גם לראש, נשאלנו בסוד.
ויחייך אז האיש וישא משלו:
מי דיבר איתך? לא הקדקד?

נתן אלתרמן (1910-1970)

על הניסים

היו ימים של פחד, ימים של אימה, אולי מזימתו של הרשע הזה (גמאל עבד אל נאצר) תצלח. אבל
בטחנו בקב"ה... וכך היה בזכות התורה של עם ישראל.

אז היה הרב מרדכי פירון ז"ל. ביקש אותי שאני אבוא לעודד את מפקדי הצבא... אמרתי להם תשמעו,
יש פסוק "וְהָיָה יְהוָה עִבְרָא וְרוּחַ גְּדוּלָּה וְחֶזֶק מִפְּרֶק הַרִים וּמִשְׁבַּר סְלָעִים". מה זה סלעים? סוריה, לבנון,
עיראק, ירדן ומצרים. "המה כרעו ונפלו..." אז אל תדאגו, וכך היה... ניסים ונפלאות של ה' יתברך... וביום
האחרון של המלחמה זה על הניצחון על ירושלים, והקב"ה עזר לנו. חייבים אנו להודות לקב"ה ולשבח
אותו על כל ניסו ועל כל נפלאותיו שעשה עימנו. "שירו לו זמרו לו שיחו בְּכָל נִפְלְאוֹתָיו". צריך לספר
על הניסים שעשה לנו הקב"ה.

תמלול מתוך דרשה ליום ירושלים, הרב עובדיה יוסף, 2011

צנחנים בוכים

הכותל הזה שמע הרבה תפילות
 הכותל הזה ראה הרבה חומות נופלות
 הכותל הזה חש ידי נשים מקוננות
 ופתקאות הנתחבות בין אבניו
 הכותל הזה ראה את ר' יהודה הלוי נרמס
 לפניו הכותל הזה ראה קיסרים קמים
 ונמחים
 אך הכותל הזה לא ראה עוד צנחנים בוכים

הכותל הזה ראה אותם עייפים וסחוטים
 הכותל הזה ראה אותם פצועים ושרוטים
 רצים אליו בהלמות לב, בשאגות ובשתיקה
 ומזנקים כמטורפים בסמטאות העיר
 העתיקה והם שטופי אבק וצורכי שפתיים
 והם לוחשים: אם אשכחך, אם אשכחך
 ירושלים והם קלים כנשר ועזים כלביא
 והטנקים שלהם - מרכבת האש של אליהו
 הנביא
 והם עוברים כרעם- והם עוברים בזעם
 והם זוכרים את כל השנים הנוראות
 שבהן לא היה לנו אפילו כותל כדי לשפוך
 לפניו דמעות

והנה הם כאן עומדים לפניו ונושמים עמוק
 והנה הם כאן מביטים עליו בכאב המתוק
 והדמעות יורדות והם מביטים זה בזה
 בוכים איך זה קורה שצנחנים בוכים
 איך זה קורה שהם נוגעים נרגשים בקיר
 איך זה קורה שמן הבכי הם עוברים לשיר
 אולי מפני שצנחנים בני י"ט שנולדו עם
 קום המדינה
 נושאים על גבם אלפיים שנה

חיים חפר (1925-2012)

בין השכל והרגש

במלחמת ששת הימים מגויסים הרב (מאיר יהודה גץ) ובנו, אבנר, ויחד הם לומדים את דיני המלחמה של הרמב"ם. אבנר לוחם עם חטיבת הצנחנים שנשלחת לשחרר את ירושלים, ובדרך לכותל, ליד מוזיאון רוקפלר, נפגע מכדורי אויב ונהרג. בהספד המרגש על אבנר זועק הרב גץ – "אשרי לי שזכיתי, ואוי לי שזכיתי, שבני נפל על שחרור ירושלים". "בהספד(*)" מתואר ויכוח אדיר של סבא עם עצמו, ויכוח של רגש בשכל... "השכל אומר שבשביל זה הוא חייך וגידל את בנו, להילחם למען הארץ, והרגש אומר – מי יוביל את אשתו לחופה (אבנר היה מאורס לבחורה בשם אמי). השכל אומר שאבנר זכה להרג על שחרור ירושלים, והלב נקרע עליו ועל סבתא אסתר, שמפורקת לחלוטין עם היוודע האסון".

בדד במערכה, רחלי ריף, שבת, מקור ראשון, 4 בספטמבר 2015

תמליל הקטע המתואר בהספד:

"בימי הכוננות שקדמו להתחלת הקרבות ב"מלחמת ששת הימים", רבים היו מוכנים לקדם את פני המוות – הן בחזית והן בעורף – מי מתוך הכרה והקרבה ומי – במיעוט – מתוך פטליזם או כבריחה מגורל מר ממוות. ברם, אב ואם, מוכנים לקבל את המכה בגופם הם ולא לראות בנפול בניהם. ובבוא אותו לילה מר ונמהר של מסירת השמועה הרעה, עם ברכת "דיין האמת", נקרע הלב. התהום האימה של הכאב והיגון העצומים, נפערה לפתע מתחת לרגליים. האישיות כאילו נתפצלה: מח ולב, מחשבה ורגש, הגות וחוש, נפרדו אחד מהשני ולא שיתפו יותר פעולה. למה לא חזר הביתה? זעק הלב. הוא נפל קרבן על גאולת ירושלים ומקום המקדש אשר כה בכית על חורבנם והתפללת לגאולתם, משיב המח! מי יוביל את ארוסתו אשר אהב מתחת לחופה? הוא נכנס במחיצתם של קדושי ישראל מדור דור! איך נפלו גיבורים? הוא הגשים את חינוכוך אר הענקת לו כל ימי חייו!

...

אני יודע שקרבנו לא היה לשווא. סמוך למקום עקידת יצחק אבינו עליו השלום, עלתה נפש בני הי"ד בסערה השמימה. הוא מסר נפשו למען הצלת שארית הפליטה, למען גאולת ירושלים והמקדש. אך אנה אבקש מנחם לאם בוכה ומתייפחת? אנה אמצא צרי ליגון אם החוגרת שק על חלום נעוריה?

אוי לי שכה עולל לי!

אשרי שזכיתי לכך!

אבא"

מחיר הניצחון

מאז ומעולם היתה שפיכות דמים תועבה לנו. במשך אלפיים שנה לא נשאנו חרב. בעבר ובעתיד נקעה נפשנו מן האלימות. מן התנ"ך למדנו: 'כי לא בכח יגבר איש' (שמואל א, ב'9). בהכריז מנהיג גרמניה הנאצית על כוונתו להשמיד את עמינו, לא האמנו. רשעות כזאת הדהימה והיתה בלתי נתפסת. השואה פגשה אותנו ואנו בלתי מוכנים. במאי 1967. לאחר שנים של איומים רועמים להשמדת אזרחי מדינת ישראל, גייסו שליט מצריים ובני בריתו, מבאות גדולים, מצויידים בכלי נשק הרסניים אשר סופקו על ידי רוסיה הסובייטית. מלחמת השמד עמדה לפרוץ, גזר דין המות הוכרז. מה היה עלינו לעשות? להתייחס בחוסר אמון לדבריו של נאצר כפי שהתייחסנו לדברי היטלר? היה זה רגע נורא, בקעה מתוכי ההכרה עד כמה מעורב אני במתרחש בארץ ישראל. עצם קיומה של ישראל הועמד בסכנה. הצהרות מאיימות שפעו בכל יום מפי מנהיגי ערב. אחד הלקחים שלמדנו מן המשבר הגדול של מאי 1967, הוא שהמעורבות העמוקה של כל יהודי בקיומה של מדינת ישראל, אין היא עניין של צדקה או גמילות חסדים, כי אם זהות רוחנית. על קשר זה לישראל נבנה ומתממש כבודו של האדם כיהודי. תהא זו נוקשות נוראה לשכוח כי מלחמה היא סיוט וגיהנם. אוזנו של מי תהיה אטומה לכאב החללים, והפצועים? מי יכול לאטום אוזנו לזעזוע האמהות והנשים אשר בניהן ובעליהן לא ישובו הביתה לעולם. רחמי ה' הם על כל מעשיו (תהלים קמ"ה, 9). אבלים אנו על אבדן החיים, על ההרס, על פרי האלימות. אנו מתאבלים על מותם של יהודים, נוצרים ומוסלמים, על מותם של בני אדם. זעקות הכאב לא אבדו בתודעתנו. כאשר טבעו המצרים, משעבדי עם ישראל, בים סוף, ביקשו המלאכים לומר שירה, גער הקב"ה במלאכי-רון ואמר להם: 'מעשי ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה!' (תלמוד בבלי מגילה דף י' ע"ב). הרוח אשר הניעה את עם ישראל, אף בתקופת מבחן זו של מלחמה, באה לידי ביטוי בנאומו של הרמטכ"ל הישראלי, רב-אלוף יצחק רבין, ימים ספורים לאחר מלחמת ששת-הימים. שמחתם של חיילינו אינה שלמה וחגם מהול בצער ובתדהמה. מהם שנמנעים מלחוג כלל. האנשים בקווי החזית היו עדים לא-רק לפאר הניצחון, כי אם גם למחיר הניצחון, ריעיהם אשר נפלו לצידם מתבוססים בדמם. במחיר הנורא אשר שילמו אויבינו נגע גם הוא אל ליבם של רבים מאנשינו. יתכן והעם היהודי לא למד מעולם ולא הרגיל את עצמו מעולם לחוש את צהלת הניצחון והכיבוש, ואנו מקבלים אותו ברגשות מעורבים.

ישראל: הווה ונצח, אברהם יהושע השל, 1973, עמ' 218-220

ששת הימים ושבעת השערים

...לא יצאו ימים מרובים, והאש אחזה בכל פינות הארץ, מצפון מדרום וממזרח.

ובני-ישראל יוצאים למלחמה ומוסרים נפשם ונוצחים בכל מקום ומקום, עד שהגיעו לירושלים.

שבעה שערים היו בחומתה של ירושלים, ולא היו יודעים באיזה שער נכנסים, שכל שער קופץ ומרקד בפניהם ואומר: בואו בתוכי, שאני ראוי לכם מכולם.

ישב הקב"ה בישיבה של מעלה, ומלאכי שְׁרָת מימינו ומשמאלו. אמר להם: איזה שער ראוי הוא לבוא הגאולה על ידו? שאין שני מלאכים, עושים שליחות אחת, ולא שני שערים ישועה אחת. ולא היו יודעים מה לענות. עמד מיכאל ואמר: ריבונו של עולם! כולם נאים וכולם ראויים: אלא קרא לשערים והם שוטחים דבריהם לפניך, ואתה בורר אחד מהם. אמר לו הקב"ה: חִיֶּיךָ, שכך אני עושה! רמז באצבעו, וירדה כמין לשון של אש ופגעה בשער יפו. אמר לו: דבר אתה תחילה!

קפץ שער יפו ואמר: ריבונו של עולם! אני השער, וממני שתי דרכים: האחת לחברון והאחת ליפו. האחת לקברי אבות שִׁסְדו אומתך, והאחת ליפו שבה נתייסר יונה הנביא למענך, זכותם תעמוד לי לפניך להביא גאולה על ידי. יבואו בתוכי נערי ישראל, ואני מסוכך עליהם. ואפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בי, אין מזיזות אותי ממקומי. וברית אני כורת עם מגדל דויד שלימיני, ואנו עושים בעצה אחת. היה שער יפו מדבר, וגבראל עומד וכותב דברי פְּרָקְלִיטוֹת שלו, ומלאכים מתגודדים ואומרים: אמת, ראוי, ראוי. נזדקף שער שכם על עמודיו וגבה מכל החומה והיה צוֹחַ בקולו ואומר: אני שער וממני הדרך לשכם, ובה הר גריזים והר עֵיבָל. הקללות כולן קיימות, עכשיו אתה מקיים את הברכות. ואם נאים בני השבטים בתוכי, נעשים יהודה ואפרים אגודה אחת ומלכות אחת.

נתנה הרשות, ופרץ שער ציון ואמר: ריבונו של עולם! אני השער שעליו נקראת עיר קודשך - ציון. הִבֵּיטָה מַשְׁמִים וְרָאָה, וְהִשְׁקִיפָה מִמַּעַן קודשך, שאין בי אלא פֶּצַע וְחִבּוּרָה, שְׂרִיטוֹת וְחֻבְלוֹת. כל נוראותיך ומשביריך עלי עברו. ישראל היו חובטים בי ליכנס, וערביים היו חובטים בי לעצור, וכולם לא פתחתי עצמי יחידי במלחמת הקוממיות והכנסתי בחורי ישראל אל עיר קודשך! היה הוא מדבר, ומלאכי שְׁרָת מזילים דמעות ואומרים: ראוי, ראוי... ולא היו יכולים לראות בצערו.

נזדעזע שער האשפות ואמר: ריבונו של עולם! ראה עמידתי לפניך, דל ונכלם, מושפל ונדכא, ומחציתי קבורה באדמה, ומעלי זרקו אֲשָׁפוֹת דורות על דורות וכפפתי עצמי ואמרתי: "אשפות ירושלים - מרגליות של העולם כולו!" ואימתי, אם לא עכשיו, אתה מקיים בי "מאשפות ירים אביון"? ולא זו בלבד אלא שבכל יום ויום אני מסתכל אל הכותל המערבי: רואה אותו בַּעֲלִיבוֹתוֹ ומפייס אותו בדברי ניחומין. נענה הכותל עצמו ואמר: אמת דיבר!

אמר הקב"ה למיכאל: עצה נאה יעצת לנו. לקרוא לשערים ולשמעו טענותיהם. עכשיו אנו שומעים, לָבֵנו נִחְמָץ ועינינו צוֹרְבוֹת. רָאָה מה עצה יעצת!

ענה מיכאל ואמר: ייסורין מִמָּרְקִין שְׁעָרִים. עכשיו שמענו ארבעה שערים, אין אנו רשאים להִקְטִיל משמיעת השלושה. שמא יאמרו חלילה: מִשּׁוֹא פָּנִים יש בישיבה של מעלה!"

קפץ שער הפְּרָחִים ואמר: חס ושלום שיבואו נערי ישראל בשער של אֲשָׁפוֹת. אֲדַרְבָּא, יבואו בשער של פרחים! שאם באים בתוכי, אני תולש פרחי מעלי ומעטר בהם ראשיהם של יקירי.

לא סיים דיבוריו עד שנשמעה צעקה גדולה, וראו מלאכים את ירמיהו הנביא תולש זָקֵנו וקורע בגדיו וזועק: רבש"ע! עד מתי אתם מַגְבִּיִּים דברים בנינו נהרגים שם למטה - ואתם מְדִיִּיִּים באיזה שער נכנסים?

ביקש גבריאֵל לנזוף בו. אמר לו הקב"ה: הנח לו לירמיהו, שהוא נִיבָא על החורבן, ועדין גחלי נבואתו מעמֶמְמוֹת וצורבות את לשונו. נתן הקב"ה רשות, ונזדעזע השער החדש, המערבי, ואמר: רבש"ע! אני הקטן בשערים, ואין לי זכות וְתִיקִין, אלא שנמוך קומה אני ושפל בָּרַךְ, וגבשושית קטנה דומה עלי כהרי הרים. וכל הימים לבי דָּן עלי, שלגיונות בני עמון עומדים על גְּבִי ויורים אש אל בני ישראל. כה ניערתי אותם מעלי -

ולא הייתי יכול להפילם. תעמוד לי זכות צערי. אמרו המלאכים: עָנִיוֹ הוּא וקִטּוֹן, וְרָאוּ הוּא לְיִשְׂרָאֵל.

גזר בית הדין: חדש הוא השער, ואינו במניין שבעת השערים. פרש השער לפינה ובכה...

נתן הקב"ה אות, וירד פולמוס של אש ופגע בשער הרחמים. קפץ שער הרחמים ממקומו והתחיל צועק. והיה קולו עמום שסתום הוא משני צידיו: צד אחד לרחמים, וצד אחד לתשובה. פתח ואמר: - ריבונו של עולם! הרבה דורות נסתם הגולל על פי. שכל השערין רוצים - נפתחים, רוצים - נסגרים, ואני פתחי סתום! ואבנים גדולות משוקעות בגרוני. מכאן גלתה השכינה, ומכאן עתידה לשוב. נשקף אני אל הר הזיתים, ואלי באים מתוך כל השנים ובוכים על צארי ודוחקים בי ואומרים: "פתח עצמך, פתח, שתיכנס השכינה". ואני בוכה ואומר: "מיום שחרב בית המקדש, קמה חומת ברזל בין ישראל לבין אביהם שבשמיים, הרפו ממני, ולכו הפצירו באביכם שבשמים".

לא גמר דבריו, עד שנשמעה זעקה של פלצות קורעת שבעת רקיעים. חלו מלאכים עיניהם וראו את רחל סותרת שַׁעְרֹתֶיהָ. אמרה: רבש"ע, עד מתי אתה מוליך את בני לטבחה? לא כך אמרת לי: "מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה, וישבו בנים לגבולם"? על בנים חיים דיברת או על מתים? והיו מלאכי שרת כובשים פניהם בקרקע. אמר לה הקב"ה: רחל, בתי, מה שהבטחתיך עתיד אני לקיים, ועיניך רואות. עוד שער אחד אנו שומעים ופוסקים. שלחה ידה, וירדה פיסת אש על שער האריות, הרעים עליו קולו ואמר לו: דבר אתה!

נתקפל שער האריות ולא אמר דבר.

אמר לו שהקב"ה: דַּבֵּר! והיה מסרב. הילקה אותו בשוט של להבה, עד שפתח פיו ואמר: רבש"ע! בכל רגע ורגע אני רואה מכאן לצד מזרח חיילי ישראל על גבעות ועל הר הצופים ולרגלי השערים שנצלים באש ונופלים. יבואו מכל שער שיבואו - ובלבד שלא ייפול עוד מהם אף אחד!

כיוון ששמע הקב"ה כך, אמר לו: הואיל ומיעטת עצמך, וחייהם של בחורים חשובים בעיניך מתפארת אלק, הריני גוזר שבתוך יבוא, וממך הישועה להר קודשי! יבוא בני אריות וייכנסו דרך שער האריות! לא יצאה שעה, ושיפעת בחורי ישראל פרצו ברכב אל שער האריות, וממנו להר הבית ולקודשי ישראל.

יצחק נבון (1921-2015)

צילם חן פורום, לעומ

מדרש יונתי

איך ירושלים מתיפייפת
ורוקדת ברבים -
משתתפת בטח משתפשת
עוטיה על עדרים.

שאלו בפילפולי שריה
לא שיעור ולא קומה
רק גפרור חסר בין חצריה
וכל חצר הומה.

וכבר היינו בתנור,
עכשיו על המחבת.
מתפמפמים כבוד שכור,
- מתפצפצים מעט,
- נשרפים כמעט,
- נצרפים לאט.
מה לך כל כך נמרץ שלוח
להתגרד על הסכין?
די כבר תן גם לסכין לנוח -
כן, רד מהסכין.

ושמיטה כהלכה אתה כבר יודע לעשות
שאתה רץ לקחת עוד ועוד אדמות?
בספק מרמה, בחשד גזל, בחסות חשיכה
בחסיונות מושל? הזו גאולה? הזה כבודה?
כגנב במחתרת יהודה?
ולמי תמכור את "שדך" בשנת שמיטה
או אולי תתאסלם או תתנצר לשנה?
ולפני מי תיתמם שביעית אחר שביעית
בעוד האדמה אשר תחתיך כשפחה
נשבית?

שאלו על לב ירושלים
שאלוה לשלומה -
אבנים בלב ירושלים
כיכר השוק הומה.

בשקרים ועוול מתעטפת
לרגל מלאכת החומה
אך מבעד לצעיף נשקפת
עירנו עירומה.

שלא רודפת צדק צדק
לא רוצה שלום
כי אין שלום בלי צדק
- רק למה באנו הלום?
- החלמנו חלום?
- הניקץ היום?

יונתי שוב בחגווי הסלע
מרטט הנץ מעל -
ובסתר מדרגה לבלע
נפער פי הנפתל
זה - ארצות הים מאחורינו
אנחנו תשוקתם.
זה - הארצות שמסביבנו
אנחנו זימרתם.
זו - אותה השיירה בדרך
הפונה לים.
דולק בעקבותיה מלך
מרוח בדם,
מידבר, חייתו - גם,
עלינו הם כולם.

בעיני מי זה מוצא חן? אדמה אתה לוקח
גאולה לא נותן. או אולי אצבעותיך
הדוקות מאוד מאוד מאוד מאוד -
מאומנות להרפות? מיומנות לשחרר?
מתורגלות לשמוט?

הוא מאמא מאמא אדמה
הו מאמא אדמה.
הוא מאמא מאמא אדמה,
- אדמה אדמת!
- עד מותי!
עד מה אדמ- תי.

אל תעוררו ואל תעירו
שנאה שלא תחפץ.
רק תצא אותה כבר לא יחזירו
לא רב לא שר לא שץ.

מישהו עוד יתעורר עלינו
כמקיץ מחלומו:
נימחה אנחנו ושללינו
נשקע בתהומו.

לו רק הראיני את מראיך,
השמיעני קולך.
אמת וצדק בשערך,
- זה נאוה מראך!
- זה ערב קולך!
- חן בעיני דודך!

מאיר אריאל (1942-1999)

התיתכן ארץ שכלולה בתוך עיר?

אחד הוא אלוהינו, ובאחדותו בחר לו עם אחד - גוף הישראלי, ארץ אחת - נחלת עם הישראלי, ותורה אחת - תעודה בישראל. שלושת אלה קשורים בקשר אמיץ, ישראל וארץ הקדושה ותורה, וכל אחד מהם, הגם שנפרדו, המה כגוף אחד, חברים כל ישראל, תרי"ג מצוות כלולים וצמודים יחד, ארץ הקדושה כלולה בירושלים, ירושלים כלולה במקדש ובקודשי קודשים.

שלום ירושלים, הרב צבי קאלישר, עמ' קלב, 1868

האם צריך להיות מרכיב דתי בימי השחרור הלאומי?

מהי משמעותם הדתית של יום-העצמאות (ה' באייר) ושל יום-ירושלים (כ"ח באייר)? היש לשווא להם אופי של חגים ומועדים ממש? בעיית עיצוב דמותם של ימים אלה מבחינה דתית העסיקה את המוסדות הדתיים הרשמיים ומוסיפה להעסיק חוגים שונים בציבור הדתי. היא לא תוכל לבוא על פתרונה אלא מתוך מתן תשובה על בעיית הבנתנו את המשמעות הדתית של מאורעות ימים אלה. ויאימר מיד: לא במשמעותם של "חזון נבואי" או "ייעוד משיחי" בדבר "מלכות ישראל" סאקראלית אנו עוסקים, אלא במשמעותה של הקמת מדינת ישראל הריאלית, כפי שקמה בתש"ח - באופן ובתנאים של הקמתה, במלחמותיה וכיבושיה. רק מן ההבחנה הזאת ולא מן העיון במסורת ובהלכה הפסוקה, שמעולם לא התכוונה למציאות זו, ייתכן לקבוע יחס דתי לימים אלה. אין אנו בני-חורין להיפטר מן האחריות לקביעה כזאת על דעת עצמנו: שהרי בעולם ובדור שבהם לא נראתה ולא הוכרה אצבע-אלהים ולא נראו עקבות-משיח, בדור של "הסתר-פנים" - הסתר בישראל, הסתר באומות, הסתר בעולם כולו - בדור זה של אפילה גשמית ונפשית, העזנו אנחנו על דעת עצמנו, עם כל מיעוט השגתנו וצדקתנו, לגאול את עצמנו משעבוד-מלכויות. אין לנו קומוניקציה עם מה שמאחורי הפרגוד, ולא קיבלנו משם אינפורמציה שזוהי "ראשית צמיחת גאולתנו". לפיכך אנו מוכרחים, ואף מחוייבים, להכריע על דעת עצמנו בבעיות הדתיות החדשות, שאנחנו עוררנו. ה' באייר הוא יום-הזכרון לשיחרור האומה משעבוד-מלכויות - ההישג הלאומי-מדיני הגדול ביותר של עם ישראל מיום שניתן בידי המלכויות, ומשמעותו של שיחרור האומה אינה נפגמת גם אם רוב בני-האומה מוסיפים להיות שרויים בפזורים בין הגוים. כ"ח באייר הוא יום-הזכרון לשיחרור ירושלים מידי השלטון הזר, שבו היתה נתונה אלפיים שנה. אין לשער ואין להביע במלים את מידת הסיפוק ששני מאורעות היסטוריים עצומים אלה נותנים לתודעתו של כל מי שחש עצמו בן העם היהודי ההיסטורי - לרגש הלאומי והפטריוטי, שהוא משותף למרבית היהודים הדתיים והחפשיים כאחד; ואין מונע עצמו מן הסיפוק הזה אלא מי שסובר שיש בעצם הקמתה של "מלכות-ישראל" שאינה "משיחית" משום מרד במלכות-שמים. וביותר גדול הסיפוק שניתן לתודעה הלאומית-פטריוטית ע"י העובדה שכל הדברים הגדולים האלה הושגו ע"י נצחונות צבאיים של העם הלוחם עצמו. אולם בכל אלה עדיין אין משום מתן ממד אמוני-דתי לימים גדולים אלה. הכלל הגדול - שהוא גם עיקר דתי גדול - ש"עולם כמנהגו נוהג", כוחו יפה לגבי ההיסטוריה כשם שהוא יפה לגבי הטבע. כשם שתופעות הטבע נובעות מן הכוחות הגלומים בטבע ומשילובם זה בזה, אף מאורעות ההיסטוריה

האנושית נובעים מן הכוחות השונים והמנוגדים הטבועים בנפש האדם וממאבקים של בני-אדם זה עם זה בכוחותיהם אלה על רקעה של מציאות שהם עצמם עיצבו. כוחות הטבע וכוחות הנפש כאחד הם אלמנטים של הבריאה האלהית, ולפיכך אף כל תוצאותיהם - יהיו מה שיהיו - הם "מעשי אלהינו". המאמין בה' - להבדיל מן המאמין בפונקציונר שמיימי להסדרת ענייני האדם, או האנושות, או עם ישראל - אינו מבחין בין מאורעות שונים מבחינת משמעותם הדתית, בין אם בעינינו הם שגרתיים, "מעשים בכל יום", או מאורעות "יוצאים-מן-הכלל", בין אם אנו חשים אותם כ"טובים" או חשים אותם כ"רעים". אירועים היסטוריים - באנושות בכלל ובעם ישראל בפרט - הם מצד עצמם אינדיפרנטיים מבחינת ההערכה הדתית. אין מאורע בהיסטוריה מקבל משמעות דתית אלא אם הוא מבטא תודעה דתית, ז.א. : אם הוא תוצאה של התודעה הדתית - דעת-ה' ועבודת-ה' - של הנוטלים חלק במאורע זה. אף בתולדות ישראל אין ממד אמוני-דתי לכל מאורע - ויהא אפילו בעל משמעות לאומית-היסטורית עמוקה ביותר - אלא באשר הוא מעשה שעשו יהודים למען התורה וקיומה או מעשה שנעשה ליהודים בגלל עמידתם על התורה ועל קיומה ; ואם לאו - הריהו כאחד מן המאורעות בהיסטוריה, שהיא חסרת משמעות דתית. מבחינה זו אנו מכירים את המשמעות הדתית של מלחמת החשמונאים ונצחונם - מזה, ושל גזרות תתנ"ו וכל הגזרות והשמדות שבהם קידשו יהודים את השם - מזה. לעומת זה אין טעם לשוות משמעות דתית לשואה של שנות תש"י-תשט"ו ולא להקמת מדינת ישראל ולנצחונותיה בשנות תש"ח-תשכ"ז : הראשונה מבטאה את גורלם של חסרי-ישע הנתונים בידי רשעי-עולם ; השנייה - את עליונותו של החייל היהודי על החייל הערבי בדורנו. זה וזה אינם אלא מקרים בעולמה של ההיסטוריה, שהוא - בדומה לעולמו של הטבע - כמנהגו נוהג. כללו של דבר : אין משמעות דתית אלא לנעשה לשם שמים.

יום-העצמאות ויום-ירושלים כחגים דתיים, ישעיהו ליבוביץ, 1972

כבודה של ירושלים נגד מדינת... יפו

אם בראשית ימי הישוב היה הניגוד שבין ירושלים ויפו ניגוד שבין הישן חדש, בין המשמרות וההתקדמות, ולפיכך מובן ו"טבעי", הנה המחלוקת התוססת עכשיו בין ירושלים החדשה ובין עסקני יפו החדשים על ה"הגמוניה", כביכול, אינה מובנת ואינה טבעית כל עיקר. האסיפה המייסדת של עניני החינוך בארץ-ישראל, שהיתה צריכה להיות לפני שבועות אחדים בראשון-לציון, לא יצאה אל הפועל, מפני שירושלים התנגדה, לא רצתה לשלוח ציר, וכשכבר החליטו לשלוח, לא החליטו אלא על מנת שהצי ישתוק. ורק כשיגיעו הדברים לשאלת יפו או ירושלים, יפתח הצייר את פיו לרגע אחד ויביע את מחאת ירושלים על שפוגעים בכבוד ירושלים, ואחרי דברים אלה שוב יסגור את פיו ולא יפתחנו עד תום האסיפה.

אבל גם זה לא יצא לפועל; האסיפה נדחתה. ככה יכזו בני ירושלים את עצמם בבואם להגן על "כבוד ירושלים"! ואולם כשתדברו עם בני ירושלים, שלקח להם במונופולין את "תקנתה של ירושלים", לא יודו בשום אופן, כי זהו ענין של "לוקאל-פאטריזטיזמוס". כי אם יוכיחו לכם, כי אך דרישת הצדק בפיהם. הם ידינו עמכם ויאמרו: זה כבר כמה שנים, שמדברים על תקנת ירושלים ועדיין לא נעשה כלום במקצוע זה. ירושלים נמצאת בשפל-המדרגה. למרות שהיא העיר היותר מרובה באוכלוסין וכו', לא נבחר בה אף יהודי אחד לעיריה. ובמי האשם? בעסקנים שלא חשו לתקנת ירושלים, שעשו הכל בעד אחרות, ולמטרופולין של הארץ, הכי מרובה באוכלוסין, לא דאגו כלל. ועכשיו, כשמוסד חדש עומד להיבאר, שבכוחו להכניס חיים וכו' ולגרום לתקנתה של ירושלים – הנה גם אותו אומרים ליטול ממנה. עולה גדולה!

אבל יסלחו לי הטוענים האלה, אם אעז להעיר להם, שבטענותיהם הם אוחזים את החבל בשני ראשיו. כשמדברים להם על התפגרותה של ירושלים, על דלות אונם של אוכלוסייה הבטלים, יענו ויאמרו לכם: "העסקנים אשמים, שלא דאגו". ואולם תוך כדי דיבור הם מתחילים לדרוש "כבוד" ו"הגמוניה" לירושלים בשם אותם האוכלוסים המרובים הבטלים, שאין כמספרם בכל ארץ-ישראל. בכלל, תמימות היא לחשוב שיש בכוח איזה מוסדים, יותר נכון, בכוח איזו עסקנים חרוצים שיובאו מן החוץ אל המוסד החדש בתוך ירושלים החדשה, המועטה באוכלוסין, להפוך לטוב את צורתה של ירושלים הישנה, המרובה באוכלוסין. ואם כל הטרחה היא לשם ירושלים החדשה, אז הדרא קושיא לדוכתה: איזה טעם יש לירושלים החדשה להעלות ניגוד בינה ובין יפו? ובשם מה? הלו אלו השתים אינן אלא שני רחובות של עיירה אחת, ומאי נפקא מינה, אם העתון הישובי שרצים בו, יהיה ברחוב זה ולא בשני? מאי איכפת, אם נמוסד לחינוך יהיה ברחוב זה ולא בשני? הלא המהלך בין הרחוב האחד למשנהו אינו אלא מהלך של שעות אחדות. ועד מתי לא יבינו, שכאן יש מקום לדבר רק על המעלות הטכניות של רחוב זה כלפי השני, ושאיך יתרונות אלה יכויס לבוא בחשבון בשאלת-בחירת המקום, אבל לא הקריאה של "הבו גודל וכבוד!" ונלא הטענה, שיפו כבר מתוקנת ואינה צריכה לחדשות, בעוד שהעתון החדש או המוסד החדש היה יכול להביא תועלת לתקנתה של ירושלים. ובדרך אגב, מלה זו: תקנת ירושלים, כמדומני, שעוד צריכה היא לאיזה בירור. ואם כי קשה לי להעיר מה שאני רוצה להעיר, אבל יסלחו-נא לי: אין אני יכול להתאפק. אני בשמעי ובקראי את כל הדברים האלה על תיקון ירושלים לשבתי מחשבה מרה אחת, שמחמת מרירותה כמעט שאי-אפשר ואולי גם אסור לבטאה – ובכל זאת הבה ואגידה. והיא: המתקנים אינם מבטאים בפירוש את קלקולה של ירושלים, כי אילו היו הוגים את שמו של זה בכל אותיותיו, אפשר ששוב לא היה כלל מה לדבר על תיקונים. כ קלקולה של ירושלים אינו רק בזה, שהחלוקה הזורמת לתוכה היא שם נרדף עם גזל-עניים. אינו רק בזה, שהמקומות היותר טובים שבה הנם בידי זרים; אינו רק בזה, שחלק גדול מאד מהגברים יהודים לית דין ולית דין יהודאי (וענין מסירת הילדים למיסיון ולבתי-הספר של גויים יוכיחו!); אינו רק בזה, שאצל הכותל המערבי אסור להעמיד ספסלים וקצירי ומריעי מטעם הרשות המקומית; אינו רק בזה, שאין מים לשחות ומחלות-עינים ויתר מדווים עושים שמות, ואף לא רק בזה, שנמנה ומפורש ומפורט בכל קולות-הקוראים לתקנת ירושלים, כי אם בעיקר בזה, שלאנשי-עבודה במובן הפשוט של המלה אין מקום בירושלים, שאנשי עבודה אמיתיים מוכרחים להגר מפה, ואין תחבולה, ולא יועילו כל קריאות-התגר בעתונות נגד האמיגרציה מירושלים!

ומתוך מחשבה זו מקבלות כל המלחמות אשר נלחמה ירושלים בשנים האחרונות בעד החינוך העברי נגד הגוי, בעד יסוד ה"מכללה" וכו' צורה אחרת לגמרי. קצת כוח, אם כי כלל וכלל לא בטוח, יש במקצוע החינוך בירושלים, או ביתר דיוק, לחבר המורים העברים. ובכל זאת נדמה לי, שגם קנאותם של אלה על כבוד עיר-מושבתם קצת מופרזה היא, ובכלל, קנאותם. טובה הקנאות, אבל רק כשיש לה יסוד. ואולם כשמוציאים בחרפה מ"בית-העם" שני תלמידים שנשארו אצל "עזרה" ובאו לשמוע את נאומו של סוקולוב; כשמגרשים אותם בחרפה, כאילו אינם בכלל ישראל ואסור לעמוד במחיצתם (מעשה שהיה!), יש לחשוב זאת לקנאות דימוראליזאציונית! כשאין מקבלים לסניף המורים בירושלים מורה הנושאת משרה בגני-הילדים של "עזרה", שקיבלה את משרתה בהסכמת הוועד הפועל הציוני, למרות עצת מרכז המורים שיקבלו (שוב מעשה שהיה!) – אני חושב מין בויקוט שכזה לקנאות מסוג גרוע. ועוד יש לי דברים בזה, אבל אחשכם לעת מצוא.

מחיי ירושלים, יוסף חיים ברנר, הפועל הצעיר, סיון-תמוז תרע"ד

כך (לא) נבנתה ירושלים החקלאית

בין העבודות השונות לתקנת ירושלים, להרמתה ולהבראתה צריכה ויכולה גם העבודה החקלאית לתפוס את מקומה. מובן מאליו כי אין עבודה זו צריכה להיעשות על חשבון עבודות כלכליות-עירוניות אחרות. כי אינה יכולה להעלות ארוכה לכל מדוי ירושלים ולפתור את שאלת הקיום של המונהגים הרעבים והדוויים, כי אם להוסיף גון חדש לעבודה הרבה הצריכה להיעשות, להכניס זרם מחיה לתוך חיי העיר העתידיים להיבאר.

עיר זו עם אקלימה הנוח לצמיחה, עם עמקיה הפוריים, עם עצייה העתיקים – ההולכים אמנם ונחרבים לעיינו בפראות הסביבה והשלטון הקודם, עם הכפרים מלאי הירק וגני-השלחין המקיפים אותה, לנו אין בה מכל זה כלום, רק חומות, חנויות וחרבות והישוב העברי, הנמק בדלות ובדחקות, בחוסר לחם ואור בין החומות של עיר זו רק שמועה שמע על דבר "קולוניס", "קולוניסטין" ופועלים. ורובו הגדול אף לא ראם, וחושב אותם לאחדים מן הדברים המוזרים בעולם, הרחוקים-רחוקים. מלבד המקרה היחיד לפני ארבעים שנה, בראשית היסוד פתח-תקוה, לא נתנה עיר יהודית זו, לב האומה, במשך כל שנות עבודת הישוב, חומר אנושי לגאולת הארץ, אפילו באותה מידה שנתנה איזו עיירה זעירה בדוסיה או בגליציה. ולא רק שהישוב הירושלמי לא נתן משלו לישוב החקלאי, הוא גם לא קיבל, לא ינק ממנו ולא ראה אותו מקרוב נחוצה היתה "גזירה" של ג'מל-פחה בימי הארבה, למען אשר חלק מבני ירושלים יראה בעיניו את אחת המושבות. ואפילו בני "הישוב החדש", חניכי בתי-הספר, היוצאים אולי לפעמים לטיול למושבה, אינם הרבה יותר קרובים לישוב מחניכי החדרים והשיבות אף הם, בני הארץ, לא נתנו מתוכם שום עובדים בשביל גאולת הארץ (אפיית למדי היא אגטיטה אחת שנעשתה בין חברי אגודה ציונית מבני הדור הצעיר. מששים חברים ראו רק שמונה בעיניהם מושבה עברית).

הכנסת עבודה חקלאית בירושלים, זאת אומרת, לברוא קשרים חיים בין העיר ירושלים ובין ישובנו הקרקעי עובד האדמה, להמציא לחלק מתושביה אפשרויות של עבודה פוריה, של קיום אנושי, – מבלי להיות תלויים בעזרה וצדקה – של התאזרחות קרקעית; להכניס לתוך ירושלים חוג חדש של תושבים, מאנשי הישוב החקלאי העובד, הכובש, השואף ליצירה מעשית, לברוא בקרב הימים בירושלים מעמד חדש של חקלאים עירוניים, גננים, ירקנים, שתלים, מגדלי בהמות, עופות, דבורים.

אולם לא רק ערך כלכלי וחינוכי ישנו לעבודה זו בירושלים, כי אם גם ערך מדיני-תרבותי – אם אפשר לאמור כך. יצירת חוה לאומית יפה בקרבת העיר, סידור גנים יפים על יד בתי-הספר, ואף גם על יד השיבות ושאר המוסדות העבריים הציבוריים (אולי גם לא רחוק היום שיגשו אצלנו לסידור גן בוטני לאומי); סידור מחלבה גדולה הממציאה חלב מבריא מפוסתר לתינוקות, משתלה טובה, הממציאה שתילי עצים, ירקות ופרחים לשכונות החדשות אשר תיבנינה, נטיעת חורשת הרצל, שתהיה ראויה לשמה, בקרבת העיר, הכנסת הירק והצומח לכל פינה עברית, סידור חנויות הגונות, אשר תמכורנה ירקות, ביצים, חמאה, גבינה משלנו, פרי העבודה העברית. כל השיפור הזה של העיר הראשונה בארצנו, כל התיקון הכלכלי והרוחני הזה בחיי תושבי עירנו, כל זה יבוא ויעיד על ערכנו הציביליזטורי, על כוחנו התרבותי, היוצר, אולי לא פחות מאשר הקמת בתים לתורה ולמדע.

מקצועות החקלאות, אשר יש להם מקום ועתיד בירושלים ובקרבתה הם: גידול-ירקות, החזקת בקר וצאן, תעשיית החלב, גידול עופות, גידול דבורים, גידול משתלות של עצים ופרחים, תעשיית-שימורים של ירקות ופירות. גידול הירקות מעסיק בסביבות ירושלים עם רב. כפרים רבים, ביחוד אלה אשר תנאים נוחים להם: מים, גבעות זבל של דורות, אקלים יותר חם בעמקים – חיים על עבודה זו. ואף על פי כן כמות הירקות מצומצמת ומחיריהם גבוהים מאד. יש עוד די מקום לקיום ציבור של ירקנים יהודים וכמו כן להרחבת המקצוע ולהעלאתו על ידי עבודת-חקירה נסיונית, בחינת מינים והכנסתם וכו'. הכנסת המקצוע הזה במידה רחבה ובתנאים רציונליים צריכה לפעול לטובה גם על הספקת המזונות של ירושלים. אפשר לקוות בבטחה כי אחרי עבור שנות עבודה ונסיון, ובכרשנו לנו חלקות-אדמה מתאימות יצליח בידינו לנטוע את הענף החקלאי הזה ולברוא בירושלים וסביבותיה מעמד של ירקות בטוח בקיומו. הספקת ותעשיית חלב כבר תפסו מקום רב בירושלים, אף בישוב היהודי. ועם ריבוי אוכלוסייה וצמיחתה בעתידה תצמח גם תקוותה של המקצועות האלה, אם כי המספוא ושאר צרכי ההספקה של בהמות-החלב, יצטרך להיות מובא ברובו מן החוץ. המחלבה של המושבה האמריקאית יכולה לשמש בניהול זה דוגמה יפה, ואף הצבר בלי קוצים והאספ-סו והתירס המכסיקאי באים בחשבון. התפתחות המקצוע הזה, מלבד פרנסת העובדים, חשובה עוד לנו ביחוד בשביל בריאות התושבים, הקלת החיים, טיפוח התינוקות והילדים.

גידול משתלם ופריחים ודאי לא יתפוס מקום רחב בשנים הכי-קרובות. אולם אפשר לקוות, כי עם בנין שכונות חדשות, עם נטיעת גנים וחורשות – תבוא גם הדרישה. ואזי תפרנס עבודה זו את בעליה בהרחבה. התחלה של עבודה זו צריכה להיעשות בהקדם, כאשר היא תעזור לנו לתת את הצורה הנאה לשכונותינו, לחצרות מוסדותינו.

על יד המשקים החקלאיים ימצא מקום גם לגידול עופות. חלק מהמזונות ימצא להם משיירי הגן, והכנסה של החזקת עופות בעיר תשלם את הוצאות המזונות אשר יקנו. גם לגידול דבורים ימצא מקום בירושלים. לפי דברי הבוטנאי א. ראובני מרובים צמחי הדבש בסביבה זו. ואף גן-הירקות יוכל להיות לעזר בענין הזה. עם התפתחות המקצועות האלה יפתח אולי מקום גם לתעשייה החקלאית, לשימורי ירקות ופירות. בסביבות ירושלים מרובות הנטיעות של זיתים, תאנים, גפנים, חבושים. יעלה אולי בידינו להכניס לתוך ירושלים גם את ענף-העבודה הזה, שערכו הכלכלי בשביל העיר יוכל להיות רב מאד.

ההצעות המעשיות לעבודה חקלאית בסביבות ירושלים תהיינה בהכרח מצומצמות מאד, כל זמן אשר רכושנו החקלאי בחבל הזה הוא כל כך דל. בשום מרכז עירוני בארץ – מלבד אולי חברון, אין התאחותנו כל כך מועטה עדיין כאשר בירושלים. הערים יפו, חיפה, צפת, טבריה הן בכל זאת מוקפות נקודות של אדמה עברית. ועוד דבר: כל מרכזי החקלאות האינטנסיבית בירושלים נמצאים בקרבת המעינות, והמים הם הם שנותנים את האפשרות לקדם את העבודה ולהרוויח ממנה. ואדמות כאלו, אדמות שלחין, אין בידינו כלל. ברי הדבר שרכישת חלקת אדמה עם מים במידה מספיקה רק היא תתן לנו אפשרות של יצירת משק יפה בסביבה זו. נקוה כי לזה יושם לב. ולפי שעה מוכרחים אנו להתאים את הצעותינו ועבודותינו המעשיות הקרובות לאלה האדמות שישנן ברשותנו, ולהשתדל לברוא בהן את התנאים המינימליים לפחות, להצלחת העבודה. בבורות חצובים גדולים, אשר יכילו הרבה מים, צריכים לבוא לעזרתנו. בעזרת בורות כאלה ומשאבות של יד או סוסים עולה בידי הגרמנים לסדר את גניהם (שנללו, בית-החולים הגרמני). באדמות הרים שיסדרו אותן דרגות-דרגות מיושרות נפתרת שאלת המים ביתר הצלחה. מהבורות הגדולים, הבנויים בטכנסות העליונות, יורדים המים על ידי צינורות ומשקים את הטרסות התחתונות. באופן כזה נעבדים במזרים אחדים בהרים גנים יפים למד.

ואלו הן העבודות אשר בהן אפשר להתחיל בימים הכי-קרובים, לפי האפשרויות הקרקעיות המצומצמות אשר בידינו: א. באחת החלקות אשר ברשותנו: "בקעה", "עמק רפאים" או "תלפיות", יש לסדר משק של מחלבה וירקות על שטח של 10-15 דונם. את שאר המקצועות יכניסו במשך הזמן. משק זה צריך להיות נקודת-המוצא של העבודה החקלאית בסביבה. בו ימצאו עבודת אחדות אנשים מבני ירושלים ובנותיה, בו יקבלו בני ירושלים הרוצים בעבודת האדמה חינוך חקלאי שימושי. הוא ימציא לתינוקות ירושלים חלב טרי ונקי – אולי גם מפוסתר – הוא ימציא לסביבה זרעים, שתילי עצים, שתילי ירקות ופריחים; הוא ישמש גם מרכז של חקירה ונסיון חקלאי-שימושי בחבל הארץ הזה. החדש לנו במובן הזה לגמרי.

ב. "בקעה" יש תקוה כי שאלת המים אולי תיפתר בהצלחה על ידי חפירת באר מים חיים. בקרבת אדמתנו, ובאותו הגובה בערך, בחצר פומר יוני כבר נחפרה פעם באר, בשנת תרס"ג, על ידי המהנדס האנגלי הונד בעומק של 30 מטר בערך (באר זו ראיתי נעולה בימי שלטון התורכים). אפשר לחשוב, שגם הטמפרטורה ב"בקעה" היא יותר גבוהה מאשר בתלפיות, מה שחשוב ביותר בסביבה זו בשביל גידולי ירקות החורף. לתלפיות יש היתרון של שטח מישור יפה, נקי כמעט מאבנים.

ג. מלבד המשק הקבוע הזה, הדורש השקעת סכומים גדולים (בריכות, בנינים, רפתים, אינקנטר ח') יש עוד מקום בירושלים לשורה של משקים ארעיים, אשר ערכם הישירי יוכל להיות רב בשנים הראשונות, עד שתיבא האפשרות של עבודה ישובית יותר יסודית. אלה הם משקים לגידול ירקות ולמשק ביתי קטן על ידי קבוצות פועלים מן המושבות על אדמת המגרשים השייכים לנו בעיר, ובאדמות אשר ודאי תיקנינה בזמן הקרוב בשביל מוסדות ציבוריים שונים. בסידור מוצלח, באפשרות לעבד מגרש אחד במשך שנים אחדות כסדרן, בחציבת בורות הגונים למים, אפשר לקוות שקבוצות אלו תוכלנה להתקיים על פרי עבודתן.

הערך החינוכי של הכנסת פועלים ופועלות לעבודה בירושלים, של יצירת עבודת-אדמה עברית בסביבת בני העיר, בתוך השכונות העבריות, לעיני הדור הצעיר וילדי בתי-הספר – מובן מאליו. מציאות ציבור עובדים חקלאיים בתוך העיר ובקרבתה עלולה לעורר נדמים, להכניס את התוכן הציוני, החינוכי, תכני העבודה, פיוש הארץ וההתאחדות לתוך החוגים העירוניים. בעבודת הקבוצות האלה יתחנכו גם עובדים מועילים בשביל העבודות הישוביות היותר רחבות, אשר נגש אליהן בימים הבאים. הקבוצות האלו, כשהן לעצמן, תמלאנה גם חלק חשוב מהעבודה הנסיונית החקלאית בסביבה החדשה ותתנה במידה ידועה עבודה גם לבני העיר ובנותיה, ותשתפנה אותם בעבודתן. קבוצות אחדות כאלו יכולות להסתדר מבלי קושי רב בקרדיטים בלתי-גדולים (5-8 אלפים פרנקים לקבוצה במשך השנה הראשונה) ויש יסוד לקוות שאחרי הנסיון של השנה הראשונה, הכרוכה תמיד בנסיונות ומכשולים רבים, תוכל קבוצה זו לעמוד על רגליה ולחיות על עבודתה.

ג. עבודה חשובה ומיוחדת במינה יש לפנינו בהרמת החלבנות המקומית. פה אין לפנינו יצירת יש מאין, כרגיל, כי אם חיזוק היש, סיוע וסעד לקיים העלול להתפתח. לפני המשבר היו מונים בירושלים כ-80 משפחות שהתפרנסו על מקצוע זה. במשך השנים האלה נתדלדלו מאד ובקרבם וצאנם נתמעט בתכלית. החלבנים צריכים עכשיו להסתדר בתור אגודה כלכלית, ועל המוסדות הציוניים להמציא להם באחריות הדדית קרדיט מספיק על יסוד מסחרי, למען אשר יוכלו להגדיל את צאנם ובקרבם. בשנים כאלו, שהמספוא עולה כל כך ביוקר והבקר בארץ הולך ומתמעט, יש חשיבות רבה להחזקת המקצוע הזה. עזים וכבשים אפשר לגדל בירושלים, המוקפה גבעות עטופות דשא במשך הרבה חדשים בשנה והכנסתם עכשיו טובה מאד.

זה יהיה מפעל כלכלי רב-הערך להרים משפלות חלק נכבד מתושבי ירושלים בעלי ידיעה ונסיון, אשר היו רגילים להתפרנס מעבודתם. אם הנסיון הזה יצליח יהיה גם מקום להמשך של מפעלים בדרך זו. עזרה לסידור תעשיית החלב בירושלים ומכירה משותפת של תעשיית החלב.

ד. מלבד החשיבות החינוכית של סידור גינות עבודה על יד כל בית-ספר בירושלים, אשר כבר הצעתי פעם, ואשר כבר הוחל להתגשם במקצת, הנני מוצא לנחוץ להציע שעל יד בית-הספר לבנות תסודר גינה במסגרת (=בהיקף, העורכים) יותר גדול, אולי גם בתוספת של משק-בית קטן, שבה תעבודנה בשכר מספר בנות מאלו שגמרו את בית-הספר והראו את נטייתן לעבוד את עבודת הגן. המעבר לעבודת האדמה מתעכב הרבה בשביל בת ירושלים על ידי זה שהוא קשור בהכרח עם עזיבת הבית והיציאה למושב. צריך לתת להן את האפשרות לעלות על דרך העבודה מבלי ההכרח הזה בהתחלה. אלו שיש להן נטיה רצינית לעבודת-האדמה צריכות להתאמן בעבודה וללמוד אותה קצת למעשה, ואחרי כן יקל להן למצוא את דרכן בחיים, אם בצורה עירונית ואם כפרית. ואף אם לא כל אלו שתעבודנה בגינה זו תישארה בתוך העבודה החקלאית ומהן תעבורנה אחרי כן להוראה וכו', לא תהיה העבודה לשוא. הן תביאנה אתן את החינוך בעבודה וידיעת הצומח אשר רכשו. עצם מציאת גינה זו, מציאת פינה לעבודה חיה לבנות המקום, יהיה לה ערך חינוכי רב.

מוסד כזה יכול להסתדר בתקציב שנתי של 4-6 אלפים פרנק, לפי מידת רחבו.

האפשרויות המנויות כאן אין בהן כדי לסמן את התמונה הרצויה והאפשרות של עבודה חקלאית רחבה, זוהי רק התחלה, התחלה הכי-קטנה. והאפשרויות הרחבות תבואנה רק עם רכישת אדמה חדשה, ובעיקר אדמת-שלחין. אזי ידובר לא רק על דבר סידורים של חקלאות עירונית בירושלים, כי אם על דבר "ירושלים מושבות סביב לה".

עבודה חקלאית-ישובית בירושלים ובקרבתה, ברל כצנלסון,
תרע"ח, מתוך פרויקט בן יהודה

כך שוחרר הכותל בפעם הראשונה

לפני 1898 שנים, תשעה שבועות וארבעה ימים, עמד הר-הבית המשקיף עלינו הלילה הזה, בלהבות א.ז. הלגיונות של האדיר בצבאות העולם ההוא. צבא רומי הכבוש. הדורס, הרומס, הסתערו על אחרוני הלוחמים היהודיים, ולאחר שפרצו את החומה החיצונית הראשונה, ואת החומה השנייה. הגיעו עדי ההיכל ושלחו בו אש.

על הקרבות, אשר התחוללו עד אותו יום מר ונמהר בין הלוחמים היהודיים לבין הלגיון העשירי, החמישי, והשמיני, תחת פיקודו הישיר של אספסינוס, הלא הוא טיטוס, השאיר לנו עדות נצח יוסף בן-מתתיהו, הקרוי יוספוס פלביוס, שליחו של טיטוס אל הלוחמים היהודיים.

יוסף בן-מתתיהו מספר לנו כיצד היו מסתערים הלוחמים היהודיים על לגיונות שלמים של רומי האדירה, ואימת חיילי הקיסרות הכובשת לא הייתה ניכרת בפניהם. וכך בין השאר, כותב ההיסטוריון של הימים ההם: "ואחרי התחבר בלילה הלגיון הבא מאמאוס אל צבאו, יצא הקיסר, הלא הוא טיטוס, מגבעת-שאול, לפנות בוקר, והגיע למקום הנקרא צופים, אשר שם מתגלה העיר לעיני הרומאים, ובית-המקדש מופיע בכל גדולתו. וכאשר החלו הלגיונות להקים את המצודות, בא גם הלגיון העשירי מדרך יריחו. הלגיון הזה צווה לחנות בהר הנקרא הר הזיתים. והמלחמה הקשה מן חוץ הפסיקה בפעם הראשונה – את מריבות האחים הניצים ביניהם בלי הרף בבהלה השקיפו ברומאים חונים בשלושה מקומות. גיבורים אנו, צעקו בקול, להילחם בינינו בלבד, והרומאים יראו ברכה בירבנו ויתפסו את העיר באפס יד? כדברים האלה דברו המתאספים יחד, ויתפשו את כלי נשקם, ויגיוו במרוצה להלחם בלגיון העשירי. וכמעט היה כל הלגיון עדי אובד, לולא מיהר טיטוס לעזרתו".

כך נלחמו אבות אבותינו על הר-הבית, וטיטוס עוד הרבה פעמים יסר את לגיונותיו, אף חרף אותם, על

פחדנותם מול פני היהודים הלוחמים אשר סם הייאוש הניע אותם למעשי גבורה מופלאים. עד אותו יום מר ונמהר, בו שולחה אש בבית תפאר-תנו. והלוחמים היהודים רואי את בית-המקדש עולה בלהבות, ונשמת לבם, אך הם מוסיפים להילחם – על פי עדותו הנצחית של יוסף בן מתתיהו – ומעל לכל על ההר שחרב ואוכל באש – לב האומה; קודש הקודשים; ההיכל האדיר; מקום השכינה; מקור האמונה – ואז הציע ללוחמים היהודיים, טיטוס המנצח, לכרות עמו ברית. הוא פנה אליהם במלים הבאות: "אם תפרקו את כל נשקכם והסגירו את עצמכם בידי, אתן לכם את נפשתיכם שלל". והנה, כך השיבו לו הלוחמים היהודיים האחרונים: "לא נוכל לכרות עמך ברית, יען נשבענו לבלתי עשות זאת לעולם. ועל כן מבקשים אנו ממך, כי תיתן לנו לצאת דרך החומה, עם נשינו וטפינו, אלי מדיבר". אפילו ביום ההוא לא נכנעו הלוחמים היהודיים לרומי, שהדבירה תבל ומלואה.

אבל עדות חשובה יותר באה אלינו לא מפיו של הסטוריון שהוא מבני ישראל, אלא מעטו של היסטוריון נוכרי, שונא ישראל קדמוני, הלא הוא פובליוס קורנליוס טאקיטוס, המתאר את עבודת האלילים של בני העמים, ואת אמונתנו אנו באל אחד, שאין לו נוף ואין לו דמות הגוף, והוא אשר ליווה את מלחמת היהודים ברומאים. וכך הוא כותב על הדברת יהודה וראשית המצור על ירושלים. אביא את דבריו בשפתו המקורית. אין לחדד, במקום הזה, כשנשמע הלילה את שפת רומי העתיקה, ואחר נעביר אותה ללשון עבר, העתיקה הימנה, יש התרוממות רוח אלי גבהים, שאין להם לא ממד ולא שיעור. יהודים, הלגינות – אינם, שפתם – מתה. אנחנו פה! לשוננו – חיה!

וכך כותב קורנליוס טקיטוס, ואלה דבריו: "אספסיוס כבר קרב את קיצה של מלחמת היהודים, ולא נותר, אלא המצור על ירושלים. מלאכה זו, יותר מאשר היתה קשה ומייגעת בשל כוחות שנותרו לנצורים, העומדים במצוקה, קשה הייתה בשל טיבו של ההר וקשי עורפם של היהודים באמונתם התפלה". ועוד הוא מסביר: "...כי במלחמת היהודים, החל בימי קסיוס (גאיוס לונגינוס), היהודים היכו את הרומאים שוק על ירך; אך נירון קיסר שלח את אספסיוס, והוא גבר ותפס את הערים זולת ירושלים", בינתיים פרצה מלחמה אזרחית, ברומא עצמה, והונח להם ליהודים לשנה אחת. אך מששקטה איטליה, חודשה המלחמה ביהודים". וטקיטוס אומר: "לאחר שנסתיימה מלחמת האזרחים התחלנו לדאוג לעיני חוץ, וחמת הזעם גברה אצלנו משום שהיהודים בלבד לא נכנעו. העולם כולו כבר נכנע בפני רומי, ורק היהודים לא נכנעו לה". אך משנשלחה אש, ומשעלו בסערה השמימה יחד עם בית המקדש הבווער, נשמותיהם הטהורות של אחרוני המגנים, תבעו הרומאים מטבע – "הפ-הפ", והיא היתה לקריאת שגאת ישראל בכל הדורות, עדי הגיעה, בווינה, לאזניו של עתונאי צעיר, והיא גורמת למהפכה בנפשו, ומביאה להמפכה בתולדות עמנו. הלא הוא תיאודור הרצל... לפני עשרים וחמש שנה, ביום הכיפורים, התפללתי ליד הכותל-המערבי. תוך הקהל ניצב איש בית"ר צעיר, עם שופר נסתר מתחת לאמתחתו, כפי שנהוג היה בתנועת ד'בוטינסקי, מאז זרים אסרו לתקוע בשופר ליד הכותל-המערבי. עם תום תפילת הנעילה, הוציא הצעיר את השופר ותקע תקיעה גדולה וממושכת, וכל הקהל הצפוף ברחבת הכותל המצומצמת קרא בקול: לשנה הבאה בירושלים הבנויה. ולפתע, מימין ומשמאל, התפרצו שוטרי בריטניה, אלותיהם בידיהם, והחלו להכות באנשים, נשים וילדים, כדי למצוא את "העבריי" שתקע בשופר. ראיתי את המחזה הזה ונשאתי תפילה חרישית בלב, בי נשבעתי ביום ההוא: אם ה' ייתן לנו שנות חיים וכת, נמחה את החרפה מאתנו. אל אלוקי ישראל, הישלטו שוטרים זרים ביום הקדוש ביותר לישראל, במקום הקדוש ביותר לעברים, וימנעו מאתנו את המסורת הקדושה ביותר מאז גילנו מארצנו והתרחקנו מעל אדמתנו? קיימנו את נדרנו. כעבור שנה הודיע הארגון הצבאי במחתרת לשוטרים הבריטיים: אל תיכנסו לרחבת הכותל ביום הכיפורים. והם ידעו כי אשר הארגון הצבאי הלאומי מזוהר – מוטב להקשיב לאזהרה. ומיום הכיפורים תש"ה התפללו יהודים על-יד הכותל המערבי. אנחנו במחתרת. יהודים חרדו פן נעמוד בנשק ביד, כדי לחסום את הנתיב בפני השוטרים הזרים. לנו הייתה תכנית אחרת לגמרי. בוודאי שאף לא עלה על דעתנו לאפשר לזרים לנגוע באבנים המקודשות. בתכניתנו היה להכות בהם במקומות אחרים. אולם המה שמעו לאזהרותינו ועמדו מן הצד; והאיש הצעיר הוציא את השופר, עם תום התפילה, ותקע באזני היהודים ולעיני העולם כולו. ולא נכנסו עוד שוטרים בריטיים, ולא היכו את היהודים. מרחוק עמדו. ומאז, מידי שנה בשנה כך נשמעה התקיעה ליד הכותל-המערבי ביום הכיפורים, עד לפני עשרים שנה. לפני עשרים שנה, לגיון אחר הסתער על העיר הזאת, בטנקים ובתותחים, ומולם ניצבו לוחמים יהודים מעטים – ונלחמו. אמנם כן, עד הכדור האחרון, עד נשמתם האחרונה. אבל הכח הגס גבר עליהם, ובכיכר הזאת נקברו אחרוני הלוחמים, קבורת ארעי. ולאחר שמפקד ההגנה ומפקד האצ"ל, גדעון – הוא מפקד היחידה של הארגון הצבאי הלאומי, היושב עמנו הלילה הזה על הבמה – נפצעו בקרב, נפלה העיר העתיקה בידי צר ואוייב. אז אמרנו את הדברים הבאים: "העיר העתיקה נפלה לפני צר ואויב. קומץ לוחמים מוקפים ומבודדים עמד במשך חודשים מול גייסות עצומים. קומץ

לוחמים, מורעבים וצמאים, שותתי דם, הוסיף לעמוד מול טנקים ותותחים. פלאי גבורה אגדתיים נכתבו על המתרס ההוא בדם של טובי בנינו, שעמדו עד הרגע האחרון, עד הנשימה האחרונה במלחמה על לב האומה. הלוחמים, חיילי ההגנה והאצ"ל, לא נכנעו. רובם נפצעו או נפלו בקרב. לא כניעה היתה בעיר העתיקה, אלא מלחמת גבורה עילאית, המחזירה אותנו לימי קדם של אומתנו, עת בני עמנו עמדו על הר-הבית, ויחד עמו עלו בסערה השמימה. מלחמה זו וגבורה זו תחזקנה את לבנו ביום מר ונמהר. הן נותנות בטחון בנפשנו, כי שוב ישובו משחררי יהודה וגאולי ישראל להר-הבית, ועוד הנף יניפו את דגלנו על מגדל דוד. בדם ואש נפלה העיר העתיקה - בדם ואש תקום העיר העתיקה, והיא לנו תהיה לעולמי עד.

לנו תהיה ירושלים עיר דוד, לעולמי עד - שיר המעלות לדוד. שמחתי באומרים לי בית ה' נלך. עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים. ירושלים הבנויה כעיר שחוברה לה יחדיו, ששם עלו שבטים שבטי יה, עדות לישראל להודות לשם ה'. כי שמה ישבו כסאות למשפט, כסאות לבית דוד. שאלו שלום ירושלים, לשלום אוהביך. יהיה שלום בחילך, שלום בארמונותיך. למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך. למען בית ה' אלוקינו אבקשה טוב לך. שיר המעלות. בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים. אז נמלא שחוק פינו ולשונו רינה. אז יאמרו בגויים: הגדיל ה' לעשות עם אלה. הגדיל ה' לעשות עמנו, היינו שמחים. שובה ה' את שביטנו כאפיקים בנגב. הזורעים בדמעה ברינה יקצורו. הלוך ילך ובכה נושא משך הזרע. בוא יבוא ברינה נושא אלומותיו. משום כך, הזכות לנו והחובה עלינו הלילה הזה בירושלים הגאולה, כעיר שחוברה לה יחדיו, במלאת שנה לשחרורה על-ידי גיבורי ישראל, לברך בשם ובמלכות על הנסים ועל הנפלאות, על המלחמות ועל התשועות, שעשה עמנו בזמן הזה כפי שעשה עם אבותינו בימים ההם. ברוך את ה' אלקינו מלך העולם, שהחיינו, וקיימנו הגענו לזמן הזה.

נאומו של השר מנחם בגין בטקס הפתיחה של ועידת תנועת החרות, כ"ח באייר תשכ"ח

מציון תצא האהבה

כי מציון נצא אל העולם
יפים, מחוזקים, ביחד
כמו שעמדנו שם בפעם הראשונה
בארץ רחוקה

ונדע אז כולנו את הדרך חזרה
נשמח ונבין שכל זה קרה
ויהי ערב ויהי בוקר יום השביעי
אווווו...

כי מציון תצא האהבה
יפה, זכורה, נעימה
כמו שחיכינו לה אלפיים שנה
בארץ רחוקה
לה לה לה...
כי מציון תצא תורה
ודבר ה' מירושלים
הללויה

יונתן רזאל

כי מציון תצא האהבה
יפה, זכורה, נעימה
כמו שחיכינו לה אלפיים שנה
בארץ רחוקה

כי מציון תצא ההבנה
שלמה, זכורה, נעימה
כמו ששמענו אותה בפעם הראשונה
בארץ רחוקה

מספרת על השקט, על האדם
לוקחת אל כל המקומות הטובים שבעולם
לוקחת אותי, אותך, ובכלל
אווווו...

כי מאדם יוצא דבר אלוקים
מוכר, שלם, מבפנים
כמו ששמענו אותו בפעם הראשונה
בארץ רחוקה

חזון אחרית הימים

"הדבר אשר חזה ישעיהו בן אמוץ על יהודה וירושלם: והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים ונשא מגבעות ונהרו אליו כל הגוים: והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלהי יעקב וירנו מדרכיו ונלכה בארחתיו כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלם: ושפט בין הגוים והוכיח לעמים רבים וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה: בית יעקב לכו ונלכה באור ה'"

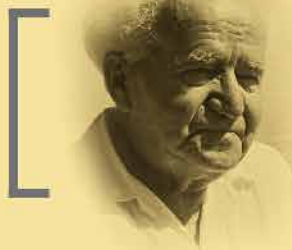
ספר ישעיה, פרק ב'

שער שלישי:

על האנשים

ירושלים כנשמה

"ערכה של ירושלים לא ניתן להימדד, להישקל ולהיספר: כי אם יש לארץ נשמה, הרי ירושלים היא נשמתה של ארץ ישראל".

ישיבת הוועד הפועל הציוני 1948, דוד בן גוריון, מתוך פרויקט בן יהודה

עיר האמת בעירן הפוסט-אמת

"(א) ויהי דבר-יהוה צבאות, לאמר.

(ב) כה אמר יהוה צבאות, קנאתי לציון קנאה גדולה; וחמה גדולה, קנאתי לה.

(ג) כה, אמר יהוה, שבתי אל-ציון, ושכנתי בתוך ירושלים; ונקראה ירושלים עיר האמת, והר-יהוה צבאות הר הקדוש.

(ד) כה אמר, יהוה צבאות, עד ישובו זקנים וזקנות, ברחבות ירושלים; ואיש משענתו בידו, מרב ימים.

(ה) ורחבות העיר ימלאו, ילדים וילדות, משחקים, ברחבתיה.

(ו) כה אמר, יהוה צבאות, כי יפלא בעיני שארית העם הזה, בימים ההם גם בעיני, יפלא, נאם, יהוה צבאות.

(ז) כה אמר יהוה צבאות, הנני מושיע את-עמי מארץ מזרח, ומארץ, מבוא השמש.

(ח) והבאתי אתם, ושכנו בתוך ירושלים; והיו-לי לעם, ואני אהיה להם לאלהים באמת, ובצדקה"

ספר זכריה, פרק ח'

על קו התפר שבין ירושלים של מטה לירושלים של מעלה

עמד לו החסיד בראש הגג והביט על ירושלים מכל צדדיה, פעמים מצד מזרח ופעמים מצד מערב ופעמים מצד דרום ופעמים מצד צפון וכן חוזר חלילה והיה מרחש בשפתיו ירושלים ירושלים. כך עמד כמה שעמד עד שהרגיש ששעת פטירתו ממשמשת ובאה. רמז לו לנער והורידו למטה. ירד ופשט את בגדי הבד וחלץ את נעליו נעלי הבד שעשתה לו אשתו ליום הכיפורים ועלה על מטתו ורחץ ידיו במים והכין עצמו לקראת מיתתו.

זכרה ירושלים כל צערו של החסיד ועמדה תמיהה, מה ראה החסיד שביקש שיאריכו לו שעה אחת בעולם הזה שלא ניתן העולם הזה אלא לצער. ולא עוד אלא שטרם וטיפס על גג ועלה על ראש הגג כדי לראות את ירושלים. והרי כל הטובות שממתינות לו לעולם הבא הן פי אלף אלפי אלפים ורבי רבבות מרובות פי כמה וכמה ממה שניתן ליהנות מעולם הזה וירושלים של מטה כנגד ירושלים של מעלה אינה אפילו כאות קטנה שכותבין לתינוקות ללמדם ספר כנגד ספר תורה. לקחו להם לב ושאלו אותו. אמר להם החסיד, אחי הזמן קצר והדרך רחוקה אבל אומר לכם, שאלתכם היא תשובתי, קודם פטירתי מן העולם ביקשתי לראות את ירושלים, שירושלים של מעלה בנויה לפי דוגמא של מטה. כמו שישראל בונים למטה כך בונים שם למעלה. כיוצא בזה ערכה, כפי שישראל מרחיבים את ירושלים למטה כך מרחיבים שם את ירושלים של מעלה. ועוד אומר לכם, כמידת פסיעותיו של אדם בעולם הזה בירושלים של מטה כך נותנים לו בירושלים של מעלה.

לפנים מן החומה, ש"י עגנון, 1975

ולמען ירושלים לא אשקוט

עוֹרָה כְּאִישׁ גְּבוּר לַחֲזֹק בְּדָק,
שִׁית לֵב לְרַעֲיָתָךְ, הֲלֹא יָדַעְתָּ
כִּי הִיא כְּשׁוֹשְׁנָה בְּבֵין הַחֲדָק.

נָא כְרֹמֶן תִּפְקֹד אֲשֶׁר נִטְעַתָּ;
אֶל יַעֲקֹב תִּתֵּן אֶמֶת וְצֶדֶק,
חֶסֶד לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ.

אפרים לוצאטו (1729-1792)

עַד אֵן אֱלֹהִים חֵי אֲדוֹן שָׁמַיִם
תִּנָּחַה עֲדַת צִיּוֹן בְּרוּחַ סַעֲרָה?
עַד אֵן תְּהִי עֵיִין יְרוּשָׁלַיִם,
הֲרֵ בֵיתְךָ שָׁמָּה לְכַמּוֹת יַעֲרָה?

הֵט אֲזַנְךָ וּשְׁמַע פֶּקֶח עֵינַיִם,
כִּי דָתְךָ נֶאֱחָץ כְּסִיל וְבַעַר;
הוֹאֵל הִיָּה מְעוֹז לְבֵית אַפְרָיִם,
וַיִּדְבְּרוּ אֶת אוֹיְבֵיהֶם בְּשַׁעֲרָה.

מסע בין שתי ירושלים

יְרוּשָׁלַיִם שְׁלֵמָה הַעֲתִיקָה עֲצֻמָּה
 מִהַמְדָּרְכוֹת אֶל סִלּוֹת נַעֲלִי
 יְרוּשָׁלַיִם שְׁלֵמָה הַעֲתִיקָה עֲצֻמָּה
 מִרְקִיעִים אֶל כּוֹכְעֵי
 אֲנִי מִתְהַלֶּכֶת וְחֹדְרִי לְבֵי רִיקִים
 יֵשׁ פְּעִימָה אַחַת שְׁכּוֹאֶכֶת לִי תָמִיד בְּלִכְתִּי בְּשִׁבְתִּי וּבְבוֹאִי
 אֲנִי מְנוֹסָה לְאַתֵּר הָאֵם הִיא בָּאָה מִכָּאֵב הַחֲלָל הַפְּנוּי שֶׁם בְּחֹדְרִים
 בְּטֶרֶם שִׁבְיָהּ אוֹ אַחֲרֶיהָ
 יֵשׁ עֲמִימוֹת בְּרָאשֵׁי וְאִינִי מְצַלִּיחָה לְהַגְדִּיר הָאֵם זֶה הַכָּאֵב הַנוֹאֵשׁ לְהִתְמַלֵּא
 אוֹ כָאֵב פְּנוּי הַהִרְסוֹת
 יֵשׁ עֲמִימוֹת בְּעִתּוֹנִי הַבֶּקֶר וּבִסְפָרִי הַמַּחְקֵר
 בְּדִבְרֵי יְרוּשָׁלַיִם יֵשׁ עֲמִימוֹת הָאֵם יְרוּשָׁלַיִם הִיא מְקַדֵּשׁ עִיר אוֹ אֶרֶץ אוֹ שֶׁהִיא כָּלָם
 עִם הַתְּהוּוֹת הַשָּׁחַר לְתַכְלֵת וְנוֹצְנוֹץ אוֹר לִכֵּן בְּהִיר וְדָק
 מְטַפְטְפִים כְּמוֹ מִים חַיִּים צִפְצוֹפִי הַתּוֹר וּנְקִישוֹת הַנִּקְרִים
 נוֹלָדִים מְחַדָּשׁ עַל הַעֲצִים כָּאֵן כָּל בֶּקֶר וּבְפִיהֶם שִׁיר הַשִּׁירִים
 פִּתְחִי לִי יוֹנְתִי תִמְתִּי רֹאשִׁי מְלֵא טַל קוֹצוֹתִי רְסִיסֵי בֶקֶר
 אֲנִי חוֹכֶשֶׁת כּוֹכְעִי כְּדִי לְצֹאת לְרַחוּב וּלְלַכֵּת לְוָאדִי שָׁמָּה נַעֲלִים
 מִתְהַלֶּכֶת חֲפָשִׁיָּה בְּעִיר לֵלֵא מִדְּרָכוֹת רְחוֹקָה מִשְׁתִּי יְרוּשָׁלַיִם
 פָּחִי זָבַל חֲתוּלִים אֶקְלִיפְטִים וְעוֹרְכִים מַחִיכִים מִתּוֹךְ יְרִיעַת אוֹיֵר דְּחוּס סְפוּג בְּרִיחַ מְלָחִים
 טוֹפְפִים עַל דָּשָׁא פִּלְסִטִּיק יֶרֶק זָרוּעַ בְּזִבְלִים
 הָאוֹיֵר עָבָה
 כָּל אֶרֶץ יְרוּשָׁלַיִם. אֲנִי מִתְבּוֹנֶנֶת בָּהּ מִמְּקוֹם שִׁבְתִּי עַל שִׁפְתֵי הַוָּאדִי
 הִיא כּוֹאֶכֶת בְּתוֹכִי כְּפְעִימָה הָאֶחָת שֶׁתִּמְדִּי מַחֲסִיר הַלֵּב כְּשֶׁהוּא בְּאַבְחָה אַחַת מִתְאַהֵב
 יְרוּשָׁלַיִם לְנוֹגְדִי אֲנִי רוֹאָה אוֹתָהּ שְׁקוּפָה. אֲנִי בָּהּ עֲטוּפָה.
 הַוָּאדִי הַחֲרֵב מְלֵא אוֹתָהּ. צְרִיךְ לְלַכֵּת רְחוֹק כְּדִי לְהַשְׁקִיף עַל הַמְּקוֹם מִמֶּנּוּ נָתַן לְתַפְסֵי אֶת
 אֲבֵן הַשִּׁתִּיָּה בְּהִזְיָלָה דְּמָעוֹת אֲנִי שׁוֹתָה אוֹתָן בְּתוֹכִי. עַל הַעֶפֶר בְּשִׁלְהִי 45 הַתְּגִלְגָּל מְקַבֵּל
 הַתְּפִלָּשׁ בְּאַדְמָה לְבוֹשׁ בְּגָדֵי שֶׁקֶ שִׁתָּה בְּכוֹסִיּוֹת עֶרֶק קִטְנוֹת אֶת דְּמָעוֹתַי הַמְּלוּחוֹת זוֹעֵק עַל
 בְּכִיָּה שֶׁל רֶחֶל עַל בְּנֵיהָ הַהוּיִם לֹאפֵר עַד שֶׁהִתְעַלֵּף אִזּוֹ מִי אֲנִי שְׁאֵכְכָה בְּשִׁבְתִּי כָּאֵן עַל
 מִדְּרָגוֹת הָאֵבֶק עַל מָה הָאֵבֶל עַל מָה הֵי בְּשִׁבְתִּי בֵּין בְּתָרִי בְּתוֹךְ עֲרֻמַּת הַגְּרוּטָאוֹת שֶׁל שִׁבְרֵי
 דְּעוֹתַי וְאֶרֶץ הִרְסוֹתַי וְשִׁתִּי יְרוּשָׁלַיִם כְּשֶׁנִּי שׁוֹעֲרִים בְּתוֹכִי בּוֹעֲטוֹת אֶת כְּדוּרִיהֶן מִלְּמַעְלָה
 וּמִלְּמַטָּה אֶל הָאֲמָצֶע הַמִּפְעֶפֶע. כָּלִי סֵף וְדָם רוֹתַח כָּלִי עֹבוֹרֵךְ יְרוּשָׁלַיִם.

ירושלים מתוך דיו אדם, חביבה פדיה, 2009

ירושלים שלי

ירושלים שלי...

אמר הצעיר שם ליד שער שכם:
ירושלים שלי
היא צלב על חנות, ושוטרים בחצות
אחות שהלשינה ובור עם פצצות
אחות שהלשינה ובור עם פצצות,
מצעד עצמאות, וידיים קפוצות,
"יס סר, ווט דו יו לייק? קבב אור
שישליק?"

ירושלים שלי...

אמר החייל מאשדות יעקב
ירושלים שלי
הייתי בה פעם בבוקר של שכול
סימטה וצלף בצריח משמאל
סימטה וצלף בצריח משמאל
מאז לא חזרתי פשוט לא יכול
אבנר וגדי - שניהם בשבילי
ירושלים שלי.

דן אלמגור (-1935)

אמר הרוכל ממזכרת משה:

ירושלים שלי

היא מחנה יהודה בערב חגים
שבת של "פפיטס", קללות נהגים
שבת של "פפיטס", קללות נהגים
וחומוס של רחמו וריח דגים
כביסה על הכביש ומקלחת מדלי

ירושלים, ירושלים,

ירושלים שלי.

ירושלים שלי...

אמר הסנדלר משכונת קטמון:

ירושלים שלי

הוא שבע שנים של גשמים בבלוקון
שיכון בלי חנות, אוטובוס בלי חשבון
שיכון בלי חנות, אוטובוס בלי חשבון,
שבת - הצגה ראשונה באוריון
גם קטמון ג' היא בשבילי
ירושלים שלי...

אמר הבלן ממאה שערים:

ירושלים שלי

היא שטריימל שחור וספרים אפורים
ו"בת ישראל לא תלך בקצרים"
ו"בת ישראל לא תלך בקצרים",
היא לחש תפילה לימים אחרים
לא כאן, כי למעלה קורצת היא לי

מיהו ירושלמי?

על שני דברים אני מצטער כל ימי ואינני יכול למצוא לי תנחומים. נולדתי לא בירושלים, ואף לא בארץ-ישראל. ודיבורי מהרגע שהייתי נפש ממללת היה - לא בעברית. למן היום אשר דרכה כף רגלי על אדמת האבות אימצתי את כל כוחי ל"התארץ-ישראל": התאבקתי באהבה בעפרה, שאפתי בצמא את אווירה, הסתכלתי בעונג בהריה ובעמקיה, בהדר חליפות צבעי שמיה, בזריחת שמשו ובשקיעתה, הקשבתי ברגש קודש לגעגועי נהריה ונחליה, ואוכל לאמור, כי בכל אני מרגיש את עצמי ארץ-ישראלי, ירושלמי. ניתק כל חיבור וקשר ביני ובין כל שאר הארצות, ואני חש אהבה רק לארץ אחת - לארץ ישראל. אהובה עלי עצם הארץ, חביבים עלי אפילו ייסוריה, אפילו מחלותיה, קדחותיה.

החלום ושברו, אליעזר בן-יהודה, 1917, עמ' 56-57

שלל סיבות לאהוב את ירושלים

גם אני העבד חולה אהבת ירושלים אני, והיו עיני ולבי שם כל הימים ובכל צרתם לי צר. ואני דורש שלומם וטובתם כאשר יעידון יגידון אוהבי ורעי, ולכן לא אוכל להתעלם ואענה גם אנוכי חלקי. ותשועה ברוב יועץ. ירושלים עיר קודשנו עיר ואם ישראל, היא בית אמנו וחדר הורתנו היא תעלה על ראש שמחתנו ונגדה כל תאוותנו כיונק אל שדי אמו. היא מנקת אותנו משוד תנחומיה. היא הנותנת טרף לביתה וחוק לנערותיה כמו שנאמר: יברכך ה' מציון כי שם צוה ה' את הברכה חיים עד העולם, היא המאחדת את בניה אחים גם יחד, כמו שנאמר: ירושלים הבנויה כעיר שחוברה לה יחדיו. עיר שהיא עושה כל ישראל חברים, היא המייחדת אחדותו יתברך ה' אחד וישראל גוי אחד בארץ.

כתבי הרב יהודה אלקלעי, הרב יהודה אלקלעי, 1974, עמ' 686

ירושלים כעיר עברית

ארץ ישראל אינה לא "בית" מוסלמי ולא "בית" יהודי. זהו ביתו של האנגלי. מה שנערך בירושלים - משחקי טניס ומסיבות תה - זהו אותו דבר עצמו, שנערך בכל שאר השכונות האנגליות בעולם, במקום שהאנגלים הסתדרו במקומות הנוחים ביותר על פני האדמה. הם מנסים להפוך את ירושלים למקום כזה. ואני רוצה לעשות את ירושלים לעיר עברית אמיתית.

כאור יהל, יהודה יערי, 1937, מתוך פרויקט בן יהודה

מעל פסגת הר הצופים

עיר-פרזות היית עיר קדשי
נשבר בך כל בריח;
אך עוד נשאר בך שער סגור,
זה שער המשיח.
רכבות בניך שלחוני אליך
למסר לידי את מפתחותיך.
ירושלים, ירושלים
נשבעתי בשם אדני:
ירושלים, ירושלים
האירי פניך אלי!

מעל פסגת הר הצופים
שלום לך, ירושלים
אלפי גולים מקצות כל תבל
נושאים אליך עינים
באלפי ברכות היי ברוכה
מקדש מלך, עיר מלוכה
ירושלים, ירושלים
אני לא אזור מפה!
ירושלים, ירושלים
יבוא המשיח, יבוא!

אביגדור המאירי (1890-1970)

מעל פסגת הר הצופים
אשתחוו לך אפים.
מעל פסגת הר הצופים
שלום לך, ירושלים.
מאה דורות חלמתי עליך
לזכות, לראות באור פניך.
ירושלים, ירושלים,
האירי פניך לבנך!
ירושלים, ירושלים
מחרבותיך אבנך!

בלב בוטח באתי הלום
הקים את הריסותיך
אך אין אבנה את בית מקדשך
אם אין שלום בין בניך?
ספרדים, אשכנזים, תימנים, פלשים
אורפלים וגורג'ים וחרדים וחפשים
ירושלים, ירושלים
לא זאת חזיתי בחלום!
ירושלים, ירושלים
בין בניך השרי נא שלום!

מעיר שבאים למות בה לעיר חיה

"אצל כותל המערבי ראיתי לא בריות שפלות ובזויות, פסולת מין אנושי, כאשר תארום אחדים מהכות-בים הנוצרים, כי אם אנשים בעלי הדרת פנים וטובי תואר וקומה, לבושים בתלבושת נאה, וקינתם ובכייתם על ארץ מולדת אשר נטשו ממנה לפני אלף ושמונה מאות שנה הוא מחזה היותר נהדר והיותר מעורר חמלה ורחמים ממה שאפשר לראות בעולם..."

רק חלום אחד יש אשר ירושלים צריכה לחדול מלחלום, והוא כי כל איש יהודי הבא אליה לשאול לשלומה כל חפצו ורצונו הוא לעזוב בה את זהבו או עצמותיו. לארץ ישראל יבואו רבים מכל אומה ולשון לבקרה ולסיירה, והיהודים צריכים להיות הראשונים ולא האחרונים לבוא לשאול לשלום ארץ הקודש, אך היראה מפני השנוררים הקדושים הסבו את לב רבים ממנה... ואם ימים באים אשר יבואו יהודים מארצות הגולה לשים משכנם בירושלים בוא יבואו לא למות כי אם לחיות בה. כי ירושלים, בכל הסחי והרפש העתיק אשר בחוצותיה וברחובותיה העתיקים, עודנה עיר יפה, אשר תוכל לחדש נעוריה, אף אם לא בימינו. עוד יבוא אולי יום וכמו מקדם "מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים".

עיתון הצבי, ישראל זנגביל (מכתב לאליעזר בן יהודה) ניסן תרנ"ז, 1897, גיליון 29, עמ' 1

הברית בין הישוב הישן לדוחקי הקץ

שם עתיק זה, אחד השרידים המעטים ממלחמת-חירותנו האחרונה, הוכנס שוב, ביד נְמִיָּה ואכזריה, לתוך דברי ימינו. מאליו צף ועלה שם זה בעמדך על יד ששת החללים, אשר שכבו דומם בתכריכיהם הלבנים, בשורה אחת, תחת הסככה אשר בחצר בית-החולים של "הדסה".

והכל מסביב בא לחזק את ההרגשה הזאת: המוני יהודי ירושלים, הצובאים על שערי חצר בית-החולים ונאלצים להתפזר על ידי אנשי-הצבא ההודים, מכונת-היריה שבחוץ, המשמר ההודי, ועל כולם – ההלִיָּה. הממשלה עצמה הואילה ברוב חסדה לטפל בהרוגיו. אפילו אוטומובילים של הצלב האדום שלחה לנו ומשמר צבאי, ומכונת-יריה. הכל. ורק גזירה אחת גזרה עלינו, כי ההלִיָּה תהיה בשעה שתכלה רגל מן השוק. בשעה שלפי חוקי מצב המצור לא יעז שום קרוב ושום גואל להיטפל אל ההלִיָּה. והאנשים שלנו, האחראים והרציניים, קיבלו עליהם את הגזירה. לא נדון אותם. הם הראו את כוחם ואת אמיתם בימים אלה. אבל מה קשה להשלים עם היִכָּנַעם ברגע זה.

ההלִיָּה היתה אילמת. כאלם המכאוב הגדול. זו היתה הלִיָּה של הרוגי-מלכות. מוקפים זרים זזה ההלִיָּה. באוטומובילים סגורים הלכו גם המתים וגם החיים. אפלת הרחובות שִׁנְדְּמו בלעה אותנו. רק משפחה פְּרִבּוֹסְלִיבית-צֹרֶרֶת עמדה על המעקה והסתכלה.

ועל קברותיהם החדשים של הרוגי-מלכות, החצובים ביד זרה, עמדתי אני, בן למשפחה הצעירה בישראל, משפחת דוחקי-הקץ של פועלי ארץ-ישראל, המלומדה בקברות-קדושים, החוצבת במו ידיה את מבחר קבריה, וחשתי כי ברית חדשה כרותה בינינו, הישוב הצעיר שבצעירים המִשִּׁיר את ניצתו בטרם גְּמְלָה, ובין הישוב הישן היודע אותנו רק מרחוק.

בימים שלאחר זה שוטטתי בין משכנות יעקב שבעיר העתיקה וראיתי את בחוריהם המשתתפים בהגנה, ראיתי את היהודים הקוראים ל"ציוניסטים" לבוא אליהם לעזרה, ראיתי את הישישים והישישות המבר-כים את אחיהם הרחוקים, שמעתי על הזקנים המצרפים את שמותיהם לרשימת הנאשמים בעוון הגְּנָה, ואדע כי – איזו פורענויות חיצוניות ובגידות פנימיות לא יביא לנו יום מחר – נחתמה הברית.

הרוגי מלכות, ברל כצנלסון, קונטרס ל"ד, ניסן תר"פ, עמ' 20

האם זהו המקדש השלישי?

"לפני אלפיים וחמש מאות שנה חרב מקדשנו הלאומי היכל ה' אשר על הר המוריה. עתה אנו באים מלאים אמונה ותקווה לבנות מקדש לאומי חדש, את היכל החכמה והמדע על הר-ציון. להיכל זה אנו נושאים כולנו את נפשותינו מהיום הזה והוא ייבנה כן יהי!"

פרופ' איינשטיין! מול המקום הזה אתה רואה את הר המוריה. לפני שלושת אלפי שנה בנה אחד מגדולי עמנו, שלמה המלך, בית תפילה לאלוהי העולם, וכאשר חנך את הבית התפלל כי הבית הזה יהיה בית תפילה לכל העמים ואנו מתפללים עכשיו, כי הבית הזה, בית האוניברסיטה העברית, שאנו מחנכים כאן על הר-הצופים, יהי בית מדע לכל העמים"

נאום בטקס פתיחת האוניברסיטה העברית, מנחם אוסישקין, 1925, מתוך פרויקט בן יהודה

ירושלים, נעים להכיר

אבל מכל העולם
אנשים קוראים לה בכל השמות
ושרים לה בכל השפות
עולים אליה,
נלחמים עליה,
ויש גם אנשים שגרים בה."

מאיר שלו, מיכאל והמפלצת מירושלים, 1989

"מי אינו מכיר את ירושלים?
היא לא גדולה כמו ניו יורק,
היא לא יפה כמו רומא,
יש בה פחות אנשים מאשר בטוקיו,
אין בה חוף-ים,
אין לה נהר,
עוד אין בה גורדי שחקים,
כבר אין בה ארמונות של מלכים.

יעודה המקורי של האוניברסיטה העברית

קדושת השעה ורוממותה מצוות עלינו במפגיע שלא לחללה ושלא להפסידה בדברי גוזמא והפלגה כל שהם. באזני כל קהל הנצבים פה עלינו להגיד אפוא בקול רם ובלב תמים, כי הבית שנפתח לפני שעה קלה על הר הצופים על-ידי אורחנו המרומם הלורד בלפור איננו לפי שעה בלתי אם מכון בן-יומו, כמעט שם בלבד. לפי שעה איננו בלתי אם כלי, העלול להתמלא תוכן ועתידו עודנו מקופל בתוכו ותלוי במזלו, ואעפ"כ בטוח אני, כי אלפי ישראל הנקהלים פה ועמם רבבות אלפי ישראל בכל קצוי תבל – לב כולם הרועד עתה מגיל יגיד להם, כי החג אשר יוחג היום במקום הזה איננו חג אשר בדה אותו מלבו מי שהוא, כי אם יום גדול וקדוש לאדוננו ולעמנו. בטוח אני, כי עיני רבבות אלפי ישראל, הנשואות עתה מכל תפוצות הגולה אל ההר הזה, מאירות עתה בזהרי תקוה ונחמה ולבם ובשרם ירננו ברכת תודה לאל חי, ברכת שהחיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה. כלם יודעים מרגישים, כי ברגע הזה הדליק ישראל על הר הצופים את הנר הראשון לחנוכת חיי רוחו. היום תבוא הבשורה אל כל תפוצות ישראל באשר הם, כי היתד הראשונה לבנין ירושלים של מעלה נתקעה ולא תמוש עוד. כי יאמרו מה שיאמרו: אומה משונה זו, ששמה ישראל, על אפם ועל חמתם של כל גלגולי המאורעות המתרגשים ובאים אליה יום-יום ושעה-שעה זה אלפים שנה לטורדה מעולמה ולעקור אותה מאוירה ומשרשי חייה, – אומה זו, אומר אני, שעבדה את גופה ואת נפשה למלכות-הרוח שעבוד עולם. כאן, במלכות-הרוח, היא מכירה את עצמה אזרח רענן ומתערה, ובקרקע-עולם זה נעצה את כפות רגליה בכל כחה ולא תזוז משם. כל מ"ט שערי טומאה של הגלות הארורה לא העבירה עכל דעתה, וכל מ"ט שערי יסורים של העניות המנוולת לא שנוה מתכונתה היסודית. בוותרת מתוך אונס על חיי שעה לשם חיי עולם, למדה בימי עניה ומרודיה לשעבד את צרכי גופה לצרכי נפשה ולהכניע את דרישות החומר לתביעות הרוח. בגבולותיה של למלכות זו יצרה האומה הישראלית את ראשי קניניה ומוסדותיה הלאומיים, שקיימה בעוני במשך אלפים שנות נדודים ושמרו על חרותה הפנימית בעבודתה החיצונית, והם הם שהחיו והגיעו עד החג הזה, חג פתיחת האוניברסיטה על הר הצופים. מתוך הרגשה זו נמלטנו אל הארץ הזאת. לא באנו לבקש פה לא עושר ולא שלטון ולא גדולה. הארץ הקטנה והדלה הזאת – מה כחה לתת לנו מכל אלה? אין אנו רוצים אלא למצוא בה רשות-היחיד כל שהיא ליגיע כפינו ולעמל רוחנו. גדולות עוד לא עשינו פה, עוד לא הספקנו לרוחץ את רגלינו מאבק הדרכים הרבים בימי הנדודים, ועוד לא החלפנו את שמלותינו המטולאות. בלי ספק עוד תעבורנה שנים רבות, שנות עמל ויסורין, עד אשר נרפא את הארץ השוממה הזאת מצרעת סלעיה ומרקבון בצותיה. לפי שעה יש רק התחלה של בנין, אבל גם בשעה

ראשונה זו כבר הורגש הצורך להקים בית וצל קורה לעבודת הרוח של האומה. כך טבעה הקדמוני של זו: היא איננה יכולה להתקיים שלשה ימים רצופים בלי תורה. גם בשעה ראשונה זו יש לנו צרכים תרבותיים, שאין לדחותם ואי אפשר לנו להתקיים בלעדיהם. יש לנו מלבד זה גם דאגות קשות וכבדות, שמטרידות אותנו בנוגע לגורלו התרבותי של עמנו בארצות פזוריו. עממים בני תמול שלום חושבים באולתם להמית בצמא רוחני, על-יד נומירוס קלאוזוס, אומה זקנה שארבעת אלפים שנות תורה עומדים מאחוריה. עלינו איפוא למהר ולהדליק פה בארץ אבותינו ומולדת רוחנו את הנר הראשון לתורה ולמדע ולכל עבודת הרוח בישראל, בטרם יכבה עלינו בארצות נכריות הנר האחרון, ואת הדבר הזה אנו אומרים לעשות בבית אשר נפתחו דלתותיו היום על הר הצופים רבותי, יש אגדה עתיקה בישראל, כי בימות הגאולה עתידים בתי-כנסיות ובתי-מדרשות שבגולה להעקר, הם וחוליות אדמתם עמם, ולבא לא". דברי אגדה אלה, אי אפשר להם, כמובן, שיתקיימו במלואם. בית-המדרש לתורה ולחכמה, שהוקם על הר הצופים, יהיה משונה הרבה גם בחומר הבניין וגם בתוכנו ובצורתו מבתי-המדרש הישנים. אבל, רבותי, בתוך תלי החרבות של הבתים הקדושים ההם עוד יש הרבה אבנים שלמות, אבני גזית, שיכולות לשמש אבני שתיה ואבני יסוד לבנינו החדש. אל נא ימאסו הבונים באבנים האלה. בשעה קדושה זו הייתי מתפלל תפלה קצרה: מי יתן ולא תשכחנה האבנים האלה! מי יתן וידענו להרים את החכמה ואת המדע, אשר יצאו מן הבית הזה, אל אותו הגובה המוסרי, שהרים אליו עמנו את תורתו. לא היינו כדאים לחג הזה, אילו אמרנו להסתפק בחקוי רע וגרוע למעשי ידיהם של עמים אחרים. יודעים אנו, כי החכמה האמיתית היא זו הלומדת מכל אדם. חלונות הבית הזה ושעריו יהיו איפוא פתוחים לארבע רוחות השמים, להביא אליו את כל הטוב והנעלה מכל תנובות רוחו היוצר של האדם בכל הזמנים ובכל הארצות. ואולם גם אנחנו לא טירונונים אנו במלכות הרוח, ובלמדנו מכל, יש לנו גם מה-שהוא ללמד. ובטוח אני כי יבוא היום ואותם העיקרים המוסריים שהונחו ביסודם של בתי תורתנו, כגון אלה המנויים בברייתא הקצרה והמופלאה, שנקראת פרק "קנין התורה", יעשו לנחלת האנושיות כולה. רבותי, אלפי בנינו הצעירים, בהשמעם לקול לבבם, נוהרים מכל כנפות הארץ אל הארץ הזאת לגאול אותה משוממותה ומחורבנה; מוכנים הם להעלות את כל משא נפשם ולבבם ולהריק את כל כח עלומיהם אל חיק האדמה החרבה הזאת למען החיותה. הם חורשים סלעים ומיבשים בצות וסוללים דרכים ברנה ובצהלה. הצעירים הללו ידעו להרים את העבודה הפשוטה והגסה, את עבודת הגוף למדרגה של קדושה עליונה, למדרגה של דת. את האש הקדושה הזאת עלינו להדליק גם בין כתלי הבית אשר נפתח זה עתה על הר הצופים. יבנו באש קדש אלה את ירושלים של מטה ואלה את ירושלים של מעלה ומאלה ואלה יבנה ויכונן בית חיינו – "כי אתה ה' באש הצתה ובאש אתה עתיד לבנותה".

נאום בטקס פתיחת האוניברסיטה העברית, חיים נחמן ביאליק, 1925, מתוך פרויקט בן יהודה

למי מגיע הקרדיט על פרס הנובל לזוכה הישראלי הראשון?

"מתוך קטסטרופה היסטורית שהחריב טיטוס מלך רומי את ירושלים וגלה ישראל מארצו נולדתי אני באחת מערי הגולה. אבל בכל עת תמיד דומה הייתי עלי כמי שנולד בירושלים. בחלום בחזון לילה ראיתי את עצמי עומד עם אחי הלויים בבית המקדש כשאני שר עמהם שירי דוד מלך ישראל. נעימות שכאלה לא שמעה כל אוזן מיום שחרבה עירנו והלך עמה בגולה. חושד אני את המלאכים הממונים על היכל השירה שמיראתם שאשיר בהקיץ מה ששרתי בחלום, השכיחוני ביום מה ששרתי בלילה, שאם היו אחי בני עמי שומעים לא היו יכולים לעמוד בצערם מחמת אותה הטובה שאבדה להם. כדי לפייס אותי על שנטלו ממני לשיר בפה נתנו לי לעשות שירים בכתב."

נאום קבלת פרס נובל, ש"י עגנון, 1966, מתוך את פרס נובל

מי הם הציונים האמתיים?

זכיתי עוד לראות את וילנה לפני המלחמה הזאת. ראיתי אז בפעם הראשונה בחיי. הייתי נרגשת מהמגע עם רוחות העבר המרחפות עוד ללא כל הפרעה במשכנות עמי העתיקים, אף כי בצידם רעשה העיר הגדולה של זמננו. ובכל זאת כשצריכה הייתי לרשום בספריית שטראסון את שמי בספר המבקרים ולהוסיף גם דבר-מה מהרהורי, כתבתי: "לבי היה בטוח יותר, אילו היו אוצרות אלה שמורים על הר הצופים". אך ליוותה אותי הרגשה כי במה שכתבתי הייתה גם איזו קלות דעת. כי בעצם - מי יערוב לשלמות הבניינים על הר הצופים? ומהיכן הוודאות, כי אליהם לא תגיע יד המחריב? אלא שגם לגבי נכסי תרבות יש, כנראה, הבדל איפה ואיך להיחרב, כמו שיש הבדל איך ואיפה ימצא המוות את האדם. ולא תיתכן ציונות אמיתית בלי ההרגשה הזאת: אם נגזר עלי למות, מוטב שאמות בארץ. ואם, חלילה, נגזר משהו על ספרית שטראסון - מוטב שיקרה הדבר על הר הצופים! ובחשבי זאת הבנתי, שאלה אשר רצו שקברם יהיה על הר הזיתים - היו ציונים, גם אם בחייהם התכחשו לציונות. והציונים אשר יכלו, לשם ביטחונם, לעזוב את הארץ בימי המלחמה - אלה אינם ציונים, לא רק מפני שיכלו לעזוב את הארץ שסכנה מרחפת עליה, כי אם גם מפני שיכלו להסכים לכך, שאת סכנת המוות האורב לאדם יפגשו בנכר.

מסות ורשימות, רחל כצנלסון שזר, 1966, עמ' 281

סיכון וסיכוי

מעריכה את גודל הסכנה, גם את גודל הסיכוי הטמון במראה הזה, שיש בו כל האחדות שאפשר למצוא בניגודים. כל זמן שהם מסתובבים כאן יחדיו, אלה בצד אלה, קיים סיכוי. הם הסיכוי.

אהרון בכר (1942-1987)

סמטה קטנה בשוק, בדרך אל הכותל חג' מוסלמי בתרבוש משי, בגלימה ארוכה פוסע לאיטו נשען על מקל. שני נזירים שקועים בשיחה. שלושה בחורי ישיבה, בצעד חפוז, גלימה בגלימה נוגעת, מלמול במלמול. הסביבה מביטה בהם בעיני אבן. היא

תיירים

תיירים סביב המדרין
ושמשי להם נקדת ציון. "אתם רואים את
האיש הזה עם
הסלים? קצת ימינה מראשו נמצאת קשת
מן התקופה הרומית.
קצת ימינה מראשו." "אבל הוא זז, הוא זז!"
אמרתי בלבי:
הגאלה תבוא רק אם יגידו להם: אתם
רואים שם את הקשת
מן התקופה הרומית? לא חשוב: אבל לידה,
קצת שמאלה
ולמטה ממנה, יושב אדם שקנה פרות
ויקרות לביתו.

יהודה עמיחי (1924–2000)

בקורי אבלים הם עורכים אצלנו,
יושבים ביד ושם, מרצינים ליד הכתל
המערבי
וצוחקים מאחורי וילונות כבדים בחדרי מלון,
מצטלמים עם מתים חשובים בקבר רחל
ובקבר הרצל ובגבעת התחמשת,
בזכים על יפי גבורת נערינו
וחושקים בקשיחות נערוותינו
ותולים את תחתוניהם
ליבוש מהיר
באמבטיה כחלה וצוננת.
פעם ישבתי על מדרגות ליד שער במצודת
דוד, את שני הסלים
הכבדים שמתי לידי. עמדה שם קבוצת

תשעה קבין של מוות לקחה ירושלים

רבי יהודה הלוי כתב לירושלים: "אני כינור לשיריך". אני שומעת את נעימת הכינור הפיוטית שהפכה למיתרים העומדים להתפוצץ מבכי. איזו מין עיר היא ירושלים? מקום עם מטען עודף, קוראת לדתות רבות ועמים רבים אך לא יכולה לאחד ולקבל אותם. מקום קר, אפל, מנוכר ומלא קונטרסטים. כמו אקסטרים לונג שוט קלאסי בסרט אקספרסיוניסטי – אין דבר שלא עשוי להפחיד מעבר לפינה. ומנגד, יפה, עתיקה וקדושה, אך לא מסוגלת להכיל בתוכה את כל העוצמה הזו. מבקשת את דם בנוטייה ובנייה מכל העמים. רוויה בצער וקרבות. עיר לשלום עאלק. ממש כמו ה"מולדת" שאינה פורשת בפניי רשת ביטחון ושלל אפשרויות כדי שאשאר ואכה בה שורש, אחיה ואשמח בה וממנה, כך גם עיר הבירה "שלי" – שורטת, בועטת ומדממת. אני מבקשת לעשות תיקון ולחיות חיים שפויים שאינם מתבוססים בסבך היסטוריה ובקדושת האדמה והמוות. אני לא מוכנה לזחול במנהרות טחובות וחשוכות כדי לקבל הצדקות לנוכחות שלי. אני רוצה לחיות ומוותרת על החלום להיות בת לאום תמורת מעט שקט ושפיות. עשרה קבין של מוות ירדו לעולם, תשעה נטלה ירושלים ואחד לעולם כולו. במקום אנדרטאות וחורבות בכל פינה, אני חולמת על יום שבו ירושלים תהיה עיר בינלאומית – עיר אחת ומאוחדת לכולם. ירושלים, אל-קודס, ג'רוזלם, אליה קפיטולינה, HOLY CITY, Zion ובתוכה אלוהים אחד. עיר שוויונית, פתוחה ומקבלת. הבטחה לאוטופיה שמגשימה את עצמה. אוצרות של אור ויופי שאפשר ליהנות מהם ולחיות בתוכם. עיר שכל מי שירצה להיות בה יוכל להאמין. יוכל להרגיש שהגיע למקום שלא צריך להוכיח בו כלום, מקום שבו גם סבא שלי היה מרגיש שהוא יכול להיות בו בלא שהוא צריך לנסות ולהשתנות, לוותר על שפה וחלומות. מקום שבו יוכל לחזור לשורשים של השפה והתרבות ואל המח"א שלו, לחיות בעיר שלא צריך להילחם בשבילה ועליה, עיר של אמונה באדם, שבמקום לדמם בלבבות תצליח סופסוף לשחרר את עצמה מעצמה, ולשחרר כך גם אותי ואת כולנו.

אוטוביוגרפיה ממולכדת, אתר האינטרנט ערב רב, יודפת גץ, 2011

הַנֶּעַר הָעוֹמֵד בְּאַמְצֵעַ יְרוּשָׁלַיִם

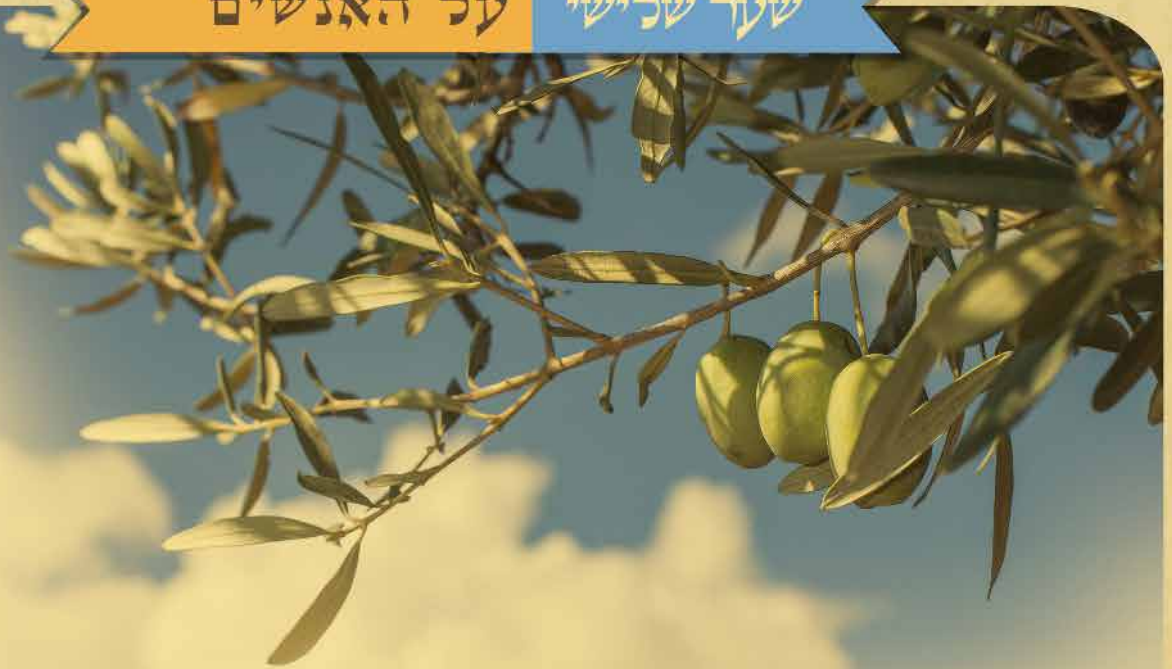
וַיֹּאמֶר לוֹ:
 "יֵלֵד, לֶךְ הַבֵּיתָה יֵלֵד
 לָמָּה לֶךְ יֵלֵד..."
 וְהוּא בִשְׁלוֹ
 יַעֲמֵד וַיִּמְתִּין
 עַד לְרֹגַע הַנָּכוֹן
 עַד לְשִׁקְט הַמְתָּאִים
 וַיַּעֲבֹר,
 וַיִּגִּיעַ לַמַּחֲזֹז חֲפָצוֹ
 אֶל הַמַּפְעָלִים הַגְּדוֹלִים שֶׁבְּלִבּוֹ.
 אֶרֶז בֵּיטוֹן (-1942)

וְאִם הָאִישׁ הָעוֹמֵד בְּאַמְצֵעַ יְרוּשָׁלַיִם
 הוּא נֶעַר עוֹר לְמִשְׁל
 בֶּן חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה לְמִשְׁל
 בְּפִנֵּת קִינֵג ג'וֹרג' יָפוֹ לְמִשְׁל
 וְהוּא בֵּין שְׁאוֹן לְשְׁאוֹן
 בֵּין הַשְׁאוֹן שֶׁל הָעִיר
 לְבֵין הַשְׁאוֹן שֶׁבְּלִבּוֹ
 וְהוּא מַחֲכָה לַעֲבֹר אֶת הַכְּבִישׁ
 וְאַפְלוֹ מִקַּל אֵין בִּידּוֹ
 לְאוֹתָת
 וְהִנֵּה יָבוֹא אִישׁ לְמִשְׁל

אֵיפֶה הִיא יְרוּשָׁלַיִם הַחֲדָשָׁה?

...אתה חלמת חלום אחר: היות ללא בית עלי ארץ.
 סוב כדור האדמה ברכבות, בספינות, ברגל.
 ישן בימים, שוט בלילות, הגה ועצב משפטי שיר.
 ישב בפנדקים עלי כוס שכר, זמר בחברת אנשים זרים.
 התבונן עלי תבל זו... בכה לעיתים, שרק חרש.
 האלוהים מנעו ממך אשר,
 למען לא תחיה חיך שלך.
 למען תבין סבלם של אחרים, למען
 תכשר לתנות אבלם.
 האלוהים הקנוך בבטן אמך ויקראוך תמיד לבוא עדיהם.
 אל המשורר, עודו עלם, רומזים אלוהים מערפלי מרחקיהם
 ברמזים מתוקים להכאיב.
 וכך יצאת את ירושלים הארצית כדי לבקש את
 ירושלים חדשה.
 יצאת את ארץ מצרים לנווד במדבריות העולם
 כדי לחג את פסח הנשמה.

החיים כמשל, פנחס שדה, 1958, עמ' 276

מקום של אש

חוץ מעצי הזית
שהם עצובים וחכמים כאנשים.
וכאשר מלך זר ואויב
מכפיש שייכותינו לעיר
שנביא אוהב
תלה על צווארה
ספירים נופך וכדוד -
נרעדות כמו ליבי צמרות הכסף,
וכאשר מלך זר ואויב
מכפיש אהבתנו הנוראה
לעיר דוד -
שומעים השרשים
של עץ הזית איך לוחש דם
של החייל הקטן
בתוך העפר:
העיר רובצת על חיי.
זלדה (1914-1984)

אוויר הרים אוויר חי
אהוב נושכ
בקש למענגו רחמים
מן העליון על כל.
מקום של אש,
מקום של בכי,
מקום של טרוף -
גם חתן וכלה
רחמי שמיים מבקשים
שלא יתפורר האופק.
כלבים וחתולים נבהלים.
רק בצמחים לא נידלחים
עסיסים
פסיעה מן התהום,
רק בפרחים המתיקות לא נסוגה
פסיעה מן המוות.
כי הצמחים עם אחר
מאיתנו,

מה גרם למלך כוזר להבין מדוע מקומו של היהודי בירושלים

כב ואחר כן היה מענין החבר שהסכים לצאת מארץ כוזר ללכת ירושלים, ויחר למלך כוזר על פרידתו ודבר עמו על זה. ויאמר לו: מה מבקש היום בירושלים ובארץ כנען, והשכינה נעדרת מהם, והקורבה אל האלהים משגת בכל מקום בלב הטהור והכסף החזק, ולמה תכניס עצמך בסכנות המדברות והימים והאמות המתחלפות.

כג אמר החבר: השכינה הנראית עין בעין היא אשר נעדרה, כי איננה נגלית כי אם לנביא או להמון נרצה במקום המיוחד, והיא אשר אנחנו מצפים לה, באמרו: "כי עין בעין יראו בשוב יי ציון", ובאמרנו בתפלתנו: "ותחזינה עינינו בשובך לציון". אך השכינה הנסתרת הרוחנית היא עם כל ישראל אזרחי ועם כל בעל דת האמתית, זר המעשים, טהור הלב, נפשו ברה לאלהי ישראל. וארץ כנען מיוחדת לאלהי ישראל, והמעשים לא ישלמו כי אם בה, והרבה ממצות ישראל בטלות ממי שאינו דר בארץ ישראל, והלב והנפש אינם טהורים וזכים כי אם במקום שיודעים בו שהוא מיוחד לאלהים, ואלו היה זה בדמיון ובמשל, כל שכן שהוא אמת כאשר קדם באורו. ותתעורר התשוקה אליו ותטהר הנפש בו, כל שכן מי שהולך אליו ממקום רחוק, וכל שכן למי שקדמו לו עונות, והוא מבקש כפרת האלהים, ואי אפשר לו בקרבנות אשר היו קבועים לכל עון ועון מזדון ושגגה, ויסמך על מה שאמרו רבותינו: "גלות מכפרת עון", כל שכן אם יהיה הגלות למקום רצוי אבל הסכנה בים וביבשה אינה נכנסת באמרו: "לא תנסו את יי אלהיכם", אך סכנה שהוא מסכן כמו מי שתהיה לו סחורה מקוה שירויח בה. ואלו היה מסכן יותר מזה כפי תשוקתו וקוות הכפרה, היה הדין עמו בהכנסו בסכנות, אחרי אשר חשב עם נפשו והודה על מה שעבר מימיו, הסתפק בו והחזיק בשאר ימיו ברצון אלהי ויכנס בסכנה; ואם יצילנו אלהיו ישבח ויודה, ואם ימיתו בעונותיו. ורואה אני זה יותר עצה טובה מאשר יסכנו בנפשם במלחמות בעבור שיזכרו בגבורה, או בעבור שיקחו שכר גדול, ושיותר קלה היא הסכנה הזאת מאשר יכנסו במלחמת הרשות כדי לקבל שכר על המלחמה.

כד אמר הכוזרי: לפנינו היית בוחר בחרות, ואני רואה אותך עתה שאתה רוצה להוסיף עבדות וחובות שתהיה חייב בהם כשתדור בארץ ישראל, ממצות שאין אתה חייב בהם הנה.

כה אמר החבר: אבל אני מבקש חרות מעבדות הרבים אשר אני מבקש רצונם ואיני משיגו, ואפלו אם אשתדל בו כל ימי חיי, ואלו הייתי משיגו לא היה מועיל לי, רצוני לומר: עבדות בני אדם ובקשת רצונם. ואבקש עבדות אחר, ישג רצונו בטרם מעט, והוא מועיל בעולם הזה ובבא, והוא "רצון האלהים", ועבודתו הוא החרות האמתית, וההשפלה לו הוא הכבוד על-האמת.

כו אמר הכוזרי: כאשר אתה מאמין בכל מה שזכרת כבר ידע האל מצפונך, ורחמנא לבא בעי, יודע המצפונים ומגלה הנסתרות.

כז אמר החבר: זה אמת כאשר ימנע המעשה, אבל האדם מנח לו בינו ובין מאוייו ומעשהו, והאדם

נֶאֱשָׁם כְּאִשֶּׁר אֵינָנו מְבִיא הַשֵּׁכֶר הַנִּרְאָה אֶל הַמַּעֲשֵׂה הַטּוֹב הַנִּרְאָה, וְעַל כֵּן נֹאמַר: "וְהִרְעַתֶּם בְּחִצְצֹרֶת וּנְזַכְרֶתֶם לִפְנֵי יי אֱלֹהֵיכֶם", "וְהָיוּ לָכֶם לְזִכְרוֹן לִפְנֵי אֱלֹהֵיכֶם", "זִכְרוֹן תִּרְוַעָה". לֹא שֶׁהָאֱלֹהִים צָרִיךְ אֶל הַזִּכְרָה וְהַעֲדָה, אֲךָ שֶׁהַמַּעֲשִׂים צָרִיכִים לְשִׁלְמוֹת וְאֵז יִהְיוּ רְאוּיִים לְגִמּוּל, כְּאִשֶּׁר צָרִיכִים עֲנִיֵּי הַתְּפִלָּה לְכַסֵּא בָהֶם עַל הַשְּׁלֵמוֹת הַגָּמוּר מִהַתְחַנָּה וְהַבְקָשָׁה, וְכֹאשֶׁר יִהְיֶה הַמַּעֲשֵׂה וְהַכּוֹנֵה שְׁלֵמִים כְּרָאוּי, יִהְיֶה עֲלֵיהֶם הַגִּמּוּל, וְיִהְיֶה זֶה עַל דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם כְּאִלּוּ הוּא זָכְרוֹן, וְ"דְבָרָה תוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם". וְאִם הִיא הַמַּעֲשֵׂה בְלִעְדֵי כּוֹנֵה אוֹ כּוֹנֵה בְלִתִּי מַעֲשֵׂה תֹאכֵד הַתּוֹחֶלֶת, אֲלֹא בְמֵה שְׂאִי אֶפְשֶׁר הַמַּצָּאת הַכּוֹנֵה. וְהַתּוֹדוֹת עַל הַמַּנֵּעַ הַמַּעֲשֵׂה מוֹעִיל קֶצֶת תּוֹעֵלֶת, כִּהַתּוֹדוֹתֵינוּ בַתְּפִלָּתֵנוּ בְּאִמְרָנוּ "וּמִפְנֵי חֲטֵאוֹנוּ" וְהַדּוּמָה לָזֶה. וּבַהֲעֲרַת בְּנֵי אָדָם וְהַתְעוֹרְרוֹתֶם אֶל אֲהַבַת הַמָּקוֹם הַהוּא הַקָּדוֹשׁ יִנְחָץ הָעֵינִן הַמִּיחֵל, שֶׁכֵּר גָּדוֹל וְגִמּוּל רָב, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲתָה תִקּוֹם תִּרְחַם צִיּוֹן כִּי-עַתָּה לַחֲנֻנָּה כִּי-בָא מוֹעֵד", כִּי רָצוּ עֲבָדֶיךָ אֶת-אַבְנֵיהָ וְאֶת-עַפְרָהּ יַחֲנֻנוּ". – רָצוֹנוֹ לֹאמַר כִּי יְרוּשָׁלַיִם אֲמָנָם תִּבְנֶה כְּשִׁיכַסְפוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵה תְּכִלִּית הַלֶּסֶף עַד שִׁיחֲנוּ אַבְנֵיהָ וְעַפְרָה.

כֹּחַ אִמְרֵי הַכּוֹזָרִי: אִם הַדָּבָר כֵּן – מִנֵּעַן אֲשֶׁם, וְעוֹזֵר מִצּוֹה. הָאֱלֹהִים יַעֲזֹרְךָ עַל כּוֹנֶתְךָ, וְיִגְזֹר לָךְ הַטּוֹב כְּבִקְשָׁתְךָ וְהַשְׁתַּדְלוֹתְךָ, וְיִהְיֶה לָךְ עוֹזֵר וְסוֹמֵךְ, וְיִרְבֶּה שִׁכְרְךָ עַל בֵּר לִבְךָ וּמִצְפוֹנְךָ, כִּי הוּא בֹעַל הַטּוֹבָה וְאֱלֹהֵי הַחֶסֶד וְהַגְּבוּל, וְאֵין אֱלֹהִים מִבְּלַעַדָיו וְאֵין צוֹר זוֹלָתוֹ, יַעֲשֶׂה עִמָּךְ כְּחֶסְדּוֹ עִם הַמַּכְנוּיִם כּוֹנֶתְךָ לְשִׁמוֹ בְּרַחֲמָיו. אָמֵן אָמֵן סֵלָה.

ספר הכוזרי, מאמר חמישי, כז, רבי יהודה הלוי

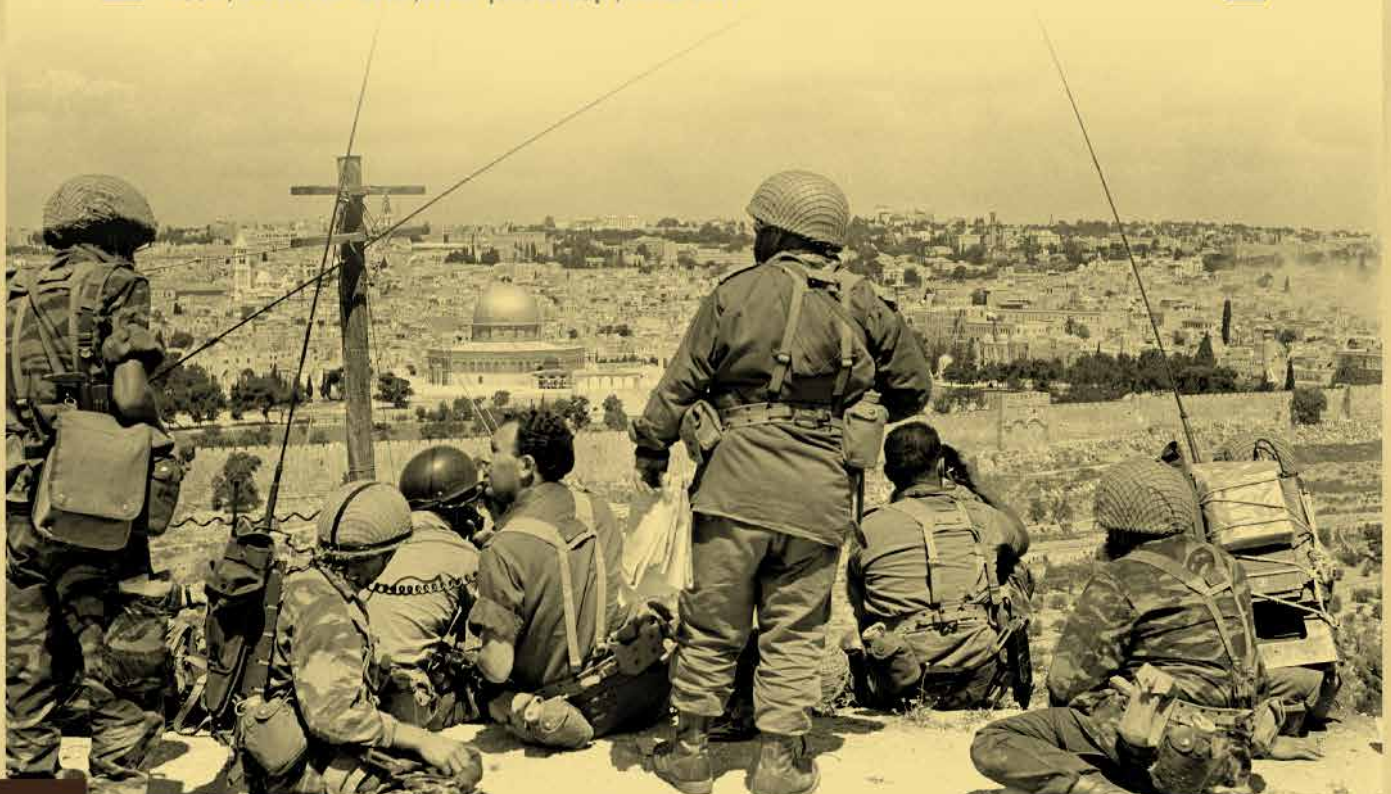
חישמולה של ירושלים לאחר ששת הימים

כן, אני ירושלמי. אמנם ירושלמי חדש, "עולה חדש". קרה מאורע גורלי בחיי, המאורע הרלוונטי של העלייה. בין שתי המלחמות, מלחמת ששת הימים, ובעקבותיה, איחודה של ירושלים, אשר על ידה חושמלתי, ומלחמת יום הכיפורים, שבה הייתי כבר בתוך עמי בירושלים, בין שני פרקים אלה עלייתי מחוץ-לארץ ארצה, ונהפכתי לתושב ירושלים. בתוך ירושלים אני חושב, בתוכה אני יושב בביתי. בתוכה אני הולך לדרכי. בתוכה אני שוכב. ירושלים היא הקריאת שמע שלי... את האימפליקציות של אותה מהפכה בחיי, של אותה עלייה חדשה לארץ, של יישוב בירושלים מחדש, המשמעות שלהם וההשלכות שלהם, ברצוני לפרש ולפרט במשהו שהייתי רוצה לקרוא "יודי אישי אקזיסטנציאליסטי", כיהודי וכסתם בן אדם. האם כסתם יהודי איני שייך לעם היחיד שמאז ייסודה של ירושלים אהב אותה אהבה עזה, אהבת געגועים, אהבת אמונים – לעם הרואה את גדולתו, את אחריותו, את תיקונו המשיחי לא בעולם הבא, בשמים חדשים, אלא לשנה הבאה בירושלים הבנויה. ובכל זאת, לו היו שואלים אותי על הצדקתה של ירושלים כבירת מדינת ישראל וכבירה רוחנית של העם היהודי כולו, לא הייתי שם את הדגש על נקלה בעובדה, שקיימת שרשרת מזהירה ומרגישה עד לדמעות של שירים, תפילות, תחינות, צעקות, ופיוטים ששרו יהודים, שהתפללו יהודים, שהתחננו יהודים, שצעקו יהודים במשך אלפי דורות, שהמוטיב המרכזי שלהם הוא אהבת ציון וירושלים. מאחר ששירים אלה ותפילות אלו ותחינות אלו וצעקות אלו נוצרו על ידי יהודים בחוץ לארץ, על נהרות בבל, בארבע כנפות תבל. לא הייתי שם את הדגש על שרשרת זו, אלא על שרשרת אחרת, הקיימת בהיסטוריה שלנו, ללא ניתוק גם היא, של משוררים, של מתפללים, של מתחננים, של בוכים וצועקים ומרגנים, שעזבו את כל נהרות בבל שבעולם ועלו ארצה וירושלימה. רב ועצום ההבדל בין אהבה של געגועים שהיא בבחינת אירושין ובין אהבה אחרת שהיא בבחינת נישואין. ידוע שלדוויג בטהובן חיבר מכתבים נפלאים לאהובה הרחוקה, הנצחית, שלו. הוא נשאר נאמן לאהובה שלו והיא נשארה נאמנה לו לאחר פטירתו – אלא שהם לא התחתנו, תרשוני לחשוב שלא היה בטהובן מסכים להיכנס לחופה היה בודאי מפסיק לכתוב מכתבים לאהובה שלו, אלא שאז היה מחבר אולי לא רק את הסונטה האפסיונטה, אלא גם את הסימפוניה העשירית, שהוא חלם עליה לאחר שחיבר את התשיעית, האודה, המזמור שיר לשמחה; היה מחבר את הסימפוניה העשירית; שבסגולתה הייתה היכולת לחרוג הלאה מכל שמחה, לשמחה יתירה, מזמור שיר לאהובה הנצחית, בת האלמות, הקרובה. לא זו בלבד שירושלים היא קריאת שמע שלי, ירושלים היא ביתי. ביתו של אדם זו אשתו. ויודעים אנחנו, אשתי ואני, כי בעזבנו את הבית שלנו בצרפת ובכניסתנו לבית החדש "ירושלים", צעדנו צעד הכרחי לכל יהודי שברצונו לעבור מהדימנסיה הרומנטית הפתטית, של סתם אהבת אירוסין של ירושלים, לדימנסיה של שמחה יתירה מתוך תפקידים מעשיים, יום-יומיים, פרגמטיים, בשיתוף פעולה עם אחינו בוני ירושלים של מטה. קל לחלום על ירושלים אידיאלית של מעלה. קשה יותר לחיות בירושלים של מטה, על כל האלמנטים המציאותיים והמסובכים שבתוכה, בלי לוותר על החלום של ירושלים של מעלה, ללא הפרדה בין השאיפה לאידיאל ובין ההכרה של ריבוי המכשולים והמחדלים בדרך אליו. אלא שדווקא השכנוע שהאתגר לגשר בין

המצוי ובין הדרוש נובע מתוך קריאת האל לעם סגולתו; שהאתגר נובע מתוך מצוה הבאה לידך עכשיו, היום, ברגע חיים שלך, וחס וחלילה שתחמיצנה; שכנוע זה הוא התורם לנו, הוא שיתרום לך שעה שתסכים גם אתה לאותה קפיצה מהחלום של הציונות להגשמת העלייה, הוא התורם והוא שיתרום לך את השמחה היתירה בהא הידיעה. לא זו בלבד ששמחה אנו מרוויחים. אלא, הצדקה אנו מרוויחים. הצדקה לזכות שלנו על ירושלים כבירה נצחית של מדינת היהודים וכבירה פוליטית של העם היהודי כולו, לא מתוך געגועים ונאמנות לאהובה בת-אלמות, ולא מתוך קרבת לבבות וקרבת נשמות גרידא, אלא מתוך קרבה פיסית, מוחשית, גופנית, אישית - שבת חתן וכלה גם יחד בבית, בבית ישראל ובחוצות שלה, בבתי כנסת ובבתי עם שלה, באוניברסיטאות שלה ובסמטאות שלה, שבת יהודים באחוזה גם יחד.

באותו היום של חודש יוני 1967, כשפוצצו מנהיגי ירושלים את התיל- הדוקרני ואת הבטון המזוין ואת המעצו-רים, שהיו קורעים לשניים מאז 1948 את העיר ירושלים, פוצצו גם את המחיצות המבדילות בין אדם לחברו, בין עם לשכנו, בין ה"אני" לזולתו, בין אוהב לאויבו. ברצון זה ליצור דו קיום של שלווה ואחוזה בין קהילות שהופרדו אתמול ונקרעו זו מזו על ידי מסך של מלחמה ושנאה, בהצלחה ללא פקפוק של הדו-קיום בין היהודים והערבים בירושלים, למרות תקריות מקריות ושטחיות, בכל זה יש התעלות משיחית שהוענקה לי הזכות ליהנות ממנה בתוך שאר תושבי ובוני ציון וירושלים ולתת לה יד פשוטה על ידי פגישות, שיחות חולין וקודש, עבודות מסוימות משותפות, בבתי ירושלים, בחוצות שלה, בספריות שלה, באוניברסיטאות שלה, בשווקים, בבתי חולים, בתחום עזרה סוציאלית ובאוטובוסים שלה. הוי, הוי, האוטובוס שלך, ירושלים! איזה מיקרוקוסמוס, איזה צמצום של הכלל-אנושי בארבע אמות של מכונית גדושה אדם מכל השכבות, מכל הדתות, מכל העדות.

ירושלים שלי, קטעים מתוך שיחה, פרופ' אנדרה נהר, 1997

לכל אחד יש ירושלים

לכל אחד יש עיר ושמה ירושלים
שהוא אולם, אולם לה חלומות
שתעלה בהר, פריחת הליל עד
להאיר לו בערוב יומו

מעפרך ירושלים
פרחי הליל יאירו לו

לכל אחד ישנו מקום בירושלים
אהבה, שהוא קורא, קורא לו
כשיבוא בסוף יחף וקר אליך
ימתקו האור והאבק.

ישנה עצבות ושמה דומה לירוש-
לים
ובנגני תצלילי פעמונים,
אחרון ירד מגובה מגדליך שיר
לנגן את שמו באבנים

מעפרך ירושלים
פרחי הליל. יאירו לו.

נתן יונתן (1923-2004)

האם החזון הציוני הוא ירושלים של מעלה?

תודתי לך על דברך הטובים בנוגע להשקפותי, אך נפלאתי בשומעי גם מפך מעין מה שאני שומע יום יום מפי סופרים ידועים בכה"ע: כי הנני 'רוחני' כולי, והאידיאל שלי - לבנות בארץ ישראל 'ירושלים של מעלה', שיישבו בה אנשים הרחוקים מעולם המעשה וייהנו מזיו השכינה. זהו שקר, שבדו אחדים ממתנגדי... האמת היא, כי מילה אחת בלבד את המושגים. אמרתי תמיד, כי התנועה הציונית היא תנועה 'רוחנית', ומזה דנו אחרים שאיני רוצה כלל לראות את הצד המעשי שבדבר, והכל, מן המתיישבים עד הקולטורה שעתידה להיבדל על ידם - הכל צריך להיות רק רוחניות שברוחניות. אבל באמת קראתי את הציוניות בשם תנועה רוחנית רק על שם סופה ותכליתה, כלומר שאין בכוחה לבער מן העולם את 'הצרה היהודית' החומרית, אחר כי לא יוכל כל העם לעקור דירתו לארץ ישראל, ומטרת התנועה היא איפוא רק זו: לברוא לעמנו מרכז לאומי, שפעולתו על בני הגולה תהיה רוחנית בלבד, כלומר שירומם את רוחם ויחזק אחדותם וייתן תוכן נאות לחייהם הלאומיים. אבל הדבר מובן, כי מרכז לאומי אינו יכול להתקיים ולברוא תנאי התפתחות חדשים, אם יהיה כולו רק רוחני, אם לא יהיו בו כל אותן המפלגות, מן עובדי אדמה ואומנים עד האינטליגנטים היותר רוחניים, שכולם יחד הם איברים מוכרחים בגוף כל אומה... דברתי על המרכז העתידי לבוא במובן כזה: ששם אפשר יהיה לראות "טופס של איש ישראל" בצביון האמיתי בין רב או חכם או סופר, בין אם אכר או אומן או סוחר. הנני עוסק עתה בסדור "על פרשת דרכים" חלק ג' ויש בדעתי ליתן בסופו סך הכל, שבו אחזור ואברר בדרך הקצרה את השקפתי על עיקרי השאלות שעסקתי בהן במאמרי, אע"פ שמסופק אני, אם יועיל זה לשום קץ לאותן ה"הגדות" שהזכרת במכתבך.

אגרות אחד העם, מאיגרת לרב ד"ר מרדכי (מרקוס) אהרנפרייז, 7.1.1904; ג', עמ' 159-160

ירושלים של שבת

אינו דומה עזרא של ימות החול לעזרא של שבת. מעת שלבש בגדי שבת דומה כאילו לבש מלכות. בכל יום יום היה כובעו מעין כומתה חומה ובגדיו צבעם דהוי נוטה לאפור, בגדי בעלי אומנויות בירושלים, ואילו בשבת לבש כותונת לבנה מגוהצת וחליפה כהה והתעטר במגבעת שחורה לראשו כאילו הוא סניור אליזר מוועד העדה ולא עזרא סימן טוב. עוד קודם שתשקע החמה נטל סידורו בידו והלך לו לאיטו אל הכותל המערבי לקרוא בשיק השירים וקבל את השבת. מי ידמה לו ומי ישווה לו באותה שעה כשעמד ליד הכותל המערבי. חמה נוטה לשקוע, פני מערב מאדימים והמון יונים לבנות מרחפות מכשכש-שות בכניפיהן, גון אדמדם נמסך אז בירושלים ושקט מופלא שוכן בה. אותה שעה חן מיוחד נמשך על ירושלים, וחוט אחד של ממנו נמשך על פניו של עזרא סימן טוב, והמו מגנן בניגון המתוק של שיר השירים "לריח שמניך טובים שמן תורק שמך; על כן עלמות אהבוך, משכני אחרין נרוצה". וכשמתקבץ המניין והחמה שוקעת פונים הכול כלפי מערב ומקבלים את השבת בשירו של רבי שלמה אלקבץ, התנערי מעפר קומי לבשי בגדי תפארתך, ומה הם בגדי תפארתך, עמי, שעם ישראל תפארת הם לירוש-לים עיר הקודש.

כעפפני שחר - מעשה בעזרא סימן טוב, הרב חיים סבתו, 2005, עמ' 25

על כפיו יביא

כבר שנתיים מונח
המרצע בשק.
והוא חולם כי נעליים הוא תופר,
בן על הרים ינוו רגלי המבשר.
על כפיו אותן יביא,
לאלהו הנביא.

והוא יושב ומחכה לו...

בירושלים ישנו
איש לגמרי לא צעיר,
שבנה הרבה בתים
בכל פינות העיר.
הוא מכיר כל סמטה,
כל רחוב ושכונה,
הוא בונה את העיר
כבר שבעים שנה.
והוא חולם כי, כמו שאת העיר בנה,
יניח למקדש את אבן הפינה.
על כפיו אותה יביא
אלהו הנביא.

והוא יושב ומחכה לו...

ברחובנו הצר
גר נגר אחד מוזר
הוא יושב בצריפו
ולא עושה דבר.
איש אינו בא לקנות,
ואין איש מבקר,
ושנתיים שהוא
כבר אינו מנגר.
והוא חלום אחד נושא עוד בלבבו
לבנות כסא לאלהו שיבוא,
על כפיו אותו יביא,
לאלהו הנביא.

והוא יושב ומחכה לו
כבר שנים חולם הוא שיזכה לו,
על סודו שומר ומחכה לו
מתי כבר יגיע היום.

ברחובנו הצר
גר סנדלר אחד מוזר
הוא יושב בצריפו
ולא עושה דבר.
מדפיו הריקים
מכוסים באבק

יורם טהרלב (-1938)

למי שייכת ירושלים?

"התחלתי בדברי בירושלים, ואני רוצה לסיים בירושלים. אנו זוכרים את דברי המשורר האלוקי: "ירושלים הבנויה כעיר שחוברה לה יחדיו, ששם עלו שבטים שבטי י-ה עדות לישראל". בשעה שהם עלו, הם היו שבטים, ומשעלו נעשו לעם. וירושלים גם לא נחלקה לשבטים. היא איננה שייכת לשום שבט כי אם לכל העם כולו. משום זה אזוריה של ירושלים מסוגל למיזוג השבטים".

שבטי ישראל בבית הנשיא בירושלים, יצחק בן-צבי, 1959

עתידה של ירושלים

" ואשיבה שפטיך כבראשנה ויעציר כבתחלה אחרי כן יקרא לך עיר הצדק קריה נאמנה. ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה....

(א) הדבר אשר חזה, ישעיהו בן-אמוץ, על-יהודה, וירושלם. (ב) והיה באחרית הימים, נכון יהיה הר בית-יהוה בראש ההרים, ונשא, מגבעות; ונהרו אליו, כל-הגוים. (ג) והלכו עמים רבים, ואמרו לכו ונעלה אל-הר-יהוה אל-בית אלהי יעקב, וירנו מדרכיו, ונלכה בארחתיו: כי מציון תצא תורה, ודבר-יהוה מירושלם. (ד) ושפט בין הגוים, והוכיח לעמים רבים; וכתתו חרבותם לאתים, וחניתותיהם למזמרות--לא-ישא גוי אל-גוי חרב, ולא-ילמדו עוד מלחמה.

ספר ישעיה, פרקים א'-ב'

RUBINGER DAVID

